

СОФИЯ
КУИЪР ФОРУМ
2020

ИСТОРИЯ НА ПРЕОБЛИЧАНЕТО
В БЪЛГАРИЯ
BULGARIAN DRAG HISTORY

СОФИЯ КВИЪР ФОРУМ 2020: ИСТОРИЯ НА ПРЕОБЛИЧАНЕТО В БЪЛГАРИЯ

SOFIA QUEER FORUM 2020: BULGARIAN DRAG HISTORY

Куратори и съставители: Ясен Згуровски и Боряна Росса
Curators and editors: Yassen Zgurovski and Boryana Rossa

dragbg.sofiaqueerforum.org

София | 2021 | Sofia

СЪДЪРЖАНИЕ | TABLE OF CONTENTS

ВЪВЕДЕНИЕ INTRODUCTION	4 5	Иво Димчев Ivo Dimchev	37
		Боряна Росса Boryana Rossa	38
		Михаил Вучков Mihail Vuchkov	39
		Войн де Войн Voin de Voin	40
		Калин Серапионов Kalin Serapionov	41
		Лубри Lubri	42
		Ясен Згуровски Yasen Zgurovski	43
ОРИЕНТАЦИИ ORIENTATIONS			
Ясен Згуровски: Приказка без край	6		
Yasen Zgurovski: The Neverending Story	6		
Боряна Росса: За изкуството и драг изкуството	8	Клубна сцена Club Scene	
Boryana Rossa: On Art and Drag Art	10	Тамара нйт шоу Tamara Night Show	44
Вера Млечевска: От Пенеляшка		Спартакус Spartacus	45
до Легената кралица	15	Калигула Caligula	46
Vera Mlechevska: From Cinderella to		Оскар Уайлд Oscar Wilde	47
the Snow Queen	19		
Робин С. Бруукс: Преобличането в България:		Мода и Музика Fashion and Music	
Гей самоличност, посткомунистически страх и		Галина Безлова: Драг и мода	49
магическа любов (превод: Никола Ненков)	23	Galina Bezlova: Drag and Fashion	51
Robin S. Brooks: Cross-Dressing in Bulgaria:		Интервю със Светла Димитрова	
Gay Identity, Postcommunist Fear,		от „Ариес Уникат“	53
and Magical Love	26	Interview with Svetla Dimitrova	
		of Aries Unikat	59
АРХИВ НА ПРОЕКТА: СЕЛЕКЦИЯ		Доротея Стефанова: Драг култура	
PROJECT ARCHIVE: A SELECTION		и музикална сцена в България (1999-2021)	64
		Dorotea Stefanova: Drag Culture	
Спекулативното коренище на превъплъщението		and the Music Stage in Bulgaria (1999-2021)	68
от Боряна Росса	31		
The Speculative Rhizome of Transdressing		Драг кралици и крале Drag Queens and Kings	
by Boryana Rossa	31	Елза Парини Elza Parini	71
Изложба „История на преобличането		Мис Бони Miss Boni	72
в България“	35	Урсула Ursula	73
Bulgarian Drag History Exhibition	35	Мис Жулета Miss Julieta	74
Кристиян Чалъков Christian Chalakov	35	Дженифър Бенедикшън Jennifer Benediction	75
Даниела Костова Daniela Kostova	36	Енигма Чадел Enigma Chadelle	76
		Кешишева (Ивон Шеру) Keshisheva	77
		(Yvonne Cheri)	

Куиър въртележка | Queer Carousel 78

Дискусии | Discussions

Дискусия №1: Традиции и съвременна драг култура 79

Discussion №1: Traditions and Contemporary Drag Culture 80

Дискусия №2: Изкуство, драг и поп култура 81

Discussion №2: Art, Drag and Pop Culture 82

Интервюта с драг кралици и крале 85

Drag Queens and Kings: Interviews 85

Интервюта с хора на изкуството 87

Artists: Interviews 87

Ани Васева и Леонид Йовчев | Ani Vaseva and Leonid Yovchev

Възкресия Вихрова | Vazkresiya Viharova

Воин де Воин | Voin de Voin

Мариела Гемешева | Mariela Gemisheva

Борис Костадинов | Boris Kostadinov

Боряна Роса | Boryana Rossa

Пърформанс: Триптих II от Анто Лопес Еспиноса, 89

Анна Лунгуен и Воин де Воин

Performance: Triptych II by Anto López Espinosa, 89

Anna Louguine and Voin de Voin

Лайла Аградо: Графиня дьо Шарни:

Историята на нашето запознанство 91

Laila Agrado: The Countess de Charny:

The Story of Our Acquaintance 93

Биографии | Biographies 98

Персефона, конкурс „Мис Extravaganza“, „Калигула“,
Пловдив, 2003

Persephone, Miss Extravaganza, Caligula, Plovdiv, 2003

ВЪВЕДЕНИЕ

„История на преобличането в България“ е архивен проект на художниците Ясен Згуровски и Боряна Роса, посветен на историята на драг¹ перформанса в България с фокус върху 90-те и има за цел да създаде широко достъпна информационна база, която провокира разговор между поколения драг изпълнители и тези, които се вдъхновяват от тях, включвайки центрове на драг перформанса от цялата страна.

Типично за унисекс и техно естетиката на 90-те, драг културата е широко разпространена като комерсиално направление в модата и музиката и определя профила на новото и младежкото от тези години в световен мащаб. Специфично за българската ситуация е, че въпреки субкултурността на драг сцената, тя е широко приета и не е типична само за куиър средите, както на други места. „Спартакус“ в София и Варна, „Калигула“ в Пловдив, „Оскар Уайлд“ и „Александър“ във Варна не са просто „гей барове“: в тях ходят и хетеросексуални хора, а самата общност на посетителите на клуба е допълнително създавана от избора на фейс контрола на входа, който преценява дали външния вид подхожда на куиър и драг атмосферата в бара, без непременно да визира сексуалността на всеки един от посетителите. Екстравагантните и често преувеличени превъплъщения в грузия пол са високо ценени и включени. Поради това включване сцената е силно вдъхновяваща за поколенията

1 В този проект и това издание използваме като синоними думата „преобличане“ и думата „драг“, която заемаме директно от английски език; в определени случаи превеждаме cross-dressing чрез думата преобличане, за да я отграничим от драг като практика, доколкото разглеждаме последната като художествена такава; бел. ред.

художници и културни дейци, започнали своята кариера през 90-те, и поставя началото на художествено изразяване и начин на живот със своето влияние и днес.

Темата за преобличането е била винаги актуална и присъства в много разнообразни пластове на българската култура от векове. Примери са народните традиции на преобличане на мъже като жени и на жени като мъже от времето на траките. Тези традиции продължават да присъстват широко в българския фолклор и в религиозните обреди, като обичаите по време на Бабинген, ритуалът Совойница, кукерските празници и др. Подобни ритуали и тяхното сравнително разглеждане с днешния ден отразяват не само пластичността на човешката сексуалност, но и поливалентността на половите роли в обществото.

Основни елементи на архива са видео интервюта с драг кралици и крале от различни поколения и артисти, които работят с темата за преобличането и представленията на пола, както и изложбата от произведения, които показват идеите за превъплъщаване в различни техни форми. Интервюта, както и изложбата, прокарват паралели или създават противопоставяния между различните форми на преобличане, като понякога драг културата е в пряка връзка с различни форми на изкуството, а в други случаи – преобличането е по-скоро свързано с историята на театъра, ритуала, фолклора или дори развитието на технологиите. Между интервюираните са кралиците Елза Парини, Жулиета Интергалактика, Дженифър Бенедикшън, Енгима Чагел, Мис Бони (Борислав Соколов), Урсула (Борислав Санунджиев), фейсконтролът Кешишева, дизайнерката Мариела Гемешева, художниците Ясен Згуровски, Калин Серапионов и Боряна Роса, театралните режисьорки Възкресия Вихрова и Ани Васева, актьорът Леонид Йовчев, изкуствоведът Борис Костадинов и др., както и представител/к/и на най-новото поколение в драг и куиър активизма в България от „Куиър въртележка“ в лицето на Глория Филипова, Галина Безлова и Лия Манчева.

INTRODUCTION

“Bulgarian Drag History” is an archival project by artists Yassen Zgurovski and Boryana Rossa, devoted to the history of dragperformance in Bulgaria with a focus on the 1990s and aims to create a widely accessible information database that will provoke a conversation between generations of drag performers and those who are inspired by them, by including the centers of drag performance across the country.

Typical of the unisex and techno aesthetics of the 1990s, this drag cultural scene is widespread as a commercial trend in fashion and music and defines the profile of the new and youthful of those years worldwide. What is specific for the Bulgarian scene is that despite the subcultural nature of the drag scene, it is widely accepted and, unlike elsewhere, is not typical only for queer circles. Spartacus in Sofia and Varna, Caligula in Plovdiv, Oscar Wilde and Alexander in Varna are not just “gay bars”: they are frequented by heterosexual people, and the community of club goers is further created by the choice of the face control at the entrance, who assesses whether one’s appearance suits the queer and drag atmosphere inside, without necessarily referring to the sexuality of each of the visitors. The extravagant and often exaggerated incarnations of the opposite sex are highly valued and included. Due to this inclusion, the scene is highly inspiring for generations of artists and cultural figures who began their careers in the 1990s, and marks the beginning of artistic expression and a way of life bearing its influence to this very day.

The topic of cross-dressing¹ has always been relevant and is present

¹ We recognize the words “cross-dressing” and “cross-dresser” (albeit we only use the former) have negative connotations and are historically charged with bias against gender non-conforming people, or have complicated relation to human sexuality. We tend to use the word cross-dressing when we talk about past historical practices and use drag when it comes

in many different layers of Bulgarian culture for centuries. Examples are the folk traditions of men cross-dressing as women and women as men from the time of the Thracians, unique to our country and almost unrepresented in our neighboring cultures. These traditions continue to be widely represented in Bulgarian folklore and religious rites during Babinden (Grandma’s Day), the Sovoyntsita ritual and the Kukers’ festivities. Such rituals and their comparative consideration of today reflect not only the plasticity of human sexuality, but also the polyvalence of gender roles in society.

The main archival elements are video interviews with drag queens and kings of different generations and with artists who work with drag and focus on gender performances, as well as an exhibition of works revealing ideas about performance and their various forms. These interviews and the exhibition draw parallels or create contrasts between these different transfigurations, where sometimes a direct relation between the arts and the drag culture can be drawn, and in other cases the art of drag is related to the history of the theater, ritual, folklore, or even the development of technology. Among the interviewees are the drag queens Elza Parini, Julieta Intergalactica, Jennifer Benediction, Enigma Chadelle, Miss Boni (Borislav Sokolov), Ursula (Borislav Sapundzhiev), the face control Keshisheva, the designer Mariela Gemisheva, the artists Yassen Zgurovski, Kalin Serapionov and Boryana Rossa, the theater directors Vazkresiya Viharova and Ani Vaseva, the actor Leonid Yovchev, the art critic Boris Kostadinov and others, as well as representatives of the youngest generation of drag and queer activists from Queer Carousel – Gloria Filipova, Galina Bezlova and Lia Mancheva.

to gender performance and drag shows. One reason for using the word in English (here in the Bulgarian text) here is that we had struggled to find also Bulgarian translations of words such as drag or cross-dressing that would adequately convey the meanings across time and space of gender performance; see for example the use of “transdressing” by Boryana Rossa, which is a re-translation into English by the Bulgarian translation solution “preoblichane” for “cross-dressing” (which would otherwise be “trans-oblichane” in Bulgarian); editor’s note.

ПРИКАЗКА БЕЗ КРАЙ

Ясен Згуровски

Една вечер в „Кайо“, култов деведесеттарски гей бар, се пусна слух, че в някаква си дискотека на Централна гара предстои конкурс за „травестити“. Звучеше абстрактно, повече като повод за парти и карнавал, а екстравагантната мисъл да сложиш грим и рокля, за да излезеш на танци изкуши голяма и смела тълпа. В дългоочакваната нощ се оказа, че няма конкурс, може би беше фалшив слух, но това вече изгуби значение. Беше изключително весело, всички се кълчеха пременени като колежки за банкет на Осми март, пицяха и се опитваха да разпознаят кой коя е.

Както почвечето заведение в тези години и това също предлагаше вариететна програма, и ето че на дансинга излезе конферансие и тържествено обяви началото на предстоящия спектакъл.

Тогава за първи път видях драг кралиците. Нещо ново и в различна категория от думата травестит, която до момента събираше под общ знаменател куйър, кросдресъри, транссексуални и всякакви форми на експеримент с пола.

Зрелище, акробатика, огнено шоу, бели генс, стриптиз, фокуси, модно ревю, танци, песни, цял театър.

Есмалда, Мис Бони, Мама Карла, Медея, Сесил и шоуто, което изнесоха тази нощ ми разкриха един уникален свят и разбрах какво искам да правя занапред. Да съм на сцената и да нося корона. Скоро след това започна и личната ми история на преобличането, историята на Мис Жулиета и кралствата ѝ в София, Пловдив и Варна. „Спартакус“, „Оскар Уайлд“, „Калигула“, „Лас Вегас“, „Цорко“...

Като представител на българската драг сцена с вълнение и сантимент приех поканата на Боряна Роса и Станимир Панайотов за гост куратор на СКФ 2020.

В процеса на работа изплуваха спомени, научих нови неща, преживях необходимостта от архив, проследявах този културен феномен и видях отражението му в съвременното ни изкуство. Успоредно със срещите с някои от легендарните ни кралици, голямо удоволствие ми достави общуването с представители на новото поколение драг таланти. Доволен съм, че постигнахме целта на форума, изградихме основите на моста между поколенията кралици и написахме първите страници на „Историята на преобличането в България“.

THE NEVERENDING STORY

Yasen Zgurovski

One night in Kayo's, a cult gay bar of the nineties, a rumor was going on that a "transvestite" pageant was coming up in a disco nearby the Central Railways Station. It had this abstract air to it, more like an occasion for a party and a carnival, and the extravagant thought of putting on make-up and a dress to go out dancing tempted a large and brave crowd. On the long-awaited night, it turned out that there was no competition – it might have been a false rumor, but that had already lost its significance. It was a lot of fun, everyone was writhing cross-dressed, just like the typical crowd of female colleagues would do on a 8th of March dinner celebration, screaming and trying to figure out who was who.

As with most establishments in those years, this one also offered a variety program, and then a presenter came out on the dance floor

Жулиета, Ивета, Ребека, откриване на „Спартакус“, София, 1996
 Julieta, Yvetta, Rebecca, opening of Spartacus, Sofia, 1996

and solemnly announced the beginning of the upcoming show.

This is when I saw drag queens for the first time. It was something new and fitting a category other than the word transvestite, which in itself to this point served as an umbrella term for queers, cross-dressers, transsexuals and all forms of gender experimentation.

Spectacle, acrobatics, fire show, belly dance, striptease, tricks, fashion show, dancing, singing – a theater of its own.

Esmeralda, Miss Boni, Mama Carla, Medea, Cecil and the show they did that night revealed to me a singular world and I understood what I want to be doing in the future. To be on the stage and wear the crown. Soon thereafter, my personal drag story began, the story of Miss Julieta and the queenships in Sofia, Plovdiv, and Varna. Spartacus, Oscar

Wilde, Caligula, Las Vegas, Tsorko...

It is with excitement and sentimentality that as a representative of the Bulgarian drag scene I accepted Boryana Rossa and Stanimir Panayotov's invitation to be a guest curator of SQF 2020.

In the work process, memories emerged, I learned new things, I experienced the need for an archive that follows this cultural phenomenon and I saw its reflection in our contemporary art. Parallel to the meetings with some of our legendary queens, it gave me a great pleasure to communicate with representatives of the new generation of drag talents. I am pleased we achieved the goal of the forum, that we built the foundations of the bridge between generations of queens and wrote the first pages of “Bulgarian Drag History.”

ЗА ИЗКУСТВОТО И ДРАГ ИЗКУСТВОТО

Боряна Роса

През лятото на 2020 г., когато всичко беше почти спряло заради пандемията от COVID-19, със Станимир Панайотов решихме, че трябва да измислим издание на форума, което да може да се впише в несигурната обстановка. За мен беше логично да се обърнем към архивно-историческа работа и предложих тема, която е като че ли една от най-логичните исторически „куиър“ теми за поколението български художници и дейци на изкуството, започнали да се извяват през 90-те – а именно, историята на гража през 90-те и широкото му културно влияние до средата на 2000-те години в България.

Първоначално поканихме за куратор художника Ясен Згуровски – който е и Мис Жулиета/Жулиета Интергалактика и въплъщава този мост между гража и изобразителното изкуство в собствената си практика. Ясен пожела да си сътрудничим и така проектът еволюира от кураторски проект в съвместно художествено артистично изследване – архив от интервюта, исторически материали и техните художествени интерпретации.

Аз подходах към тази идея със силно лична мотивация, отразяваща формиралите ме фактори от това време, когато започнах своята артистична кариера. В процеса на работа открих, че така формулираната тема съвсем не е чужда на много други колеги, които си спомнят за клубната сцена, както и за техно и драг културата като определящи и за тяхното формиране. И ето че най-накрая София куиър форум посвети изданието си точно на този феномен.

Работата ни над този архив е разделена, но винаги взаимно свързана дори и в частите на проекта, по които работим отделно. Като част от драг обществото, Ясен предоста-

вя директна вътрешна връзка с неговите членове като драг кралица. А като художник, Ясен „седи на гъба стола“ и неговата лична история като пресечна между двете култури е изключително важна за осъществяването на моста между тях, което е и целта на СКФ 2020. Моята работа беше повече съсредоточена върху влиянието на драг културата върху изкуството.

На пръв поглед като че ли художниците, които съвсем конкретно изразяват проблемите на идентичността и сексуалността, не са особено видими в историята на изкуството от 90-те. Но смея да твърдя, че това усещане е повърхностно и съществува най-вече, защото няма достатъчно изложби и текстови анализи, които да са се фокусирали върху темата, а изключително малко въобще са се фокусирали върху тези проблеми извън хетеронормативността. Но ако излезем от галериите-храмове и разгледаме културния живот в неговите различни проявления от това време, ще видим, че младите художници от този период са разширили значително своите територии, определяйки клубовете за свои „храмове“ и купоните – за свой художествен ритуал, чрез който да достигнат до зрителите. Идеята, че зрителите не трябва да се отнасят към изкуството като към принадлежащо само на „сакралната“ художествена институция, а могат да се срещнат с него по време на парти или че това парти е всъщност самото изкуство, беше повсеместна и това го твърдя от личен опит. Тази идея конкретно се изрази в работата на много художници, които излязоха от ролята си на производители на материални обекти, които да бъдат разположени в галериите от някой друг, а станаха културни продуценти – такива, които създаваха не само изкуството, но и ситуацията, в която то да афектира публиката си. Пърформансите и хепънингите, създадени от предишното поколение навярно подготвиха почвата, но клубът, поп културата, дигиталните технологии, VJ и DJ партита, които се случваха с активното участие на художниците, в това число и като организатори, бяха феномен на втората част на 90-те и началото на 2000-те. И тези процеси не се случваха само в областта на визуалните изкуства, но и в областта на театъра, модата, телевизията, техно и поп музиката и чалгата.

Без да съм в състояние да направя задълбочен анализ на причините за това явление в този кратък уводен текст, бих искала да очертая рамка на случващото се, която може да даде интерпретация на събраното в архива. Особено в събраните интервюта и в дискусиите многократно се повтаря идеята, че клубната култура, драг културата, техно културата се намират в неотделима връзка с изкуствата от това време, формират нова тематика и естетика. Друга идея, която се появява многократно, е, че заедно с прехода от уникалната култура, развивана в социалистическия лагер, към тогава промотираното „отворено общество“, се формират едни съвсем нови среда и естетика, които претърпяват сериозна комерсиализация и затъват в консерватизъм след средата на 2000-те. Тези изменения се случват във време на драстични икономически изменения, на сътресения в ценностната система, както и нееднозначни нови насоки по въпросите на пола и рязко развиваща се сексуална експлоатация, много по-малко представена в социалистическото общество. Описание на тези процеси предлага полският изкуствовед Пьотр Пьотровски. Той твърди, че през 90-те в Източна Европа измененията в политиката и амбивалентните процеси на демократизация вървят паралелно с парадигматичните изменения в отношението към половете въпроси, случващи се в световен мащаб – а именно, широкото приемане на куиър идентичностите и техните сексуалности.¹ Към тези два паралелни процеса аз бих добавила и революционните изменения в областта на технологиите – отново световен, не само източноевропейски процес – навлизането на персоналния компютър и интернет в бита, техно културата, която предложи флуидност на изразяването на половете, унисекс естетиката и възможността да замениш себе си с аватар с химерични характеристики в онлайн световите и социалните мрежи. Преобличането и превъплъщаването става основна форма на изразяване, а драгът е нейният епицентър. Затова освен история на драг сцената в България това из-

дание на СКФ има за цел да отрази по-сложните културни процеси, на които е повлияла тази сцена, преодолявайки дихотомията между „несериозна“ клубна култура и „сериозна“ изкуство.

Поливалентните връзки, които се осъществяват през емблематичния клуб „Спартакс“ в София и Варна и в последствие упражняват тематично и естетическо въздействие върху културата от това време присъстват в разказите на Борис Костадинов, Михаил Вучков, Мариела Гемишева и в моя личен. Избухването на експерименти в изкуството, преливането им с клубната култура, предефинирането на половите идентичности, характерно за 90-те, е споменато от всички участници в проекта. Неслучайно една от годишните изложби на Център за изкуства „Сорос“, който играеше значителна роля в това отношение беше „Култура – субкултура: Шестта годишна изложба на Център за изкуства „Сорос“ – София: 10 – 24 септември 1999 г.“, Варна и се случваше в местните галерии и клубове.

Тази контекстуализация на драг сцената е основана на моята съвсем лична мотивация и тази на Ясен. Ясен е и художник, и Жулиета Интергалактика, а моята самостоятелната творческа кариера аз започнах с организиране на партита в сътрудничество с гиджеи като Майндсторм и правейки партита с участие на художници и поети в апартамента на прабаба си на ул. „Раковски“. Тази лична мотивация и на двамата ни може да се забележи в начина, по който ние сме съставили този проект. Така например изложбата, която е представена и в каталога е опит да се представи визуално този контекст и връзки между хора и процеси, които са очевидни за нас и минават през собствения ни опит. Изложбата е курирана от двамата, като за мен беше важно да покажа не толкова преобличане със смяна на пола, а преобличането като смяна на идентичността и ролите на индивида. Затова ми бяха интересни произведения като тези на Даниела Костова „Ще бъда това, което искате да съм“ (2003 г.) и на Войн де Войн „Анна – палиндром на победението“ (2020 г.). Дватама художници приемат различни роли, носещи социални и политически послания – като ролята на чалга певицата, имигрантката, полицайката или кукера при Костова или превъплъщението

1 Piotr Piotrowski, „Gender After the Wall,” in *Gender Check: Femininity and Masculinity in the Art of Eastern Europe* (exhibition catalogue), ed. Bojana Pejić (Wien: Museum Moderner Kunst Ludwig Wien, 2009), 240.

де Войн в образа на баба си. От собствената си работа с преобличане избрах „Перверзни зеленици“ (2013 г.) – перформанс с участие на публиката, в който се разиграва вековната традиция (а сега и интернет култура) за замяна на половите белези със зеленчуци.

Въпреки че се фокусирахме повече върху изобразителното изкуство, не бих пропуснала да спомена процесите в театъра (интервюта с Възкресия Вихрова, Ани Васева и Леонид Йовчев), които запълват като че ли липсващата в клубната сцена драг кинг култура. Преобличането на жени в мъже като че ли се появи по-отявлено през последните две години по-край „Куиър въртележка“ – съвсем млада драг сцена, свързана с ляв активизъм и появяваща се във „Фабрика автономия“, а не в клубове.

Друг много важен елемент на форума е опитът драг културата да се разгледа в историческа перспектива (по времето на социализма съществуват вариететни програми с травестити, както и частни партита), както и да се свърже с дългогодишни практики в областта на фолклора и ритуала и да се потърсят нейните местни измерения. Съществуват очевидни практики – Бабин ген, травеститията в ритуала, описана от Възкресия Вихрова в нейното интервю.

Тази връзка с древните ритуали, макар и също да е очевидна, е поставяна под въпрос в съвременната ни политическа ситуация. Форсира се идеята, че традиционно присъщото на българския народ е хетеронормативното семейство, състоящо се от мъж, жена и деца и че отстъпленията от тази схема са наказуеми. Това е семейната схема, противопоставяна от консервативните партии със силно влияние в политиката не само на възможните и вече съществуващи еднородни семейни съжителства, но и на хетеронормативната реалност, която ни предоставя многобройни примери на самотни родители или разширени семейства с много членове и е определяна не само от идентичностни, но и от икономически причини. Феномени като отхвърлянето на Истанбулската конвенция са други явления, които са определящи за консервативността на съвременното общество и за отбелязаната от много от участниците в архива допълнителна изолация на драг сцената в шоу бизнеса и отделянето от процесите в

изкуството. Споменат, но недостатъчно развит аспект на архива остава връзката на драг културата с чалгата. Много от кралиците от 90-те работят като гримьори и фризьори конкретно с чалга изпълнители.

Затова с така събрания архив не сме изчерпали работата по темата, а по-скоро се надявам да сме създали отправна точка за разбирането на 90-те и по-конкретно – за процесите, които са неразделими един от друг – в политиката, изразяването на пола и техно културата. Надявам се така положената основа да бъде използвана за оттлаксване на изследователи, интересувани се от пресечните точки на идентичностни и класови въпроси, естетически и социални, както и епохални – 30 години от края на социализма и 30 години дълбоко в капитализма.

ON DRAG AND DRAG ART

Boryana Rossa

In the summer of 2020, when everything had almost come to a standstill due to the COVID-19 pandemic, Stanimir Panayotov and I decided that we need to come up with an edition of the forum that could fit into the precarious situation. For me, it was logical to turn to archival and historical work and I suggested a topic that seems to be one of the most logical historical “queer” topics for the generation of Bulgarian artists and art agents who began to express themselves in the 1990s – namely, the history of drag in the 1990s and its wide cultural influence until the mid-2000s in Bulgaria.

Initially, we invited the artist Yassen Zgurovski to be the curator – who is also Miss Julieta/Julieta Intergalactica and embodies that bridge between drag and fine arts in his own practice. Yassen wanted to collaborate with me and so the project evolved from a curatorial

project into a joint artistic research – an archive of interviews, historical materials and their artistic interpretations.

I approached this idea with a strong personal motivation reflecting the factors that shaped me from the time when I started my artistic career. During the work process I discovered that the topic thus formulated is not alien to many other colleagues who remember the club scene, as well as the techno and drag culture as determining their own formation. And finally, Sofia Queer Forum dedicated its edition to precisely this phenomenon.

Our work on this archive is divided between us, but is always interconnected, even in those parts of the project that we work on separately. As part of the drag scene, Yasen, as a drag queen, provides us with the direct internal connection to the scene's members. And as an artist, Yasen "sits on two chairs," and his personal history as an intersection between the two cultures is extremely important for building the bridge between them, which is the goal of SQF 2020. My work was more focused on the influence of drag culture on art. At first glance, it seems that artists who express the problems of identity and sexuality very concretely are not quite visible in the Bulgarian art history of the 1990s. But I dare say that this feeling is superficial and exists mainly because there are not enough exhibitions and textual analyzes that have been focused on the topic, and extremely few of those have focused on these issues outside of heteronormativity. But if we go out of the gallery-as-a-temple and look at the cultural life in its various manifestations from that time, we will see that the young artists from this period have expanded their territories significantly, recognizing the clubs as their "temples," and the parties as their artistic ritual as a means to reach the audience.

The idea that viewers should not treat art as pertaining only to the "sacred" artistic institution, but can also confront it during a party or that this party is in fact art itself, was ubiquitous, and I claim this from my personal experience. Specifically, this idea was expressed in the work of many artists, who vacated their role as producers of material objects, to be located in someone else's galleries, and became cultural producers – those who created not only art but also the situation in which it can affect its audience. The performances and happenings created by the previous generation probably prepared the ground, but the club, pop culture, digital technologies, VJ and DJ parties, which took place with the active participation of artists, including as

organizers, were a phenomenon of the second half of the 1990s and the early 2000s. And these processes took place not only in the field of visual arts, but also in theater, fashion, television, techno and pop music, and chalga.

Without being able to make an in-depth analysis of the reasons behind this phenomenon in this short introductory text, I would like to provide a framework of what is going on that can give an interpretation of what is gathered in the archive. Especially in the interviews and discussions gathered here, the idea that the club culture, drag culture, and techno culture are inseparably connected with the arts of that period, and form a new thematic core and aesthetics, is repeated numerous times. Another idea, which is repeated multiple times, is that along with the transition from the unique culture developed in the socialist camp to the "open society" promoted back then, a completely new environment and aesthetics was formed, which underwent serious commercialization and sunk into conservatism after the mid-2000s. These changes took place at a time of drastic economic changes, upheavals in the value system, as well as ambiguous new directions in terms of gender issues and a rapidly developing sexual exploitation, which was much less represented in socialist society.

A description of these processes is offered by the Polish art critic Piotr Piotrowski. He argues that in the 1990s, changes in politics and the ambivalent processes of democratization in Eastern Europe went hand in hand with paradigmatic changes in attitudes toward gender issues worldwide – namely, the widespread acceptance of queer identities and their sexualities.² I would add to those two parallel processes the revolutionary changes in technology – again, a global, not just Eastern European process, the popularization of the personal computer and the Internet in everyday life, the techno culture which offered fluidity of gender expression, unisex aesthetics and the ability to replace yourself with an avatar with chimeric features in online worlds and social networks. Cross-dressing and performance became the main form of expression, and drag is its epicenter.

This is why, apart from the Bulgarian drag scene's history, this

2 Piotr Piotrowski, "Gender After the Wall," in *Gender Check: Femininity and Masculinity in the Art of Eastern Europe* (exhibition catalogue), ed. Bojana Pejić (Wien: Museum Moderner Kunst Ludwig Wien, 2009), 240.

edition of SQF aims to reflect the more complex cultural processes that have influenced this scene, overcoming the dichotomy between “non-serious” club culture and “serious” art.

The polyvalent connections that take place through the emblematic club Spartacus in Sofia and Varna and subsequently have a thematic and aesthetic impact on culture since that period onwards are present in the stories of Boris Kostadinov, Mihail Vuchkov, Mariela Gemisheva and in my personal one. The outbreak of experiments in art, their fusion with club culture, the redefining of gender identities characteristic of the 1990s are all mentioned by all project participants. It is no coincidence that one of the annual exhibitions of the Soros Center for the Arts, which played a significant role in this regard, was “Culture – Subculture: Sixth Annual Exhibition of the Soros Center for the Arts – Sofia: September 10 – 24, 1999,” in Varna and it happened in local galleries and clubs.

This contextualization of the drag scene is based on my very personal motivation and Yasen’s. Yasen is both an artist and Julieta Intergalactica, and I started my own independent creative career by organizing parties in collaboration with DJs like Mindstorm and making parties with artists and poets in my great-grandmother’s apartment on Rakovski Street. This personal motivation of both of us can be noted in the way we have put together this project. For example, the exhibition presented in the catalogue is an attempt to visually present this context and connections between people and processes that are obvious to us and go through our own experience. The exhibition is curated by both of us, and it was important for me to show not so much cross-dressing and the gender change, but drag as a change in identities in the individual’s roles. This is why I found interesting works like Daniela Kostova’s “I Will Be What You Want Me To Be” (2008) and Voin de Voin’s “Anna – Palindrome of Behavior” (2020). The two artists take on different roles, carrying social and political messages – such as the role of the chalga singer, the female immigrant, policewoman or kuker in Kostova or de Voin’s performing in the image of his grandmother. From my own drag-related works, I chose “Pervert Veggies” (2013) – a participatory performance which plays out the centuries-old tradition (and now Internet culture) to replace the sexual marks with vegetables.

Although we focused more on fine art, I would not forget to mention processes in the theater (interviews with Vazkresiya Viharova, Ani

Vaseva and Leonid Yovchev), which seem to fill the gap of the missing drag king culture in the club scene. Women’s cross-dressing seems to have become more pronounced in the last two years with Queer Carousel – a very young drag scene associated with left-wing activism and appearing in Fabrika Avtonomia, rather than in clubs.

Another very important element of the forum is the attempt to look at drag culture from a historical perspective (during socialism there were variety programs with transvestites, as well as private parties), and to connect with long-standing practices in the field of folklore and ritual, and to seek its local dimensions. There are obvious practices – Babin den (Grandma’s Day), the travesty in the ritual, as described by Vazkresiya Viharova in her interview.

This connection with the ancient rituals, despite being obvious, is questioned in our current political situation. The idea that the heteronormative family is traditionally inherent in the Bulgarian people, consisting of a man, a woman and children, is promoted, and that deviations from this scheme are punishable. This is the family scheme opposed by the conservative parties with strong influence in politics not only on possible and already existing same-sex family cohabitations, but also on the heteronormative reality, which provides us with numerous examples of single parents or extended multiple partner families and is defined not merely by identities but also by economic factors. Phenomena such as the rejection of the Istanbul Convention are among other manifestations that determine the conservatism of modern society and the additional isolation of the drag scene in show business and its separation from the processes in art, as noted by many participants in the archive. A mentioned but underdeveloped aspect of the archive remains the connection of drag culture with chalga music. Many of the queens of the 1990s work as make-up artists and hairdressers specifically with chalga performers. That is why with the archive gathered here we have not exhausted the work on the topic, but rather I hope that we have created a starting point for understanding the 1990s and in particular for the processes that are inseparable from each other – in politics, gender expression, and techno culture. I hope that the foundation laid thusly will be used as a launching pad for researchers interested in the vantage points of identity and class issues, aesthetic and social issues, as well as epochal ones – 30 years since the end of socialism and 30 years deep into capitalism.

Контактни копия от серията фотографии, направени през 1999 г. в различни клубове в София и на партита, организирани от участници в артистичната сцена на България, която отразява типичната за 90-те връзка между парти културата и изкуството.

Contact copies of series of photographs taken in 1999 at various clubs in Sofia and at parties organized by participants in the Bulgarian art scene, which reflect the typical for the 1990s cohesion of party culture and art.

Мисирков/Богданов
ID 2000, 2000
 Misirkov/Bogdanov
 ID 2000, 2000

Жулиета и Кони, Нова година, „Спартакус“, София, 2000
Julieta and Connie, NYE, Spartacus Sofia, 2000

ОТ ПЕПЕЛЯШКА ДО ЛЕДЕНАТА КРАЛИЦА

Вера Млечевска

Няма как да пиша този текст от друга позиция.

В края на 90-те години атмосферата на очакване за едно благоприятно бъдеще, което предстои беше изпълнена с жадно любопитство към всичко ново и донесено с вятъра на промяната от външния свят (от стари кубинки на немския Вермахт до посрещане на извънземните на летище Щъркелово). Когато се говори за рязката комерсиализация на Източния блок след падането на Берлинската стена и за това, как доброволно сме изпуснали колективния дух и социалните придобивки в полза на цветните опаковки от Запада¹, се забравя, че хората в тази част на Европа копнееха за свобода и желаеха коренна трансформация на живота. И този копнеж по свобода се заяви във всички сфери на обществения живот.

Това беше и времето, в което образа на не-хетеросексуалните хора се разкри в публичното пространство. В цяла една епоха различната сексуалност беше просто невидима. Ако някога научавах за съществуването на хомосексуални, педерас'и или травестити, това беше чрез *Българска енциклопедия* в 5 тома на буква „Х“, „П“ или „Т“. В реалността такива хора бяха невидими. Първият публичен образ за мен специално беше свързан с агоничната смърт на Фреди Меркюри в следствие от синдрома на СПИН. Неговата смърт и последни дни бяха богато отразени по Националната телевизия. И макар „Куин“ и Фреди да бяха добре известни, изведнъж неговата сексуална ориентация и болест промениха образа му на рокендрол звезда и въведоха в България две трудни за обществените норми теми.

През 90-те по телевизионните екрани се появиха мъже, облечени като жени. Това се случи някак си естествено. Тогава се наложи и унисекс модата, имаше парфюми и грехи унисекс, жени с много къси коси и мъжко облекло или момчета и момичета с къси коси, боядисани в много ярки цветове и пийърсинг, които изглеждаха почти еднакви. Отдавна присъстваха лицата на Дейвид Боуи, Робърт Смит и Фреди Меркюри. В модата навлизаха все повече минималистични, андрогенни модели, може би подхранвани от футуристични фантазии за едно космическо унисекс общество. Това преливане от женски в мъжки образ и обратно беше част от тренда по това време. Клуб „Спартакус“, както и прохождащият тогава развлекателен сектор, бяха от съзидателните енергии на 90-те. Въпреки, че това бяха мутренските години, анархията и агресията оставаха откъснати, завардени от строгият фейсконтрол на входа на клуба.

Озовах се в „Спартакус“ покрай приятели някъде близо 20 годишна. При най-първото ми посещение, когато очаквах да попадна в почти секретно общество, отгадено на разврат и перверзии се оказах всъщност в клуб, който се пръска по шевовите от танцуващи и веселящи се хора с всякаква ориентация. Затова не може да се каже, че „Спартакус“ беше точно гей клуб. Напротив, клиентелата ще да е била по-скоро смесица от т. нар. „разкрепостени хора“ (може би днес щяха да бъдат обявени за „сороусиди“) или иначе казано хора от творческите среди от телевизията и т.нар. хай-лайф, както обича да го нарича Евгени Минчев, студенти от академиите по изкуства и креативните индустрии, които бяха дошли основно заради купона.

90-те за мен събпаднаха с едно време, в което аз самата се повлечах по различни моди, идентичности. Моята позиция е на зрител, който не изпитва друго, освен естетическо чувство, лишено от желание към красивите създания, които излизаха на сцената на „Спартакус“. Макар че сравнявах със съперническо око, какво не им е като на жена: дали раменете, дланите или лицето. Лицето винаги е лъжовно с толкова грим, но някои кралици имаха наистина твърде очертани скули и брадичка. Завиждах им за тесните ханшове, но пък чувствах превъз-

1 Ketі Chukhrov, „The Socialist Past,” in *Atlas of Transformation*, eds. Zbynek Baladrán and Vít Havránek (Prague: JPR Ringier and tranzit.cz, 2010), 596.

ходство в гръдната обиколка, при това с моите девически размери. Представях си дали може този образ да заблуди, че е жена, ако си купува хляб от супермаркета.

За мен драг кралиците представляваха мъже, които искат да бъдат жени и поради тази моя заблуда се съпротивлявах срещу такива преувеличени образи на жена. Нещо, което аз чувствах, че не съм и изобщо дори се питам, кога в живота си една жена се превръща в това.

Разбира се още като дете многократно бях пробвала да обличам грехите на майка ми, да обувам обувките с ток и да се гримирам с всичките ѝ гримове, понякога и наведнъж, да близам в ролята на пораснала жена и да си представям, че ще изглеждам така. (По-късно всъщност носех много от грехите на майка ми, поради липса на нормална конфекция през 90-те.) Но никога не можех да стигна до този толкова пищен образ на жена. Това превъплъщение ми изглеждаше нереално: социално и психологически. Като започнеш с обувките на такъв висок ток, количеството грим, късите и толкова декорирани рокли и поли, тежките аксесоари и това наперено фръцкане на сцената. Именно в този момент си даваш сметка колко неистински, преувеличен и перформативен е образът на жената, който те създават.

Урсула ми се струваше гигантска жена – велика садистична кучка, която извършва същинските си деяния извън сцената. Едва много по-късно си дадох сметка, че това отчасти се дължи на грехите, с които се появяваше – дело на Кристина и Константин. Все едно излиза от истински подземен мрак само на сцената на нощните клубове и на изгрев слънце се прибира отново в подземието. В един момент се дочу, че изпълнява някакъв номер с питон. Това само възпламени образа на властна вещица в съзнанието ми.

В контраст Мис Жулиета не се отличаваеше от истинска жена на сцената – тип нежна сладурана. Винаги излъчваше нежност във всичко, заради меките движения, чаровната усмивка и разбира се тънки кости. Всъщност вероятно най-момичешкият образ, който изглеждаше съвсем естествен, сякаш винаги е била това крехко същество.

Историята на преобличането изглежда датира от късните 80-те години през формата на вариететните соц-програми,

в които основно застъпени са мизансценът и хореографията. Елза Парини, Мис Бони и артистите от „Тамара найт шоу“, както и други артисти от това време, различават публиката с танци, Мис Бони дори изцяло прикрива, че е мъж. Публиката изглежда няма нищо против, дори когато е видно, че мъже танцуват с женски грехи. Всичко е в духа на развлечението и купона.

Ако първите кралици са се сблъскали с оскъдицата и са създавали своите пайети от капачки за буркани, то през 90-те драг кралиците влязоха в периметъра на медиите, не без помощта на дизайнерите, които раздаваха щедро своята креативност и екстравагантни идеи. По това време имаше свободно преливане от мъжки към женски и от женски към мъжки идентичности или такива, които съвместяват и двете; като андрогинна и космична идентичност, техно-футуристична, фантазно-мрачна с оттенъци на садо-мазо, женско-фатална, амазонско властна и преувеличена карнавално-вариететна. Мариела Гемешева, Кристина и Константин имат принос в естетизирането и въплъщаването в тяло и образ на тези идентичности. Не може да се отрече, че и телевизията беше сравнително толерантна към този нов феномен на травестизма и водена от мотиви да представи преди всичко нещо интересно.

Когато драг куин културата навлезе в развлекателната индустрия, сякаш в резултат на дионисиева вакханалия, в която се сношиха безсрамно и пред очите на всички чалгата и драг културата, излезе отрочето Азис. Азис се харесва и на хетеро, и на хомо, на чалга аудитория, но ценен заради таланта му да пее, той е звезда и в същото време е презрян циганин-гей. Този апогей на публичността на драг куин визията, обаче, се оказва твърде стряскащ и показан и постепенно се превърна в гразнител за хомофобски настроения. Възходът на националистическите партии, на словоохотливите защитници на християнското семейство и постоянното рецитиране на идеята за величествено народно минало събудиха прастарата ненавист към хомосексуалността. Публичният дебат сякаш застава всеки жител на държавата – от баба до бебе – непременно да има мнение по въпроса и гласно да го изрази. А представата за гейовете се илюстрираше почти изцяло

Нощен труд, 1996
The Night Shift, 1996

от Азис. Най-мекият мотив срещу хомосексуалността е, че откритото показване е нередно. „Може да е гей, но да не ми се показва по улицата“. Звучи като: „ако покаже, че е гей, ще съм принуден да покажа, че съм против, защото така изисква мнозинството“.

В допълнение: за възстановяване на нараненото национално достойнство бе посочван гревният ни произход, доказателство, за което често служеха руините. Благодарение на най-качественото строителство в страната, което се оказа че датира от римско време, в Пловдив, София и другаде шовинистичното чувство се възроди. Отчасти гордостта си дължим на мащабното строителство, разгърнато се из нашите земи по времето на император Адриан, който понякога посещавал построените под негова директива театри и стадиони със своя любимец Антиной². Същевременно анти-гей напороженията кулминараха срещу провеждането на гей парад в Пловдив, който се оказа, че никой не е искал да организира. Така драг куин и изобщо гей тематиката сякаш постепенно беше снета от присъствие в общественото пространство, за да не тревожи общия вкус, който ставаше все по-податлив на консервативни напорожения.

От друга страна в публичното пространство навлязоха в обращение нови и нови понятия, от сложен научен регистър, които нюансират сексуална ориентация и поведение. Сякаш паралелно с хомофобията, дисциплинираното общество се превърна в общество на „разгласяваща се и разпръсваща се перверзия“³. Човек трябва да изучи цяла плеяда от категории, за да намери своя собствен етикет.

В епохата на социалните медии или онова, което Пол Батрис Пресиано предпочита да нарича фармакопорнографски биокапитализъм⁴, всякакви телесни трансформации са възможни. Драг кралиците могат да се трансформират във всичко, което пожелаят. (Несъмнено ще се генерират нови

сексуални категории.) Да скулптират в силикон, хормони и да имплантират всичко необходимо за изграждане на своя сексуален корпус. Много от тях превърнаха телата си в продукт, който има своето обращение в социалните медии. Очевидно екранният образ замени почти изцяло реалното присъствие на изпълнителите. Днешните кралици са свели всякакъв шанс за провал до минимум. Те, заедно със своите колежки – млади момичета по бански, които киснат часове наред в надуваем басейн – се борят за внимание в интернет и продават фантазиите за своето тяло на онлайн аудиторията.

Еросът, който смесваше различни хора, привлечени от шоуто, пърформанса или купона на едно място е почти изцяло изфориран от клубния и обществен живот. Различните сексуалности си стоят сегментирани по категории и не се смесват, освен в някой теоретичен текст. Едва партитата, организирани от Жулиета Интергалактика и събития като София куиър форум успяват да го призоват понякога и за кратко. И това е нещото, за което мога да мисля само с носталгия относно 90-те години, защото освен да заемаме политически позиции, да воюваме за права и да поставяме на дневен ред дискурсите на сексуалността, ние имаме нуждата да живеем и да се забавляваме.

COVID-19 кризата само задълбочи тези тенденции. С още повече носталгия гледаме кадри от партитата на Блек Магона с хилядите танцуващи едно до друго тела. Драг кралиците и техният безупречен имидж скъсаха пъпната връв със земята и полетяха в открития космос на интернет.

2 Robert H. Allen, *The Classical Origins of Modern Homophobia* (Jefferson, North Carolina: McFarland, 2006), 120-21.

3 Мишел Фуко, *История на сексуалността*, т. 1: *Воаята за знание*, превод Антоанета Колева (София: Критика и хуманизъм, 2019), 72.

4 Paul B. Preciado, *Testo Junkie: Sex, Drugs and Biopolitics in the Pharmacopornographic Era* (New York: The Feminist Press, 2013).

FROM CINDERELLA TO THE SNOW QUEEN

Vera Mlechevska

I cannot write this text from another viewpoint.

At the end of the 1990s, the air of anticipation for a favorable future was filled with eager curiosity about everything new and brought with the wind of change from the outside world (from old German Wehrmacht boots to welcoming aliens at the Shtarkelovo Airport). When there is talk about the rapid commercialization of the Eastern bloc after the fall of the Berlin Wall and how we did voluntarily lost the collective spirit and social benefits in favor of the West's colorful packagings,¹ one forgets that people in this part of Europe longed for freedom and desired the radical transformation of life. And this longing for freedom has manifested itself in all spheres of public life. This was also the time when the image of non-heterosexual people came out in public space. For an entire era, different sexualities were simply invisible. If I ever learned about the existence of homosexuals, faggots or transvestites, it was through the *Bulgarian Encyclopedia* in 5 volumes under the letters "H," "F" or "T." In reality, such people were invisible. The first public image for me was specifically related to the agonizing death of Freddie Mercury due to AIDS. His death and last days were richly covered on the National Television. And although Queen and Freddie were well known, suddenly his sexual orientation and illness changed his image of a rock'and'roll star and introduced two topics in Bulgaria that were difficult for the social norms.

In the 1990s, men cross-dressed as women appeared on television screens. This happened somehow naturally. Then unisex fashion was established, there were perfumes and unisex clothes, women with very

short hair and men's clothing or boys and girls with short hair dyed in very bright colors and piercings who looked almost identical. The faces of David Bowie, Robert Smith and Freddie Mercury have long been present. More and more minimalistic, androgynous models came into vogue, perhaps fueled by futuristic fantasies for a cosmic unisex society. This fusion from the female to the male image and vice versa was part of the time and its tendency.

The Spartacus Club, as well as the then-emerging entertainment sector, were part of the creative energies of the 1990s. Although these were the thuggish years, the anarchy and aggression remained outside its doors, enclosed by the strict face control at the club's entrance. I found myself in Spartacus with friends at around 20 years old. On my very first visit, as I was expecting to find myself in an almost secret society devoted to debauchery and perversions, I actually found myself in a club that was bursting at the seams with people of all sexual orientations dancing and rejoicing. This is why it cannot be said that Spartacus was exactly a gay club. On the contrary, the audience was more of a mixture of so-called "liberated people" (perhaps today they would be declared "Sorosoids") or, in other words, people from the creative circles of television and the so-called high-life, as Evgeni Minchev likes to call it, students from the arts academies and the creative industries who had come mainly for the party.

To me the 1990s coincided with a time when I myself was drawn to different fashions and identities. My position is the one of a spectator who experiences nothing but an aesthetic feeling, devoid of desire for the beautiful creatures that appeared on the stage of Spartacus. Although I did compare with the eye of a rival what about them is not woman-like: whether the shoulders, the palms or the face. The face was always fake with too much make-up, but some queens really had very pronounced cheekbones and chins. I envied their tight hips, but I felt superior with my breasts, and with my girlish size at that. I tried to imagine if this womanly image could deceive that she was a woman buying bread in the supermarket.

To me, drag queens were men who wanted to be women, and because of this delusion of mine, I resisted those exaggerated female images. It was something I felt I was not, and I wondered if ever a woman would become that in her life.

Of course, as a child I had tried many times to put on my mother's

¹ Ketii Chukhrov, "The Socialist Past," in *Atlas of Transformation*, eds. Zbynek Baladrán and Vit Havráznec (Prague: JPR Ringier and tranzit.cz, 2010), 596.

Мистър Слай и Персефона,
„Спартакус“
Mr. Slay and Persephone,
Spartacus

clothes, to wear the high heels and put and use all of her make-up, sometimes all at once, to take on the role of a grown-up woman and imagine that I would look like that. (Later on I actually wore a lot of my mother's clothes given the lack of normal prêt-à-porter in the 1990s.)

But I could never rise to such a lavish image of a woman. This incarnation seemed unreal to me: socially and psychologically. Starting with overly high-heeled shoes, the amount of make-up, the short and overly decorated dresses and skirts, the heavy accessories and that arrogant fluttering on the stage. It is at this point that you realize how untrue, exaggerated and performative the image of the woman they create is.

Ursula seemed to me this giant woman, a great sadistic bitch who did her real deeds off stage. It was not until much later that I realized that this was partly due to the clothes she was wearing – the work of Kristina and Konstantin. It is as if she comes out of the real underground darkness only for the stage of the nightclubs and at sunrise returns to the dungeon. At one point it was rumored she was performing a python number. It only ignited the image of a powerful witch in my mind.

In contrast, Miss Julieta was no different than a real woman on stage, the gentle cutie type. She always radiated with tenderness in everything due to her soft movements, the charming smile and of course the thin bones. In fact, she was probably the most girlish image out there who seemed quite natural, as if it had always been this fragile creature.

Drag history in Bulgaria seems to date back to the late 1980s in the form of socialist variety programs, where *mise-en-scène* and choreography are mainly represented. Elza Parini, Miss Boni and the artists from the Tamara Night Show, as well as other artists of the time, entertained the audience with dancing. Miss Bonnie even completely concealed the fact she was a man. The audience does not seem to mind, even when it is obvious that men are dancing in women's clothes. Everything is in the spirit of entertainment and partying.

While the first queens faced scarcity and created sequins made of jar tin caps, then in the 1990s the drag queens entered the milieu of the media, not without the help of designers who generously dispersed their creativity and extravagant ideas. At the time there

was a free fusion from male to female and from female to male identities, or to those that combined both; as an androgynous and cosmic identity, techno futuristic, S&M-shaded dark-fantasy, femme fatal, Amazon-domineering and exaggerated carnival-variety type of identity. Mariela Gemisheva, Kristina and Konstantin contributed to the aestheticization and embodiment in the flesh and image of these identities. There is no denying that television was also relatively tolerant to this new phenomenon of transvestism and driven by motives to present, above all, something interesting.

When the drag queen culture entered the entertainment industry, as if the result of a Dionysian bacchanalia, in which the chalda and drag culture had had a shameless intercourse in front of everyone, the kid called Azis came out. Azis is liked by both straights and homos in the chalda audiences, but is valued for his singing talent, he is a star and at the same time a despised gay gypsy.

This apogee of the drag queen imagery and its publicity, however, proved too frightening and ostentatious, and gradually became an irritant to the homophobic sentiments. The rise of nationalist parties, the eloquent defenders of the Christian family, and the constant recitation of the idea of a glorious past have aroused an age-old hatred of homosexuality. It was as if the public debate had forced every inhabitant of the country – from grandmother to grandchild – to have an opinion on the issue and to express it out loud. And the representation of gays was illustrated almost entirely by Azis. The mildest motive against homosexuality is that its open display is wrong. "One might be gay, but they should not show that off on the street." It sounds like, "If one shows they are gay, I'll be forced to show that I'm against it, because that's what the majority demands."

In addition, in order to restore our wounded national dignity, our ancient origins were referred to, a kind of proof often backed up by archeological ruins. Thanks to the highest quality construction in the country, which turned out to date back to Roman times, in Plovdiv, Sofia and elsewhere the chauvinistic feeling was revived. We are partly proud of the large-scale construction that took place in our lands during the reign of Emperor Hadrian, who sometimes visited theaters and stadiums built under his direction with his beloved

Antinous.² At the same time, anti-gay sentiment culminated against a gay parade in Plovdiv, which, it turned out, no one wanted to organize. Thus, the problematic of drag queens and gays in general seemed to be gradually removed from presence in the public space, so as not to disturb the general taste, which became more and more susceptible to conservative sentiments.

On the other hand, newer and newer concepts were introduced to circulate in the public space, coming from a complex scientific register that distinguishes sexual orientation and behavior. As if in parallel with homophobia, the disciplinary society had turned into a society of “publicizing and dispersing perversion.”³ One must study a whole galaxy of categories to find one’s own label.

In the age of social media, or what Paul Beatriz Preciado prefers to call pharmacopornographic biocapitalism,⁴ all bodily transformations are possible. Drag queens can transform themselves into anything they want. (Undoubtedly, new sexual categories will be generated.) Sculpting themselves in silicone, hormones and implanting all necessary to build their sexual corpuses. Many of them turned their bodies into a product circulating in social media. Obviously, the screen image has almost completely replaced the real presence of the performers. Today’s queens have kept any chance of failure to a minimum. They, along with their colleagues – young girls in swimsuits soaking themselves for hours on end in inflatable pools – fight for attention on the Internet and sell fantasies about their bodies to online audiences.

The Eros that mixed different people, attracted by the show, performance or party in one place, had almost entirely evaporated out of club and public life. The different sexualities remain divided by categories and do not mix up, save for some theoretical text. Only the parties organized by Julieta Intergalactica and events such as Sofia Queer Forum manage to summon that Eros at times for a little while. And this is the thing about the 1990s I can only think of with nostalgia, because, in addition to taking political positions, fighting

for rights and putting the discourses of sexuality on the agenda, we need to live and have fun.

The COVID-19 crisis has only deepened these tendencies. With even more nostalgia we watch footage from Black Madonna’s parties with thousands of bodies dancing side by side. The drag queens and their flawless image tore the umbilical cord from the ground and flew into the outer space of the Internet.

Други свързани проекти Other related projects

Вж. проекта на Владия Михайлова и Десислава Димова, 90-те: Началото на мита (2016)
See the project by Vladiya Mihaylova and Desislava Dimova,
The 1990s: The Beginning of the Myth (2016)
<https://www.facebook.com/thebeginningofthemyth>

Вж. проекта на Владислав Илиев - Vladzen Български рейв архив (2021)
See the project by Vladislav Iliev - Vladzen Bulgarian Rave Archive (2021)
<https://ravearchive.space>

2 Robert H. Allen, *The Classical Origins of Modern Homophobia* (Jefferson, North Carolina: McFarland, 2006), 120-21.

3 From the Bulgarian: Мишел Фуко, *История на сексуалността*, т. 1: *Волята за знание*, превод Антоанета Колева (София: Критика и хуманизъм, 2019), 72.

4 Paul B. Preciado, *Testo Junkie: Sex, Drugs and Biopolitics in the Pharmacopornographic Era* (New York: The Feminist Press, 2013).

ПРЕОБЛИЧАНЕТО В БЪЛГАРИЯ: ГЕЙ САМОЛИЧНОСТ, ПОСТКОМУНИСТИ- ЧЕСКИ СТРАХ И МАГИЧЕСКА ЛЮБОВ¹

Робин С. Бруукс

Един журналист от Чикаго бе казал: „Гей културата е абсолютно еднаква навсякъде по света. Гей баровете в Улан Батор не са по-различни от тези в Чикаго или Берлин или Буенос Айрес. Ще чуеш същата банална музика, ще усетиш същия парфюм, ще чуеш търкането на същите внимателно изгледени полота, ще пипнеш същата добре хидратирана, хванала тен кожа“.

С тази идея наум, не очаквах изненади от „Спартакус“, най-старият частен клуб в София, България. Приятелите ми го бяха описали като гей заведение и когато го посетих за пръв път през 1997 г. беше ново и популярно. Входът беше ограничен за хора с ексклузивни членски карти. Музиката наистина беше банална, но не беше особено различна от музиката, популярна в Щатите тогава (или когато и да е). Scatman John, Era и други европейски износ групи пееха на странен, чуждестранен английски по изключително шумните колони

на клуба и гуджеят от време на време обявяше парчета на местни звезди на бърз български. Не видях нито едно поло, но хванала тен кожа се подаваше изпод всеки тесен потник и микроскопичен минижуп. Кожата покриваше слабите тела на население, чието правителство беше окрало житото зимска, оставяйки хората бедни и без постоянен източник на храна в икономика, отличаваща се с 1000% годишна инфлация и 20% безработица.

Бърз преглед на помещението показва, че „Спартакус“ изобщо не беше изцяло гей клуб. Въпреки че двойки внимателно облечени млади жени танцуваха на дансинга, зравите мъже по стената внимаваха никой да не ги занимава. По-късно през вечерта си тръгваха по тройки в тъмни беемвета. През това време, когато гуджеят представи мъжете танцьори, тълната в ексклузивния клуб се изчерви и извърна поглед от сцената. Минути по-късно обаче скришните погледи се превърнаха в аплодисменти и всички в залата гледаха кралицата, която изпълняваше буфосинхрона на „I Will Survive“ в мрежести чорапогащи и перука от пера.

„Кои са тези хора?“, попитах се. Какво общо има публиката с травестита на сцената? Гей клуб ли е наистина това? И не ги ли е страх тези хора от полицейска акция?

Бях прочела в *Груб пътводител за България* че „въпреки че хомосексуалните деяния между мъже над 21-годишна възраст не са незаконни, има тежки забрани над неясни неща като скандална хомосексуалност или хомосексуално деяние, водещо до извращения“, което на практика означава че могат да те арестуват за всякаква хомосексуална дейност. Опасявах се, че имитации на фелацио и преобличане могат да се нарекат скандални, особено в православна държава, и не разбрах защо никой друг не се притесняваше толкова, колкото и аз. Не можех и да разбера защо клуба беше наел танцьори травестити, ако цялата тълна беше толкова хетеросексуална, колкото изглеждаше.

Две години по-късно, през 1999 г., се върнах в „Спартакус“. Наивно очаквах времето да бе превърнало клуба в нещо приближаващо се до типичната гей дискотека с нов, западен изглед. Все пак бяха минали десет години от края на тоталитарния комунистически режим. България бе постигнала сравнителен успех през последните две години с икономически и политиче-

¹ Превод no: Robin S. Brooks, „Cross-Dressing in Bulgaria: Gay-Identity, Post-Communist Fear, and Magical Love,“ *Bad Subjects: Political Education for Everyday Life*, No. 50 (June 2000). <http://bad.eserver.org/issues/2000/50/brooks.html>.

ски реформи след кризата от 1997 г. Този път в „Спартакус“ имаше по-типично европейска музика, по-малко охрана и повече млади хора. Клубът бе изоставил ексклузивната си политика и вече можеше да влезе всеки, който можеше да премине фейс контрола и да си позволи входа от \$1.50 (средната заплата в България е \$111)². Там открих странна ъндърграунд култура и бегло укрепено общество от хора едновременно привлечени един към друг и разединени заради страховете и надежди, които съществуват единствено в посткомунистическа ситуация. Може би даже съществуват единствено само в социалната сцена на България в края на XX век.

Исторически, България е една от най-толерантните държави в Европа. През ранните години на XX век България приема вълни арменски бежанци от Турция, които нито една друга държава не приема. През Втората световна война България отказва да изпрати евреите си в нацистките концлагери. През средата на 80-те български граждани протестират срещу противотурски комунистически практики и започва процес, който по-късно сваля тоталитарния режим и отпочва прехода към демокрация, създавайки конституция, по-либерална от навсякъде другаде в Източна Европа. Въпреки *Грубия пътводител*, хомосексуалността е законна в България от 1968 г. насам. Нещо повече, законът защитава срещу дискриминация на основата на пол или позитивен ХИВ статус при упражняване право на труд или образование. Очаква се, че парламентът скоро ще ограничи и дискриминацията на основа сексуална ориентация.

Българското общество обаче е разединено. Това разединение е наследство от тоталитарния режим, който насърчава недоверие, което разрушава всички взаимоотношения освен най-близките, поощрявайки вместо тях корпоративни връзки и лоялност към режима. Съответно, гей обществото остава разпокъсано. Вzeti заедно, традиционните ценности на обществото и бедствената икономическата ситуация правят на практика от публичната хетеросексуалност нещо задължително за младите хора, които често живеят с родителите си докато не се оженият. Един от информаторите ми ми сподели, че най-големият му страх като гей мъж е

че приятелят му ще го напусне за да се ожени, въпреки че знае че още ще се обичат.

Въпреки де факто консерватизма си обаче България е де юре една от най-либералните държави в Европа. Гей хората там се радват на повече свободи и защиты от тези във Великобритания или Франция и няма особена нужда да се обединяват политически. Широко разпространената бедност пък означава, че само малка част от гей населението има достъп до скъпите клубове и частните барове, в които хората могат да се събират и да се обединява обществото. Липсата на икономически ресурси също предпазва обществото от публикуването на литература, която би обединила членовете.

Докато българското правителство се опитва да достигне високите критерии за членство в НАТО и Европейския съюз, народът се старае да подобри държавния имидж според това, което смята за европейски очаквания. Всеки, който иска да влезе в „Спартакус“ трябва да мине през проверка от едро-гърд, татуиран травестит преди да бъде допуснат. Този тест обединява клиентите в знанието, че са най-добре облечените, най-стилни софиянци. В същото време тестът разделя обществото като отблъсква възможните клиенти, които не могат да си позволят или нямат желание да носят нужната мода.

България е единствената страна, която съм посещавала, в която травеститите са на върха на йерархията в гей обществото. Те решават кой може да влезе в ексклузивните дискотеки, те имат резервации за частните клубове, всички искат да танцуват с тях или те да ги забележат. Основателите на „Спартакус“ създават клуба с идеята той да бъде българската версия на Манхатънското „Студио 54“, клуб за естетическия елит. В този елит влизат актьори, поп звезди, художници и дизайнери, но и суперхипстърската младеж с авангарден стил. За да осигури качеството на стила, ръководството на клуба наема травестити за управители и за основатели на визуалния тон. Освен фейс контрола, поне пет травестита обикалят „Спартакус“ всяка вечер. За да изкарат заплата си, някои от тях работят на бара, а други правят шоуто. Всички изпълнения са добре отренети, въпреки че на артистите времето за репетиции не се запла-

ща, а публиката ги аплодира с ентузиазъм, но пък няма възможност да им даде бакиши.

Наистина, публиката едва има възможност да се облича в нужния за вход в клуба стил. Кристина, известна българска дизайнерка, обяснява: „Интересно е да се създават красиви дрехи в държава, която не се нуждае от мода или дизайнери, а само от дрехи за носене“. Практичното облекло, продавано на улични щандове е със сигурност по-достъпно за средностатистическия българин, отколкото висшата мода на Кристина, партньора ѝ [Константин] и десетимата им колеги, които работят в занаята в България. Въпреки това, в „Спартакс“ модните травестити задават примера, който всички трябва да следват.

Двадесет и една годишната Персефона, българската „Мис Травестит 2000“, има късмет че баща ѝ има успешен бизнес и ѝ дава достатъчно джобни, без да я пита за какво ги ползва. Персефона участва в „Мис Травестит“ срещу петнадесет други кросдресърки през март изцяло по прищявка. Константин, един от членовете на журито, обяснява че в печелившата участничка журито търси комбинация от „космополит, мистицизъм, женственост, философия и магическа любов“. Персефона никога преди не се е преобличала и не е очаквала да го прави отново. След като печели, обаче, другите травестити я убеждават да продължи, поне докато царува като победителка. Наградата от 700 [немски] марки ѝ помага, но ще е трудно да създаде изцяло нов гардероб от нищото, особено с високите стандарти в обществото.

На най-известният травестит в България – Урсула – ѝ е много по-лесно. Кристина и Константин, нейните осиновители, са не само по-богати от средностатистическия българин, но и подкрепят нейното преобличане и могат да създават красиви и екстравагантни костюми в собственото си дизайнерско студио. Ако Персефона създава собствените си костюми с евтини материали докато майка ѝ ги шие тайно, типичният костюм на Урсула струва между 200 и 300 долара и е създаден специално за нея и е ръчно направен от Кристина с вносни платове. Не е изненада, че Урсула печели „Мис Травестит“ две години подред. Гордите ѝ родители искат да издигнат нивото на модата в „Спартакс“, за да подчертаят красотата на Урсула, но не могат да го направят сами. „Искаме да

имаме повече от един травестит“, обяснява Константин. „Но е много скъпо, а едно семейство просто не може да си го позволи. Затова имаме само един травестит. Влагаме всичко в Урсула. Тя е единственият ни травестит. Останалите трябва да се обличат сами“.

С такава подкрепа не е изненадващо, че Урсула е най-известният български травестит. Изненадваща обаче е славата, която имат травеститите в българското общество. Кристина е сред най-много харесваните български дизайнери, а моделите ѝ травестити се приемат за модните лидери на държавата. На афтер партито след „Мис България 2000“ на сцената са танцуващите травестити, а не участниците в конкурса. В клуб, пълен с хетеросексуални бизнесмени и богати членове на висшето общество, никой не оспорва това решение. Никой не се оплаква и когато Урсула гони новата „Мис България“ от сцената с камшичен удар.

Като оставим финансовите проблеми на всеки българин настрана, Персефона се притеснява и че баща ѝ ще открие, че тя е кросдресърка и ще я изгони от вкъщи. Урсула и родителите ѝ се притесняват, че приватизацията в България никога няма да приключи и че тяхната мода никога няма да достигне световния пазар. Урсула все пак мечтае да стане модна дизайнерка като Кристина и Константин и да има кариера като модел. Персефона иска да замине да учи в чужбина. Въпреки че Персефона не планира да променя пола си за бъдеще, Урсула и родителите ѝ събират пари за гръдни импланти.

Българското травеститско общество е разнородно като всяко друго общество по света, но членовете му са обединени на върха на естетическата йерархия в България. Много от тях нямат много хетеро приятели и са маргинализирани и в гей обществото. Подкрепят се вътре в обществото, а и са известни, добре харесвани и уважавани от хора извън обществото. Българите следват модите и естетическия вкус, които травеститите задават, за да получат достъп до неповторимия свят на ъндърграунд клубове и кафенета. Поради това, българската гей култура, и наистина българската култура като цяло, наистина е доста различна от универсалния стереотип.

Превод от английски език: Никола Ненков

CROSS-DRESSING IN BULGARIA: GAY IDENTITY, POST-COMMUNIST FEAR, AND MAGICAL LOVE¹

Robin S. Brooks

A Chicago journalist once wrote that “Gay culture is absolutely uniform across the world. A gay bar in Ulan Bator is no different from one in Chicago or Berlin or Buenos Aires. You’ll hear the same vapid dance music, smell the same cologne, hear the rustle of the same neatly pressed Polo shirts, and touch the same tanned, well-moisturized skin.”

Buying into this idea, I expected no surprises from Spartacus, Sofia, Bulgaria’s oldest Private Mix Club. When I first visited the disco, which friends billed as a gay establishment, in the summer of 1997, it was new and fashionable. Entry was restricted to people with exclusive membership cards. The music was indeed vapid, but it was not like any dance music popular in the United States at the time (or ever, for that matter). Scatman John, Era, and other European export bands sang in strangely accented, non-native English over the club’s

incredibly loud speakers, and the DJ occasionally announced singles by home-grown pop stars in rapid-fire Bulgarian. Though the club’s patrons may have been wearing familiar colognes, my nose could not detect them through the thick clouds of smoke from cigarette brands called “Victory” and “Stewardess.” I did not see a single Polo, but it is true that tanned skin peeked out from under every tight muscle shirt and microscopic mini-skirt. But it was only as much skin as was necessary to cover the lean bodies of a population whose government had plundered their wheat that winter, leaving them poor and without reliable sources of food, in an economy characterized by 1000% annual inflation and 20% unemployment.

A quick scan of the room revealed that Spartacus was by no means an entirely gay club. Although couples of carefully clad young women on the dance floor moved together to the music, the thick-necked men lining the walls kept a careful eye out to ensure that no one messed with their two girls. Later, threesomes left together in the dark BMWs that the men had somehow managed to park in the highway underpass where the disco is located. In the meantime, throngs inside the exclusive establishment blushed and looked away from the stage when the DJ introduced the male erotic dancers. Within a few minutes, however, secret peeks at the stage yielded to enthusiastic applause, and no one in the hall failed to watch the drag queen who came out to lip synch “I Will Survive” in fishnet stockings and a feather wig.

Who were these people? I asked myself. And what did the audience have in common with the transvestite on stage? Was this really a gay club? And weren’t people afraid of a police raid? I had read in the *Rough Guide to Bulgaria* that “while homosexual acts between men over the age of 21 are not officially illegal, there are heavy restrictions on vague things like scandalous homosexuality or homosexual acts leading to perversions,” which basically means that the authorities have the right to arrest you for any homosexual act. I feared that simulated fellatio and cross-dressing might be considered scandalous, especially in an Orthodox country, and I had heard rumors of a bar raid in Sofia in 1996. I was nervous all night, and I didn’t understand why nobody else was as worried as I was. Mostly, though, I never understood whether the ubiquitous pairs of girls dancing close were really just pairs of platonic friends, both of whom happened to be dating the same Olympic wrestler. And I never understood why the

¹ Originally published in: Robin S. Brooks, “Cross-Dressing in Bulgaria: Gay-Identity, Post-Communist Fear, and Magical Love,” *Bad Subjects: Political Education for Everyday Life*, No. 50 (June 2000). <http://bad.eserver.org/issues/2000/50/brooks.html>. Republished in: *Collective Action: A Bad Subjects Anthology*, eds. Megan Shaw Prelinger and Joel Schalit (London: Pluto Press, 2004), 132-136. <https://doi.org/10.2307/j.ctt18fsd0s.30>.

club bothered to hire transvestite dancers if the whole crowd was as straight as it looked.

Two years later, I returned to Spartacus naïvely expecting time to have transformed the club into something approaching an ideal-typical gay disco with a new Western face. After all, 10 years had elapsed since the fall of the totalitarian communist regime, and Bulgaria had experienced two years of relative success with economic and political reforms following the crisis of January 1997. Indeed, this time I found more standard European music, fewer bodyguards, and more youth in the disco, which had abandoned its members-only policy and is now open to any members of the public who can pass the “face control” and afford the cover charge of \$1.50 (the average Bulgarian monthly salary is \$111). I also found an unusual underground culture and a loosely consolidated community of people simultaneously drawn together and atomized by a set of fears and hopes that is unique to the post-communist situation, and perhaps even to the particular social setting of fin-de-siècle Bulgaria. Bulgaria has historically been one of Europe’s most tolerant countries. In the early 1900s, Bulgaria accepted waves of Armenian refugees from Turkey whom no one else would take. During World War II, Bulgaria refused to send its Jews to Nazi concentration camps. In the mid-1980s, Bulgarian citizens demonstrated against anti-Turkish communist policies, and began a process that toppled the totalitarian regime and ushered in a transition to democracy by writing a constitution more liberal than any other in Eastern Europe. Despite what is written in the *Rough Guide*, homosexuality is legal in Bulgaria and has been since 1968. Moreover, law forbids discrimination based on sex or on HIV-positive status in employment or education. It is expected that the Parliament will soon ban discrimination based on sexual orientation.

At the same time, though, Bulgarian society as a whole is atomized as a legacy of its totalitarian past, which fostered distrust and destroyed all but the closest individual ties in favor of corporate identities and loyalty to the regime. Consequently, the gay community has also remained unconsolidated. Traditional social values, especially among older generations, and a dire economic situation make public heterosexuality almost compulsory for young people who often continue to live with their parents until they are married. Indeed, one informant told me that his greatest fear as a gay man in Bulgaria

is that his boyfriend will eventually break up with him in order to get married, even though they will still be in love. Despite de facto conservatism, however, Bulgaria is de jure one of the most tolerant and inclusive societies in Europe. Gay people there enjoy more liberties and protections than do their counterparts in Britain or France, so there is no pressing reason to unite politically. Finally, widespread poverty means that only a small segment of the gay population has access to the expensive clubs and private bars where people can meet and consolidate their community. The lack of economic resources also prevents the community from producing any printed literature that might bind its members together.

As the Bulgarian government is busy trying to meet the strict criteria for NATO and European Union membership, the country’s populace is also doing its best to upgrade Bulgaria’s image to meet what they think of as European standards. Although most Bulgarians cannot afford large or elaborate wardrobes, the self-styled aesthetic elite at clubs like Spartacus is trying to raise the bar on local fashion. Although it has cast aside its membership requirements, Spartacus still has a strict dress code. Other than sneakers and athletic shoes, which are explicitly forbidden in the club, it is not clear exactly what the busty, tattooed transvestite at the entrance is looking for.

Whatever her criteria may be, everyone hoping to get inside the club has to pass her scrutiny before being allowed entrance. In a way, this test unites the successful patrons in the knowledge that they are the best-dressed, most stylish Sofians. At the same time, though, it atomizes the gay community by alienating would-be clients who cannot afford or do not feel like wearing the required fashions. Monika, one of Bulgaria’s few out lesbians, told me that she and a few female friends were once turned away from Spartacus for wearing jeans. “This is a gay club,” the face controller told her. “That is why we’re here!” my friend responded. The bouncer refused to let the women in, explaining that they were not appropriately dressed. After telling me the story, Monika sighed and said, “They can’t expect lesbians to look as good as transvestites.”

Bulgaria is the only country I have ever visited where transvestites are at the top of the hierarchy in the gay community. They decide who can get into the exclusive discos, they get reserved tables in private clubs, and everyone else wants to dance with them or be noticed by them. The founders of Spartacus envisioned their creation not as a

gay disco, perhaps because almost no gay Bulgarians are willing to be out, even in specifically gay establishments.

Instead they wanted to found a Bulgarian version of Studio 54, a club for the aesthetic elite, which by definition includes actors, pop stars, artists, and designers, as well as ultra-hipster youth with avant-garde style. Just to be sure, the club's management hires predominantly transvestites to run the club and to set the visual tone. Aside from the face controller, at least five transvestites mill about Spartacus on any given night. Most of them are on the official payroll and make around \$10 a night, hardly enough to cover the cost of their make-up, let alone their elaborate costumes. To earn their wages, some of the transvestites tend bar. Others put on the stage show, dancing and lip-synching to one or two songs apiece every night. All of the performances are well-rehearsed, although they have no paid rehearsal time, and the crowds cheer them enthusiastically, but cannot afford to tip them.

Indeed, the audience can barely afford to dress themselves in the style required for entrance to the club. Kristina, a prominent Bulgarian fashion designer, explains, "It is interesting to try to make beautiful clothes in a country that doesn't really need fashion or designers, only clothes to wear." Indeed, the utilitarian clothing sold from tables on street corners is certainly more affordable to the average Bulgarian than is the haute couture produced by Kristina, her partner Konstantin, and their estimated eight to ten colleagues working in the genre. But inside Spartacus, it is the high fashion transvestites who set an example that everyone else must follow.

Twenty year-old Persephone, Bulgaria's Miss Transvestite 2000, is lucky that her father runs a successful business and gives her a large allowance without asking her what she spends it on. Persephone competed against 15 other cross-dressers in the Miss Transvestite pageant this March completely on a whim. She had never cross-dressed before, and didn't expect to do so again. But after she won, the other transvestites pressured her into continuing, at least for the duration of her reign as queen. The 700 Deutschmark honorarium that she won helps a little, but it will be difficult to build an entire new wardrobe from scratch, especially considering the high standards within the community.

Bulgaria's most famous transvestite, Ursula, has it much easier. Kristina and Konstantin, her adopted parents, are not only financially better

off than the average Bulgarian, but are also supportive of Ursula's cross-dressing and capable of producing fabulously extravagant costumes for her in their own design studio. While Persephone designs her own costumes from inexpensive materials and has her mother sew them in secret when her father is not home, a typical costume for Ursula costs \$200-300, is designed specifically for her, and is handmade by Kristina from imported fabrics. It is no wonder that Ursula won the Miss Transvestite pageant two years in a row. Her proud parents want to raise the level of fashion at Spartacus to complement Ursula's beauty, but they cannot do it alone. Konstantin and Kristina are the only designers who work specifically for transvestites, but they cannot afford to absorb the costs for all of them. "We would like to have more than one transvestite," explains Konstantin. "But it is very expensive, and one family simply can't afford it. So we only have one. We put everything into Ursula. She is our only transvestite. The others have to dress themselves."

With such support, it is not surprising that Ursula is the most famous of the Bulgarian transvestites. What is surprising, however, is the fame that transvestites have even in mainstream Bulgarian society. Kristina is among Bulgaria's best-received designers, and her transvestite models are accepted as vanguards of fashion for the entire country. At the after-party for the Miss Bulgaria pageant in April 2000 it was transvestite dancers, not the girls who had competed in the pageant, who performed on stage. In a club full of heterosexual businessmen and wealthy, middle-aged Bulgarian glitterati, no one seemed to question the choice of entertainment. And no one complained when Ursula whipped Miss Plovdiv, Miss Shumen, and even the new Miss Bulgaria herself away from the edge of the stage with her cat-o-nine-tails.

Transvestites can take over a Bulgarian stage even without whips, chains, and other sado-masochistic props, though. In fact, the average Bulgarian cross-dresser wants to be recognized for her beauty, tenderness, and intelligence. Before becoming Miss Transvestite, Persephone, who prefers to identify herself as a drag queen because she never intends to change her physical sex, got attention in public for wearing sado-masochistic costumes that she described as "avant-garde, abnormal, powerful, and new." But once she established a place for herself in the community, she began to design costumes for herself that presented what she thinks of as her true nature. "In

private,” she says, “I am just a gentle, tender guy.”

It was the open manifestation of this private identity that helped Persephone win her title. Konstantin, one of four judges at the pageant, explained that the panel was looking for a combination of “cosmopolitanism, mysticism, femininity, philosophy, and magical love,” in the winning contestant. Persephone’s white minidress, feather boa, and softly curled platinum wig projected exactly that image, and her graceful, stylized dance to Sonique’s “Feels So Good,” in 9-inch platform shoes added an edge of sex appeal that drew both the audience and the judges in.

Not all of the pageant’s contestants came close to the ideal that Konstantin described. The oldest contestant, the 35 year-old Countess, gave a performance that was more like a beer-bellied, Balkan version of *Flight of the Bumblebee* to the wild laughter and cheers of the audience. Is this what gentle, tender young guys like Persephone and Ursula can expect from their future? That is not the worst of their fears. Aside from the ordinary financial worries that every Bulgarian harbors, Persephone is also nervous that her father might find out she cross-dresses and throw her out of the house. When she is walking down the street in her unusual platform boots, she fears that she will attract negative attention or even be attacked. Ursula and her parents worry that Bulgarian privatization will never be completed and their fashion designs will never reach the world market. Still, Ursula dreams of becoming a fashion designer like Kristina and Konstantin, and of having a career as a model. Persephone would like to go abroad to study. She is currently taking a year off from Sofia University, where she studied biology and genetics. If she can get a visa to study in the U.S. she would like to go back to school. If not, she says she is ready to embrace a career as a performer. Though Persephone does not see a sex-change operation in her future, Ursula does, and is saving money for breast implants. Though the Bulgarian transvestite community is as diverse as any other community in the world, its members are tied together at the top of Bulgaria’s aesthetic hierarchy. Most of them do not have many straight friends, and they are marginalized within the gay community as well. Still, somehow, it is transvestites, not gays, who can afford to be out in Bulgarian society. They support each other inside the community, and they are famous, well-liked, and respected by people outside of it. Bulgarians follow the trends that they set and

conform to their aesthetic taste in order to gain entrance into their unique world of underground clubs and cafes. As a result, Bulgarian gay culture, and indeed Bulgarian culture in general, truly is a bit different from the universal stereotype.

АРХИВ НА ПРОЕКТА: СЕЛЕКЦИЯ
PROJECT ARCHIVE: A SELECTION

СПЕКУЛАТИВНОТО КОРЕНИЩЕ НА ПРЕВЪПЛЪЩЕНИЕТО

от Боряна Росса

„Спекулативното коренище на превъплъщението“, с почти сакралното си название, както и със съдържанието си, изградено от имена на драг изпълнители и на артисти от различни жанрове на изкуството, е исторически запис на тези хора и техните характерни образи. Връзките между изобразените герои и героини са взаимно преплитачи се, затова е трудно да се създаде стройна структура, която да ги отрази с абсолютна точност. Затова като че ли тази ризомна структура, в която всеки е свързан с всеки и всички заедно са свързани с превъплъщението, като център, е като че ли най-удачната визуализация на това съдържание.

Изображенията на кралиците Елза Парини, Мис Бони, Урсула, Мис Жулиета, Дженифър Бенедикшън, Енигма Чагел и фейсконтрола Кешишева присъстват като интервюта в архива на проекта. Артистите Мариела Гемешева, Войн де Войн, Възкресия Вихарова, Ани Васева и Леонид Йовчев и Боряна Росса са някои от интервюираните за проекта и бяха нарисувани в момент, в който идеята за тези интервюта все още не беше окончателна. Дървото, въпреки че е определено като „спекулативно“, съдържа фактическа информация, като имена от драг сцената, както и имена на артисти, чиято връзка с темата за преобличането и превъплъщението, според авторката на дървото, е изявена в тяхното творчество. Някои от тези артисти са директно повлияни от драг сцената или от теми присъстващи в работата на драг изпълнителите.

THE SPECULATIVE RHIZOME OF TRANSDRESSING

by Boryana Rossa

“The Speculative Rhizome of Transdressing” – with its nearly sacral title and contents based off drag performers’ names and artists across other art genres – is a historical record of those people and their characteristic imageries. The relations between those heroes and heroines depicted are mutually intertwined, which is why it is difficult to create a clear structure reflecting them with absolute precision. This is why it seems such rhizomatic structure where everyone is related to everyone and all together are related to transdressing, as a center, is likely the most suitable visualization of such contents.

The depictions of drag queens Elza Parini, Miss Boni, Ursula, Miss Julieta, Jennifer Benediction, Enigma Chadelle, and the face control Keshisheva are featured as interviews in the project archive. Some of the interviewees for the project are artists Mariela Gemisheva, Voin de Voin, Vazkresiya Viharova, Ani Vaseva and Leonid Yovchev and Boryana Rossa, and they were portrayed at a time when the idea for those interviews was not still finalized. The tree, despite its definition as a speculative one, contains factual information, such as names from the drag scene, as well as names of artists whose work with the topic of drag and performance is manifest in their work, according to the tree’s author. Some of those artists are directly influenced by the drag scene or issues present in drag performers’ work.

Ami Baccba

Point De Point

ИЗЛОЖБА „ИСТОРИЯ НА ПРЕОБЛИЧАНЕТО В БЪЛГАРИЯ“

5 януари – 2 февруари 2021,
Галерия „Структура“

BULGARIAN DRAG HISTORY EXHIBITION

January 5 – February 2, 2021,
Structura Gallery

Кристиян Чалъков
*Кукер против лоши сили,
уроки и вируси, 2020*
дигитална графика/платно
42 x 30 cm

Christian Chalakov
*Kuker against Bad Powers,
Evil Eye and Viruses, 2020*
digital print on canvas
42 x 30 cm

Даниела Костова
Аз съм каквото си поискаш, 2008
фотографски отпечатък върху алуминий, 55 x 95 cm

Daniela Kostova
I Am Whatever You Want Me To Be, 2008
photographic print on aluminium, 55 x 95 cm

Иво Димчев
Avoiding DeLIFEath, 2017
фото документация на
пърформанс, Мумок Виена
фотографски отпечатък върху
алуминий, 23 x 36 cm

Ivo Dimchev
Avoiding DeLIFEath, 2017
photo documentation of
performance, Mumok Vienna
photographic print on aluminium,
23 x 36 cm

Боряна Росса
Перверзни зеленчуци, 2013
фото документация на пърформанс, SPARK,
Сиракюз, Ню Йорк
фотографски отпечатък върху хартия, 100 x 70 cm

Boryana Rossa
Pervert Veggies, 2013
photo documentation of performance, SPARK,
Syracuse, New York
photographic print on paper, 100 x 70 cm

Михаил Вучков
Заедно в различията, 2010
фотографски отпечатък върху алуминий, 100 x 70 cm

Michail Vuchkov
United in Diversity, 2010
photographic print on aluminium, 100 x 70 cm

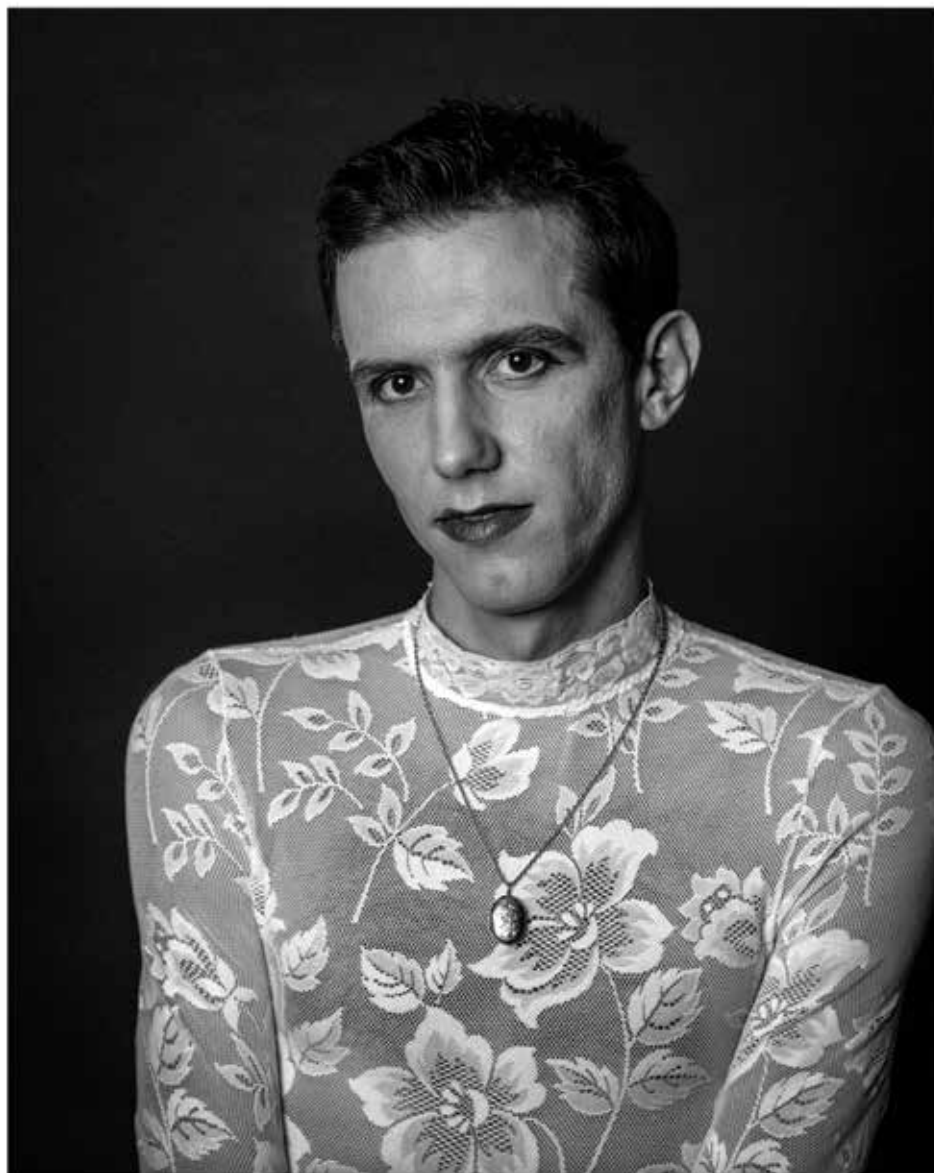

Войн де Войн
Анна – палиндром на поведението, 2020
представление на Войн де Войн, с участието на Красен Кръстев
Арсеник: Център за съвременно сценично изкуство, Лозана, Швейцария, октомври 2020
фотографски отпечатък върху алуминий, 35 x 25 cm

Voin de Voin
Anna – Palindrome of Behavior, 2020
performance by Voin de Voin, featuring Krassen Krastev
Arsenic: Centre d'art scénique contemporain, Lausanne, photographic print on aluminium, 35 x 25 cm
Switzerland, October 2020

Калин Серапионов
Автопортрет, 1996-2014
фотографски отпечатък
върху хартия
146 x 110 cm

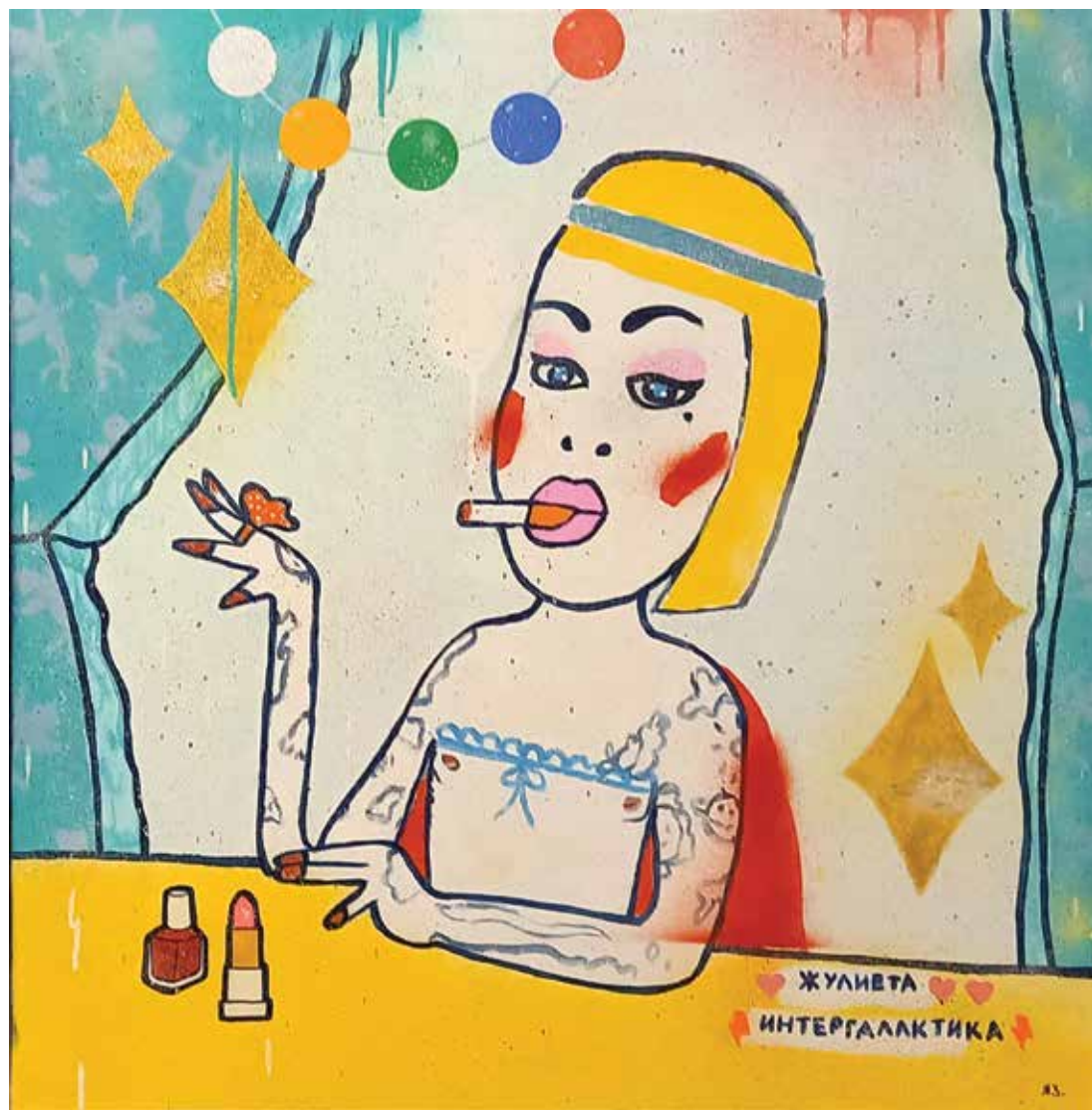
Kalin Serapionov
Self-Portrait, 1996-2014
photographic print on paper
146 x 110 cm

Лубри
Close Encounter. Plovdiv, 2011
фотографски отпечатък върху алуминий, 50 x 70 cm

Lubri
Close Encounter. Plovdiv, 2011
photographic print on aluminium, 50 x 70 cm

Ясен Згуровски
Автопортрет на Жулиета Интергалактика, 2020
 акрил/платно, 70 x 70 см

Yasen Zgurovski
Self-Portrait by Julieta Intergalactica, 2020
 acrylic on canvas, 70 x 70 cm

КЛУБНА СЦЕНА | CLUB SCENE

ТАМАРА НАЙТ ШОУ TAMARA NIGHT SHOW

„Тамара найт шоу“ е първото по рода си професионално трупно шоу в България. Екипът, създал шоуто е богат на таланти и идеи, трупата бързо набира популярност в нощните заведения на България. За времето на съществуването си от 1993 до 2002 г., „Тамара найт шоу“ с водеща Елза Парини изнася шоу програми в 80 града на страната и два пъти е на

турне в Украйна, където жъне небивал успех. Елза Парини се превръща в най-известната драг кралица в България, активна до настоящия момент с множество медийни изяви и участия в шоу програми.

Tamara Night Show was the first of a kind and professional drag show in Bulgaria. The team behind the show was rich of talents and ideas, and the troupe quickly gained popularity among night clubs in Bulgaria. For the duration of its existence since 1993 until 2002, Tamara Night Show, spearheaded by Elza Parini, performed shows in 80 cities across the country and toured twice in Ukraine, reaping an unseen success. Elza Parini becomes the most famous drag queen in Bulgaria, still active today, with multiple media appearances and participating in show programmes.

„Тамара найт шоу“, Златни Пясъци, 1998
Tamara Night Show, Golden Sands Resort, 1998

СПАРТАКУС | SPARTACUS

Графиня дьо Шарни, „Спартакус“, София, 2002
Countess de Charny, Spartacus, Sofia, 2002

Легендарният микс клуб „Спартакус“ отваря врати през 1996 г. Атмосферата напомня нюйоркския клуб „Студио 54“. Публиката е артистичният и бохемски елит на София. Характерна за мястото е богатата шоу програма, включваща голям брой драг кралици, атракциони и гоу-гоу танцьори. Клубът затваря врати през 2005 г.

Legendary mix club Spartacus opened doors in 1996. Its atmosphere resembled NYC's Studio 54. The audience was the artistic and bohemian elite of Sofia. The place was defined by a rich show programme, including a great deal of drag queens, stage attractions and go-go boys. The club closed its doors in 2005.

КАЛИГУЛА | CALIGULA

Микс клуб „Калигула“ отваря врати през 2000 г. в град Пловдив. Артистичната програма включва балет и драг перформанси. Оригиналният състав на драг кралиците в програмата включва Мис Ерика, Мис Ребека, Мис Меган и Мис Джесика. Други култови кралици от шоуто на Калигула през годините са Марлене Маре, Мис Вела, Роза, Мима Янкова, Галя, Яворета. В клуба епизодично са гастролирали звездите на микс-клуб „Александър“, Варна и софийски кралици като Урсула, Мис Жулиета, Мис Бони и Дона Фокс. Особено впечатляващи са ежегодните конкурси „Мис Калигула“, които събират кралици от цялата страна. Независимо от редица трансформации и смяна на локации, микс клуб „Калигула“ съществува и до днес.

Mix club Caligula opened its doors in 2000 in the city of Plovdiv. The artistic program included balley show and drag performances. The original lineup of drag queens in the program included Miss Erica, Miss Rebecca, Miss Megan and Miss Jessica. Other cult queens from the Caligula show over the years are Marlene Mare, Miss Wella, Roza, Mima Yankova, Galya, Yavoreta. The stars of mix club Alexander, Varna, and Sofia queens such as Ursula, Miss Julieta, Miss Boni and Donna Fox occasionally toured the club. Particularly impressive are the annual Miss Caligula pageants, which bring together queens from all over the country. Despite a number of transformations and changes of location, mix club Caligula still exists to this very today.

Джесика и Дана, „Калигула“, Пловдив, 2002
Jessica and Dana, Caligula, Plovdiv, 2002

ОСКАР УАЙЛД | OSCAR WILDE

Микс клуб „Оскар Уайлд“ се открива през 1998 г., след откриването на морския микс клуб „Спартакус“. Намира се на плажната ивица, на мястото на бившия Евин плаж. По същото време „Тамара найт шоу“ са превзели вариетета в Златни пясъци, и затова в тези години Варна заслужено се нарича гей столицата на България. В артистичната програма на клуба участват гоу гоу танцьори и драг кралиците Моника Андре, Мис Памела и Франческа. В последната му година се присъединяват Мис Жулиета и Мис Бони, която е и артистична директорка за този сезон. В „Оскар Уайлд“ се провежда конкурсът за драг кралица „Мис Дива“ с водеща Елза Парини. Клубът затваря врати след лятото на 2000 г. Следващата година в съседство се открива микс клуб „Парфюм“.

Oscar Wilde Mix Club opened in 1998, a year after the opening of the Spartacus Marine Mix Club. It was located on the beach, on the site of the former Eva beach. At the same time, Tamara Night Show took over the nightclubs' artistic programs (or "variety") at the Golden Sands resort, and that is why in these years Varna was deservedly called "The Gay Capitol of Bulgaria." The artistic program of the club included the go-go dancers and the drag queens Monica Andre, Miss Pamela, and Francesca. In the last year of the club's existence, Miss Julieta and Miss Boni joined the team, while Miss Boni became the artistic director of this last season. Oscar Wilde also organized Miss Diva Drag Queen pageant hosted by Elza Parini. The club closed its doors after the summer of 2000. The following year, the Perfume Mix Club opened next door.

Мита Газелата, „Оскар Уайлд“, Варна, 1998
Mita the Gazelle, Oscar Wilde, Varna, 1998

МОДА И МУЗИКА | FASHION AND MUSIC

Сесил в рокля на „Ариес Уникат“
Cecile in a dress by Aries Unikat

ДРАГ И МОДА

Галина Безлова

В есето си „Бележки за „камп““ от 1964 г.¹ Сюзън Зонтаг говори за схващането и понятието *camp* – екстравагантна, огромна, забавна, кич, честна, провалена, искрена чувственост, създадена с любов. Настоящият текст не е за Сюзън Зонтаг или за схващането за *camp*, но не може да бъде започнат без да споменем този термин. Настоящият текст е за драг изкуството и модата, а там, където те се пресичат в много случаи е люлката на откровения *camp*.

Camp е концепция, приложима най-вече в изкуството, но се простира отвъд него. В своите бележки Зонтаг не веднъж споменава огромното влияние, което кулър хората са имали върху създаването не само на термина *camp* и изкуството, което може да спадне в тази категория, но и самата същност и усещане за *camp*. Без ЛГБТИ+ хората то не би съществувало. Зонтаг говори за андрогинността и отказа от сериозността на половите роли, наложени ни от обществото. Тя споменава преекспонираната женственост и мъжественост и преувеличените опити да бъдем докрай и цяло олицетворение на тези архетипи. През призмата на *camp* всичко попада в кавички – и ако масата е „маса“, то жената също се превръща в „жена“.

Жена в кавички – за много драг артисти именно това олицетворяват те самите, когато се посипят с брукат и сложат дълги нокти, огромни гърди и още по-големи мигли.

Жената – или преувеличена, крещящо ярка и почти анимира-

на нейна версия.

Жената в кавички обаче често е и отправната точка на повечето висши пилотажи в модата. Жената с почти нарисувани пропорции; жената, която не изпитва болка от безбожно високите обувки; онази, чието ежедневие позволява да носи грехите на *Comme des garçons*. Дизайнерите, които се стараят да са достъпни за средностатистическата жена рядко се озовават под светлината на прожекторите (пример за един от малкото известни дизайнери, които подхождат с грижа към жената, е Джани Версаче – именно неговата истинска любов към моделите му, разкоша и хубавия живот е причината за неговия световен успех).

В света на модата изразът „изкуството изисква жертви“ важи с пълна сила и макар главният потребител на плодотелите на модния дизайн да са жените, жертвите често са понесени именно от тях – било то заради отнетия комфорт, било то заради ударите върху самочувствието им, нанесени от недостижимите стандарти за красота, към които модата допринася.

Модата не съществува във вакуум, а отразява или се противопоставя на основните социални, политически и икономически предпоставки, в които се развива: патриархалното общество, расизмът и капитализмът оставят ясен отпечатък върху дизайна на грехи и концепцията за вкус/стил – както върху всичко друго под слънцето в нашето съвремие. Схващанията ни за това, кое е кич², кое е стилно и кое показва липса на вкус често са елитарни и произхождат от предрасъдците ни за някои части от обществото.

За много хора грехите, гримът, косата и цялостният начин, по който позволяват света да ги види е начин за себеизразяване. Стилът и външният ни вид могат да бъдат не само изкуство и вид креативност, но и форма на комуникация с другите. Исторически, именно цветнокожите хора, кулър хората и жените са основоположниците на модата такава, каквато я познаваме днес. Всички нейни течения и измерения имат за

1 Susan Sontag, „Notes on ‘Camp,’“ *Partisan Review*, Vol. 31, No. 4 (Fall 1964): 515–530; вж. бълг. прев.: Сюзън Зонтаг, „Бележки за „камп“,“ превод Златко Енев, *Либерален преглед* (2 май 2008). <http://www.librev.com/index.php/arts-theory-publish-er/248-2009-06-16-06-25-12>.

2 Jo Weldon, „Who Decides What’s Tacky Anyway?: On Bad Taste and Leopard Print in the 1970s,” *Literary Hub* (August 2, 2018), <https://lithub.com/who-decides-whats-tacky-anyway>.

начало онези, които, лишени от достъп до по-традиционни методи, са търсели нови и различни платна, върху които да творят и чрез които да изразяват онова, което не може или не трябва да бъде казано с думи. Съвременната мода продължава да се развива заради приноса, идеите и уменията на същите тези маргинализирани групи хора, макар техните идеи бързо да бъдат усвоени и капитализирани от модната индустрия и по-привилегированите в нея. През последните години станахме свидетели на многобройни случаи на плагиатство от страна на изключително популярни марки с много капитал за сметка на независими творци, които или са в бранша от скоро, или пък предпочитат да работят по устойчив начин и отказват да станат част от бързата мода³.

Куиър културата и модата са неразривно свързани. Те черпят една от друга и биха осиротели една без друга. Транс общността и драг културата в частност (в миналото считани за едно общо цяло) обикновено дават началото на всички нови тенденции в модния дизайн, грима, косата. Дизайнерите, гримьорите, коафьорите и стилистите, стоящи зад най-обсъжданите из медиите визии, обикновено са куиър хора.

От друга страна драг артистите често са сред най-големите ценители на модата. Дрехите може да не правят човека, но (донякъде) правят драг артиста. Драг изпълненията често са визуални зрелища и външният вид на артистите е от огромно значение за този вид перформанс изкуство. Ако сте гледали дори един епизод от RuPaul's Drag Race или пък сте били на шоу от местната драг сцена, знаете, че повечето драг артисти прекарват часове наред в гримиране преди всяко представление, за да постигнат желаната си визия, а дори когато не ги дават по телевизията или няма публика, която да ги гледа, инвестират доста пари в тоалети, грим и перуки и често отделят много от свободното си време за концептуализиране и въплъщение в драг персоната си. С популяризирането на драга през последните едно-две десетилетия и

наблизането му в световния мейнстрийм, все по-често виждаме драг артисти, които могат да си позволят дизайнерски гардероби и изпипани докрай визии. Неведнъж станахме свидетели и на още по-близка симбиоза между дизайнери и драг артисти по модните ревюта, когато драг артистите стават модели за новите колекции.

Интересът на този текст е насочен към българския контекст от 90-те и ранните 10 г. на XXI век, когато тогавашните нощни клубове озаряват страната като малки драг оазиси и дават платформа на изпълненията, включени в програмата на „Тамара найт шоу“. Места като „Калигула“, „Спартакус“, „Оскар Уайлд“, „Александър“ се превръщат в пространства, изпълнени със забавления и любов за онези, които иначе са избутани в периферията на обществото. С популяризирането на клубовете и изпълненията, които стават реалност по сцените им, драг кралиците и дизайнерите, които са ги обличали, бързо се превръщат в обичана и значима част от българската ЛГБТИ+ общност.

Ще чуем за творци, имали пръст в разцъфтяващия тогава куиър нощен и сценичен живот. От дизайнерите на сценичните костюми на деветдесеттарските драг кралици и съдиите в драг конкурсите за красота, през създателите на одеждите за „Тамара найт шоу“ до някои от дизайнерите, обличали култови артисти като Урсула. В следващите редове ви представяме интервю с дизайнерката Светла Димитрова и нейната марка „Ариес Уникат“.

3 “Does Dolls Kill Steal Designs?,” *Toreador Magazine* (2021), <http://toreadormagazine.com/the-world/model/does-dolls-kill-steal-designs>; Eliza Huber, “Young Designers Get Ripped Off All The Time. Is There Any Way To Stop It?,” *Refinery 29* (May 3, 2021), <https://www.refinery29.com/en-us/2021/05/10387892/fashion-copying-independent-designers-plagiarism-law>.

DRAG AND FASHION

Galina Bezlova

In her 1964 essay “Notes on Camp,”¹ Susan Sontag discusses the notion and concept of *camp* – a sensuality extravagant, big-time, funny, kitschy, honest, failed, sincere, love-made. This text is not about Susan Sontag or the notion of camp, but it cannot open up without mentioning it. The current text is about drag art and fashion, and where they intersect in many cases is the heart of the outright camp.

Camp is a concept applicable mostly in art, but it extends beyond it. In her notes, Sontag repeatedly mentions the enormous influence that queer people have had on the creation not only of the term camp and the art that can fall into this category, but also the very essence and feeling of camp. Without LGBTI+ people, it would not exist. Sontag talks about androgyny and refuses the seriousness of gender roles imposed on us by society. She mentions the overexposed femininity and masculinity and the exaggerated attempts that we be fully and completely the embodiment of these archetypes. Through the prism of camp, everything is in quotation marks – and if the table is a “table,” then the woman also becomes a “woman.”

A woman in quotation marks – for many drag artists, this is what they themselves embody when they are sprinkled with brocade and put the long nails, huge breasts and the even bigger eyelashes on.

The woman – or, an exaggerated, forcefully bright and almost animated version of her.

The woman in quotation marks is, however, often the starting point of most pinnacles in fashion. The woman with almost-drawn proportions; the woman who does not feel the pain of the ungodly

high heels; the one whose daily life allows it for her to wear the clothes of *Comme des garçons*. Designers who try to be accessible to the average woman rarely find themselves in the spotlight (an example for one of the few famous designers who treats women with care is Gianni Versace – it is precisely his true love for his models, luxury and good life that is the reason for his worldwide success).

In the world of fashion, the expression “art requires sacrifice” is in full force, and although the main consumers of fashion design’s harvest are women, sacrifices are often suffered by them – either because of their comfort being taken away, or because of the blows to their self-esteem brought by the unattainable standards of beauty to which fashion contributes.

Fashion does not exist in a vacuum, but reflects or opposes the basic social, political, and economic preconditions in which it develops: patriarchal society, racism and capitalism leave a clear imprint on clothing design and the concept of taste/style – as they do on everything else under the sun in our times. Our perceptions of what is kitsch,² of what is stylish and what reveals a lack of taste are often elitist and stem from our prejudices about certain sections of society. For many people, clothes, make-up, hair, and the overall way they let the world see them are a way of expressing themselves. Our style and appearance can be not only art and a kind of creativity, but also a form of communication with others. Historically, it was people of color, queers and women who were the founders of fashion as we know it today. All its currents and dimensions have as their origin those who, deprived of access to more traditional methods, have sought new and different canvases on which to create and through which to express what cannot or should not be said in words. Modern fashion continues to evolve because of the contributions, ideas, and skills of those same marginalized groups of people, although their ideas are quickly assimilated and capitalized by the fashion industry and the more privileged ones there. In recent years, we have witnessed numerous cases of plagiarism by extremely popular brands with a lot of capital at the expense of independent artists who have either recently entered the industry or prefer to work in a sustainable way

1 Susan Sontag, “Notes on ‘Camp,’” *Partisan Review*, Vol. 31, No. 4 (Fall 1964): 515–530; the Bulgarian translation was published in 2008.

2 Jo Weldon, “Who Decides What’s Tacky Anyway?: On Bad Taste and Leopard Print in the 1970s,” *Literary Hub* (August 2, 2018). <https://lithub.com/who-decides-whats-tacky-anyway>.

and refuse to become part of fast fashion.³

Queer culture and fashion are inextricably linked. They draw from each other and would be orphaned without each other. The trans community and drag culture in particular (both of which were in the past considered a single entity) usually give rise to all new trends in fashion design, make-up, hair. The designers, make-up artists, hairdressers and stylists behind the most discussed fashion looks in the media are usually queer people.

On the other hand, drag artists are often among the greatest connoisseurs of fashion. Clothes may not make the person, but (to some extent) make the drag artist. Drag performances are often visual spectacles and the appearance of those artists is of paramount importance to this type of performance art. If you have watched even one episode of RuPaul's Drag Race or been to a show on the local drag scene, you know that most drag artists spend hours on end to prepare their make-up before each show so that they achieve their desired look, and even when they are not on TV or have no audience in front of them, they invest a lot of money in clothes, make-up and wigs and often spend a lot of their free time conceptualizing and embodying their persona. With the popularization of drag in the last couple of decades and its entry into the mainstream world, we increasingly see drag artists who can afford designer clothing and highly sophisticated looks. Not once have we witnessed an even closer symbiosis between designers and drag artists in fashion shows, when drag artists become models for new collections.

The interest of this text is focused on the Bulgarian context of the 1990s and the early 2000s of the XXI century, when the nightclubs of the time glamorized the country as these tiny oases of drag and gave a platform to the performances included in the program of Tamara Night Show. Places like Caligula, Spartacus, Oscar Wilde, Alexander all became spaces filled with fun and love for those who are otherwise pushed to the edges of society. With the popularization of clubs and the performances that became the reality on their stages, drag queens and the designers who were dressing them quickly became a beloved

and significant part of the Bulgarian LGBTI+ community.

We will hear of the artists who were involved in the flourishing night and stage life at the time. From the stage clothing designers of the drag queens of the 1990s and the judges in the drag beauty contests, through the creators of costumes for the Tamara Night Show, to some of the designers who dressed cult artists like Ursula. In what follows we present an interview with designer Svetla Dimitrova and her brand Aries Unikat.

3 "Does Dolls Kill Steal Designs?," *Toreador Magazine* (2021). <http://toreadormagazine.com/the-world/model/does-dolls-kill-steal-designs>; Eliza Huber, "Young Designers Get Ripped Off All The Time. Is There Any Way To Stop It?," *Refinery 29* (May 3, 2021). <https://www.refinery29.com/en-us/2021/05/10387892/fashion-copying-independent-designers-plagiarism-law>.

ИНТЕРВЮ СЪС СВЕТА ДИМИТРОВА ОТ „АРИЕС УНИКАТ“

Интервю на Галина Безлова

– Може ли да се представите?

– Казвам се Светла Димитрова, създателка съм на марката „Ариес Уникат“. Това беше една малко по-нетрадиционна дизайнерска група, където всеки един дизайнер си правеше нещата сам. Започнах аз, Васко Петрийски, който в момента е в Лондон и Жоро Пентаграма и Жоро Деянов, който в момента е един от действащите хора в „Бояна“. Той е правил ризницата във филма *300* от кош. Искам да ви кажа, че групата ни беше много бойна, много луда, много нестандартна. И в началото беше много интересно, защото ние бяхме различните – като хора, като облекло, като начин на комуникация с медиите.

Имаше един вестник – *Нощен труд*. Журналистите бяха непрекъснато в ателието, защото ние шиехме за всички популярни личности и бяха много щастливи. (смее се) И никога не говорех за пари. Разчупихме канона на българската мода. Бяхме много странни като начин на изразяване. Нашите грехи трудно се възприемаха, защото мислех, че правим грехи за карнавал. И модните тенденции – в чужбина ние няхаме тогава контакт, както сега, да знаеш какво става, какво се прави, какво има по белия свят. Две години по-късно, или три, започна да се копира това, което се прави на Запад. Но българският дизайнер никога не е бил така на високо ниво. Обикновено се ходи до Турция да се видят модните тенденции, които са в

Париж или в Италия. Така че ние [като български дизайнери] винаги сме били пренебрегнати. Никога не е цар в собствена си държава. Трябва да излезеш и да се върнеш.

И тогава имаше Мама Карла. Беше една от първите – ние им казахме травестити тогава, – за която започнах да шия. Първият сериозен – казвам травестит, защото ние тогава работехме за травеститите. Сега по модерния начин не работя с тях, защото с тях работят други колеги. Беше Пламен, който беше около 2 метра висок. Графиня дьо Шарни. Тя почина, светла ѝ памет. И Жужка – налице, те бяха двамата много странни – той много висок, тя – една гребна. Викам им – вместо да обикаляте нагоре-надолу, направете едно шоу като жени, за да има купон. И те наистина започнаха да работят.

След това започнахме така наречения микс клуб „Спартакус“. Светла ми памет на Митко Дуков. Той ме познаваше като дизайнерка. И започна да прави тези травестит шоута. Другият клуб, в който работехме беше в Пловдив – казваше се „Калигула“. Всички тези момчета искам да ти кажа, че страшно много ценяха дизайнерските грехи. След това грима, който си слагаха – миглите, косите. Трябва да ви кажа, че една жена никога не е изглеждала толкова добре като визия. Много е смело да кажа даже и като фигура – мъжките фигури бяха много по-добри, отколкото женските. И един случай ще ви разкажа – идват от БНТ да снимат. Ние го правихме – имаше един вестник *Кеш* на ул. „Иван Асен“. В едната стая бяха травеститите, тъкмо беше минал един конкурс и аз ги облякох с дамски грехи, а от другата страна бяха моделките. И учудването ми беше, когато дойдоха от екипа да питат кои са тези модели. А всичко това беше момчета – с миглите, с косите, с перуките. Нашите грехи на закачалки – разбираш ли, чорапогащниците, всичко изпълнато. А от другата страна, където бяха манекенките – грехи по столовете, чантите отгоре върху тях – гмеж. Мога да го кажа, защото всичко това съм го видяла и факта, че хората се учудваха. Но за мен травестит шоутата си бяха супер купон. Това е една култура, която е с традиции. Можем да се върнем дори до българската култура едно време по читалищата. Мъже са играели женските роли. Или до едно време в древния Рим, в Япония.

Светла Димитрова и нейни модели
Svetla Dimitrova and some of her models

- Да, доста богата история има.

- Трябва да ви кажа, че това си е съвсем нормално. В началото имаше един стрес колеги да си дават грехите. Причината беше да не ги нарочат точно, че са в тая тематика може би. На мен никога не ми е пукало. Значи първо бях аз, след това Кристина и Константин се появиха и Миро – той почна да помага на момчетата от тази група. Но ние си измисляхме по какъв начин да ги обличаме тези хора. На този етап те не могат да ме провокират, защото аз съм дизайнерка, разбираш ли? Имаше един въпрос дали ми влияе това нещо – аз винаги съм била малко по-различна като начин на мислене.

Задай ти въпрос някакъв, на който мога да ти отговоря. Нещо, което те интересува. За имената на всичките тези мъже. Значи вие Ясен Згуровски го познавате. Мама Карла – тя беше първата.

- Казвате, че нашите дизайнери не са били повлияни от тази култура.

- Ами как – не можеше, ние няхаме информация тогава – ние ги обличахме по наш си начин. Аз съм обличала балет „Дива“ – те бяха различни, интересни, атрактивни. И по този начин, както съм обличала балетите – докато момчетата, тъй като ние няхаме информация как се обличат тези мъже. Обличаха балните рокли на братовчедките си. Докато ние бяхме по-изчекнатите, по-изчанчените, по-различните. „Ариес Уникам“ – просто разчупихме канона на българската мода.

- Намерили сте се едни в други. По един или друг начин.

- Плюс това аз винаги съм приемала травеститите много близко, защото това е мъжката и женската енергия в едно тяло. И никой няма право да се подиграва с тия хора. Те са толкова чувствителни и толкова емоционални. И ви казах – те имат отношение – ти ги виждаш как се обличат – и с бижутата, и с тия мигли, и с тия гримове. Просто те са много повече жени от жените. Това мога да ви кажа.

- Да, по един или друг начин те са си себе си.

- А иначе за себе си мога да кажа – аз имам всички номинации давани за мода в България. Всички номинации. Фактически имам и две „Златни игли“. Едната ми е за цялостно творчество. Тази година ще ми връчват за цялостно творчество във Варна – варненската група – защото фактически аз ги доведох

в София и във Варна, и в Шумен, защото тук в София беше едно малко общество. Докато в провинцията има страшно казърни хора. И в Плевен, и в Шумен, и във Варна. Особено пък варненската група за мен беше номер едно, но хората не обичат да помагат и да се учат. Мен Господ си ме обича, защото аз когато мога помагам с каквото мога. Ето, на 68 години съм и продължавам да бачкам. Краси Неялков вика – сега за цялостно творчество, това значи, че се отказваш от работата. Не, продължавам. След като имаш отвътре енергията и стимула да работиш. Защото всеки един тоалет за един човек, той те провокира. Да го облечеш. Това му е втората кожа. И така.

- А как бихте описали вашите дизайни?

- Стила, в който работя ли?

- Да.

- Аз работих изключително в черно. Изключително. С много дантела, с различни парчета от дантела. Тогава ги нямаше тия пайетениите тъкани. Сега е кул, навсякъде. Различни дантели, широки, за да могат да танцуват. Имаше един балетист – Светльо от балет „Джоя“. Значи той, когато обличаше една греха – самите му движения, разбираш ли, на ръцете – как ще си свали шапката, как ще разиграе грехата... Просто беше изкуство. Той може да ти работи три минути и да ти бъде интересен, защото просто го усеща. И на него светла му павет!

Един случай – решихме да провокираме. Имаше едно голямо ревю в НДК и точно него решихме да го облечем с дамски грехи. И той, когато излезе, просто се отличи от всички останали. И се появи един човек, който имаше агенция, да го покани за модел. И чак тогава вече разбра, че той е мъж. След това – един случай с [Ивон] Шери. Правим едно ревю – много секси, арт еротика, в НДК. За мен работиха 23 момичета. Но те не могат да покажат грехата. И аз бях в една дискотека, видях Шери, избрах си още 5 човека – танцуващи. Та първо излязох манекенките на сцената уж да танцуват – просто трагедия. И когато излезе тази група от дискотеката, които не са модели, и само направиха едни движения с ръцете – цялата публика беше ей така! (ръкопляска) Тези хора носят енергия. Усещаш, че цялата зала се събуди.

И пак казвам – жени, мъже – разликата е огромна, защото мъжкото и женското при тези хора, казвам пак – травестити, защото нямаше тези определения едно време и си работя с тази терминология, защото аз не мога да говоря за това, което е в момента. И това си е минало, то си носи своята енергия, своите красиви мигове, на тези интересни неща, които сме ги правили. Гледах интервюта от „История на преобличането в България“ – и с Урсула сме работили, и с мис Бони. Но няма травестит, който да е бил на конкурси и ние да не сме го обличали. Никога не съм се срамувала, че обличам мъже. Не ми пука, човече. Аз съм зодия Овен. И никога не съм се правила нито на журналисти, нито на фотографи или от сорта. Но аз имам всичките номинации за мода.

Всичко е безсмислено – един ден разбираш, че суетата нищо не ти носи. И сега, когато вече съм на тези години – просто си работя. Аз се кефя, когато работя. Това е. Хубаво е да се направи един такъв магазин за грехи: такъв магазин няма, за артистична мода. Има много колеги, които имат грехи, които им висят по закачалките – защо да не ги дават на граз кралици? Има бижутери, които имат страшно много нарупани бижута и перли и камъни. Защо да не се направи това? Мис Бони прави невероятни неща. Такъв един магазин е необходимо да го има тук в София, например. Не само за травеститите, за артистите. Изобщо, за шоу бизнеса.

– Мисля, че би пожънал успех.

– На мен вече не ми се занимава. Някой като ми се обади и като каже „Дай да направим нещо“... Едно време разработвахме фешън кафето на Мария Мичева. Ами, изморих се. Какво ли не сме правили. Какво ли не. Сега вече който иска, да го прави. Човек се изморява в един момент.

Българинът е, как да ви кажа... Той иска да отиде някъде, където нещо се е започнало, да се покаже, за да има аплодисменти. Този, който го прави, няма пари. Аз едва миналата година съм си оправила борчовите за неплатено парно. Значи човек, който работи в сферата на изкуството пари няма. Защото всичко, което го правиш – ти го правиш от душа и сърце и го хвърляш. Значи системата е правиш пари, значи нещо, което е комерсиално, или правиш изкуство. „Ариес Уникат“ винаги са го свързвали с нетрадиционните неща. И аз продължавам

да си работя в тези измерения. Имам си определена клиентела. Но такъв магазин е хубаво да се направи. Сега за шоу програми се правят такива грехи. Абе, дори да нямаш пари да си купиш един цял тоалет – вземаш под наем. Знаеш ли колко колеги просто им седят грехите ей така по закачалките?

– Могат да ги показват.

– Не само да ги показват, да помогнат, да дават под наем, да си ги взимат обратно. Защото един травестит или една певица колко пъти може да облече една греха?

– Не много.

– Значи, хайде, 2-3 пъти, ходейки в провинцията. Едно време се гледаше кой каква греха има и къде я е облякъл, ние разпознавахме всички тук в София. Сега ходих, по-миналата година, и Жени Живкова прави едно интервю, ами аз никого не познавам, разбираш ли? Те от кол и въже толкова много дизайнери станаха, всеки трети дизайнер, всеки десети пропя. Не знам, може би така трябва. Времето на Водолея е, всички сме в сферата на изкуството, няма лошо в това. Но сега пък започва другото: естественият подбор. Познавам много хора, които смятат, че са дизайнери, те не продават. Значи грехи от Турция, от Индия, виждаш какво се случва. Откъде ли не.

– Ами с бързата мода, особено в България...

– А в цялата система магазините втора употреба бълват. И трябва да ви кажа, че при тях има чисто нови грехи, не мирише на втора употреба, дори аз, като ми трябва нещо да правя, отивам и си купувам от там, защото имат перфектни тъкани, имат перфектни кройки. И кой ще ме впечатли на тоя етап, някой млад дизайнер, който да ми направи една перфектна кройка? Аз гето работя толкова години, не мога да си я изфабрикувам тази кройка. Има толкова лъжи в цялата тази схема, че...

Сега другото – какво правя. Занимавам се с етно мода, но не по региони, както са си, а това е една еkleктика. Значи, за българска модна тенденция аз не мога да говоря в етното, защото през България са минали и поляци, и унгарци, и гърци, и турци, и сърби. И всичко това аз съм го обединила и от регионите съм взела литаците, пещемалите, престилките, за които е характерно да събират ябълки и круши в тях, това е за всички българки с престилката, шамиите, които са тук

украсата с пендарите, и така. Обличали сме мисовете, които се изпращат по конкурси. Всички миски съм ги обличала, жени – не, травеститите – за световните конкурси или когато пътуват по чужбина. В този стил работя.

И друго – на певиците, които са вече на моя възраст им правя неща, които са хем модерни, хем атрактивни, но не правя масова мода, ей така, да шия и да приемам клиенти. Като погледнеш тия стари списания – 26-та, 35-та, 32-ра година, истински уникални неща, защото се прави по човека. А виждаш – магазините са пълни.

– Сега няма такива неща.

– Е няма. Не, има, но тя модата струва пари.

– Разбира се, да.

– И ние работим на много по-ниски цени, защото хората наистина нямат пари.

– Да, няма кой да си го позволи.

– Не могат да си го позволят. Клиентелата специално при мен е от човек на човек. Преправяме дори стари неща, за да могат да си отиват.

– А вие сте била жури на конкурси?

– На всичките конкурси „Мис България“. Цяла България са минали през мен. И с едните групировки, и с другите. И първата „Мис България“ – защото ние имахме натрупан гардероб, имахме атрактивни облекла. Аз ви обясних, това са прозрачни дантели, различни видове, и когато тя се облече отдолу с черното майо или по бельо, като махнеш хастара, тя става атрактивна. Като я удари и светлината... Разбираш за какво става въпрос.

И бяхме може би по-популярни от останалите колеги. Ние, трябва да ви кажа, че така сме си изкарвали прехраната. Работила съм с абсолютно всички модни агенции в България, които бяха тук в София. Няма агенция, която да не е тръгнала с облеклата на „Ариес Уникат“. По едно време имах 7-8 дизайнери, млади дизайнери. Това е приемствеността, школата, защото аз го измислям от тук до тук, но този човек има нови идеи; но натрупаният опит, който аз имам, той го взема и продължава напред.

Наша дизайнерка е Мира Бъчварова. При мен са минали минимум 30 човека. И какво да кажа? 5-6 имена, които са станали

дизайнери и работят. Онзи ген Краси [Недялков] ме пита за тия 30 години, защото миналата година направихме 30 години нашата група, защото аз не съм фирма, аз съм си дизайнер, който си работи, изразява себе си. Казва ми: дай един дизайнер за тия 30 години, който се реализира. Ами – Мира Бъчварова. Аз друг не виждам, съжалявам че го казвам. И продължава да работи. Всяка една държава има по 5-6 човека. Ти можеш да разбереш, че е дизайнер, ако можеш да му познаеш стилистиката. Стилът, в който той работи, има си свой собствен почерк. И шапката, и ботушът, аксесоарът, който е към дрехата. Такива са 5-6 човека, гали има и толкова. Нищо не казвам, но то е факт. Няма да цитирам, но отидете на форуми за мода и отворете интернет да видите кой откъде е копирал. Съжалявам, и това се научи. Едно време ходихме, имаше дизайнери, няма да цитирам старите имена, заставах ти, отивах там с наведена глава и той ти казва: „ти ставах, ти не ставах“. Аз си избирах манекените – не да ми изпъчи ципите, нали, а да видя да ми танцуват – аз работех винаги на някаква музика електронна. Избирах винаги танцувалните манекени.

И ще ви кажа един случай пак смешен. Правят едно ревю на едно място, в един голям хотел, аз отивам последна, защото ми казаха, че първо минават групите, викам добре. Отивам и го питам човека: „Кое е шкарт?“ Той ми вика: „Ей ония няма да участвам“. Викам: „Дай ми ги“. Облякох ги и когато излезнах да правим репетицията, той вика: „Абе, откъде ги взе тия момичета?“ Викам: „Душа, това ти беше шкартът“. И знаеш ли защо? Първо, ти му подбираш дрехата, аксесоара, грима, а това са деца, които искат да се изявят. Искам да кажа, че има различни манекенки. Цялата информация може да я вземете от Шери и от Ясен. Шери помни всичките момичета, с които съм работила.

Истинските неща ставаха в „Спартакус“ и в „Калигула“. Микс клубовете – там бяха всички звезди на България. Наистина имаше купон, имаше желание да се работи и от дизайнери, и от манекени, изобщо беше супер. Сега нищо не се прави. Беше супер, не защото сме били млади, разбирате ли. Хората ги мързи и дано да има млади хора, на които им се прави нещо. Сега ситуацията е „Колко пари ще дадеш?“ Аз съм работила

така, добре, ще го направим, ама пари няма. И съм работила без пари, но това е хъс, това е енергия. А сега? Аз съм с повече енергия от тия млади хора. Те ходят така че все едно ако го бутнеш, ще падне.

Затова, момичета, само хубави неща за тези хора от граз сцената, защото те заслужават уважение, те счупиха канона, плюха ги, нараняваха ги, обиждаха ги. Познавам психиката на тези личности и им правя евала. Аз не мога да се вдъхновявам от такива неща, при положение, че информацията си ми е в главата. Всеки един световен дизайнер, когато погледна стила, в който работи, аз харесвам 5-6 неща, аз не мога да харесам цялата колекция. Както и моите неща – когато излизат на подиума, някой ще каже „това ми харесва“, друг – „това не ми харесва“. Аз виждам неща, които съм правила и са ми такъв скъп спомен и като ми ги донесат да ги видя се чудя, аз ли съм го правила това, и се ужасявах от това, което си правил. Но за тях са такива неща. Всичко е енергия, грехата е енергия. Това ти е втората кожа. Така че... И вие си направете едно такова шоу, само с мъже. Ще поканим наши колеги, които не ги е срам.

– Могно не знаем, но...

– Защо, бе? Едно такова шоу, изкарайте ги.

– Ние организирахме едни партита в едно автономно пространство и имаше едни партита, на които се правеха граз шоута, но преди пандемията.

– Нормални ревюта направете, когато показвате този проект. Аз ще ви помогна и аз с грехите. Нормално ревю, да се облекат и да видим дали ще разберат, че това са мъже или жени. Но никакви манекенки, само мъже. Когато стартирате проекта.

– Ще си поговорим.

– Аз съм сигурна, че и Шери ще се включи, тя ми е участвала в ревютата. Виж, имат и цици вече половината. Дај да го направим, да им пернем един шамар на така наречените моделки. Защо не? Няма гуша, нека всеки да се огледа. Така че, аз съм за.

– Добре, ще го запомним.

– Ако искате. Идеята ви я давам – първият магазин, с колеги ще говорим, да си кажат цените, могат да продават грехи на

части, да не се плаща веднага, но на тия хора може да се помага по този начин. И второто, направете истински дефилета, но само с мъже. Ясен това може да го организира, аз мога да ви помогна с грехи, не ми пука, при мен всичко е на колекции, имам само с ципове, изцяло официални, и само нормални и ненормални. Тук се касае не само за граз. Тук говорим за нормална мода. И тогава ще убиеш някое от тези момчета, когато му кажеш „Ти не ставаш да дефилираш, защото нямаш тези движения“. Ама няма, това е пътят. Ако искате. Кристина и Константин са някъде по чужбина, така че аз ще говоря с някои от колегите, ако решат. Ако искате предложете на Ясен и за това и за магазина, но когато правите този проект аз мисля, че трябва да се проучи и трябва да поканите някой от корифеите в журналистическата система. Да им напълним страниците, нали? Никога не съм плащала на журналисти и ще ти кажа един случай с Мария Мичева. Правим си шоу, аз имах ТВ предаване, казваше се „От хаоса - баланс“ и казах на Мария: „Няма да пускаш всички журналисти, само двама“. И те: „Ама какво ще кажат?“ На следващото шоу идваха с китките и се обаждаха. Значи журналистите, обичам ви, да сте ми живи и здрави, но винаги трябва да се внимава какво се пише. Помислете си за това нещо – ето, дала съм ви идея без пари.

– Благодарим за което.

– Нищо не е пари, най-важно е здравето. Ако имаш здраве, а здраве имаш като правиш добри неща като дела. Всичко останало е трева. Приятно ми беше.

INTERVIEW WITH SVETLA DIMITROVA OF ARIES UNIKAT

An interview by Galina Bezlova

– Can you introduce yourself?

– My name is Svetla Dimitrova, I'm the creator of the Aries Unikat brand. We were a slightly more unconventional group of designers, where each designer did their own thing. In the beginning it was me, Vasko Petriyski, who is currently in London, and Zhoro Pentagram and Zhoro Deyanov, who is currently an actor in Boyana Film Studios. He made the armor in the movie *300* basket style. I want to share that our group was very upfront, very crazy, very unusual. And in the beginning it was very interesting, because we were the different ones – as people, as clothings, as a way of communicating with the media.

There was a newspaper, it was called *Noshten trud* [*The Night Shift*]. The journalists were constantly in our atelier because we sewed for all the celebrities and they were very happy. (laughs) And no one was talking about money. We broke the canon of Bulgarian fashion. We were very strange as a way of expressing ourselves. Our clothes were hard to understand because people thought we were making carnival clothes. And as for fashion trends – back then we didn't have contacts abroad, as is now, knowing what's happening, what's being done, what's in the world out there. Two years later, or three, people started copying what was being done in the West. But the Bulgarian designer has never been so elevated as then. You'd usually go to Turkey to see the fashion trends from Paris or Italy. So we [as Bulgarian designers] have always been neglected. No one is truly the

king in their own kingdom. You have to go out and come back.

And then there was Mama Carla. She was one of the first ones – we called them transvestites back then – I began dressing her. She was the first serious one – I say transvestite, because we worked for transvestites back then. Now I don't work with them in the modern way, because other colleagues work with them. His name was Plamen, who was about 2 meters tall. Countess de Charny. She passed away, may her memory be blessed. And there was Zhuzhka – I mean, they were both very strange – he was very tall, she was that small. I told them: instead of circling around, do a show like women so there is a party. And they really started working.

Then we started working with the so-called mix club Spartacus. Mitko Dukov, may his memory be blessed. He knew me as a designer. And he started doing these transvestite shows. The other club we worked for was in Plovdiv – it was called Caligula. All these folks, let me tell you, they highly appreciated designer clothes. And then there was the make-up they put on – the eyelashes, the hair. I have to tell you that a woman has never looked as good visually. It's very bold to say even as a figure – the male figures were much better than the female ones. And I will tell you about one case – when the Bulgarian National TV came to film us. We were working – there was a newspaper called *Kesh* [*Cash*] on Ivan Asen Street. There were transvestites in one room, a pageant had just taken place and I dressed them in women's clothes, and on the other side were the girl models. And my surprise came when the TV crew asked who these models were. And they were all boys – with eyelashes, with hair, with wigs. Our clothes all on the hangers – you know, the tights, all being all taut. And on the other side, where the models were – there were clothes on the chairs, bags on top of them – a mess. I can say that because I've seen it all, the fact that people were amazed. But for me transvestite shows were such a great party. This is a culture with traditions. We can even trace it back to the Bulgarian culture of erstwhile in the community centers. Men have played female roles. Or trace it all the way to ancient Rome, Japan.

– Yes, there is a very rich history.

– I have to tell you, this is perfectly normal. In the beginning there was this anxiety going on when colleagues designers were giving their clothes. The reason was to avoid being called out that they are precisely in this line of work, perhaps. I never cared. So initially it

was me, and then Kristina and Konstantin, and Miro appeared – he started helping the boys in this group. But we invented it all how to dress these people. At this point, they can't provoke me because I'm a designer, you know? There was this question whether this thing affected me – I was always a little different as a way of thinking.

Ask a question I can answer. Something that interests you. For the names of all these men. So, you know Yassen Zgurovski. Mama Carla – she was the first one.

– You say that our designers were not influenced by this culture.

– Well – how could it happen, we had no information back then – we dressed them in our own way. I dressed the Diva dance balley – they were different, interesting, attractive. And that's how I dressed the balleys – while the boys, well, we had no information on how these men dress. They wore their [female] cousins' ball gowns. While we were the more flexible, the more barmy, the more different ones. Aries Unikat – we just broke the canon of Bulgarian fashion.

– You found yourself in each other. One way or another.

– Plus, I've always accepted transvestites as very close to me, because that's the male and female energy in one body. And no one has the right to make fun of these people. They are so sensitive and so emotional. And I told you – they have attitude – you see them how they dress – what with the jewelry, and with these eyelashes, and with these make-ups. They are just a lot more women than women. I can tell you that.

– Yes, one way or another they are themselves.

– Otherwise, I can say for myself – I have all the nominations given for fashion in Bulgaria. All nominations. In fact, I have two Golden Needles. One is honorary, for my overall work. This year I will be awarded another honorary one – [by] the Varna group – because in fact I brought them to Sofia and to Varna and Shumen, because here in Sofia it was a small society. While in the countryside there are terribly capable people. And in Pleven, and in Shumen, and in Varna. Especially the Varna group was number one for me, but people don't like to help and learn. The Lord loves me because I help as much as I can when I can. Here, I am 68 years old and I continue to work hard. Krasi Nedyalkov tells me – here is a honorary award, it means that you are giving up the job. No, I continue. So long as you have the energy and motivation from within to work. Because every single dress for a given person provokes you. To put it on. This is one's

second skin. And that's that.

– And how would you describe your designs?

– The style in which I work?

– Yes.

– I worked exclusively in black. Exclusively. With lots of lace, with different pieces of lace. Those sequined fabrics, we didn't have them back then. Now it's cool, it's everywhere. Different laces, wide ones, so people can dance. There was this balley dancer, Svetlyo from the Joya dance balley. So, when he put on any clothing – with his own moves, you know, his hands' moves – the way he would take off his hat, the way he would play with the clothing... It was just art. He'd work for you for three minutes and be interesting to you because he just feels it. And may his memory be blessed too!

Here's one case – we decided to throw a provocation. There was a big fashion show at the National Palace of Culture and we decided to dress him with women's clothes. And when he came out, he just stood out from everyone else. And a man who had a model agency showed up to invite him as a model. And only then did he realize that he was a man. And then – here's a case with [Yvonne] Cheri. Here we are doing a fashion show – very sexy, ars erotica, in the National Palace of Culture. 23 girls work for me. But they just can't show the clothes. And I was in a disco, I saw Cheri, I chose 5 more people – they were dancing. So, first on stage went the girl models allegedly dancing – just a tragedy. And when this disco group came out, who are not models, and then they just made some moves with their hands – the whole audience was like that! (applauding) These people carry energy. You feel the whole room wake up.

And again I say it – women, men – the difference is huge, because the male and female in these people, I say it again – transvestites, because there were no such definitions back in the day and I work with this terminology, because I can't talk about what it's like now. And this is in the past, it carries its own energy, its beautiful moments, these interesting things that we've done. I watched the interviews from the Bulgarian Drag History project – we've worked with Ursula, and with Miss Boni. But there is no transvestite who has been on the pageants that we haven't dressed. I've never been ashamed I dressed men. I don't care, man. My sign is Aries. And I've never made faces to journalists, or photographers, or the like. But I have all the fashion nominations.

Everything is meaningless – one day you realize that vanity brings you nothing. And now that I'm that age – I'm just working. I have fun when I work. That's it. It would be nice if someone would open such a fashion store [for art fashion]: there is no such store for art fashion. There are many colleagues who have clothes on the hangers – why not give them to drag queens? There are jewelers who have an awful lot of accumulated jewelry and pearls and stones. Why not do that? Miss Boni does amazing things. It is necessary to have such a store here in Sofia, for example. Not just for transvestites, for artists. In general, for the show business.

– I think you'd succeed.

– I don't want to deal with it anymore. When someone calls me and says "Let's do something"... Once we were developing Maria Micheva's fashion cafe. Well, I got tired. What have we not done. What not. Now whoever wants it, let them do it. One gets tired past a certain point.

The Bulgarian people are, how can I tell you... They want to go somewhere where something has started, to show up, to get the applause. Those who do the work have no money. It was only last year that I fixed my debts for unpaid heating bills. So a person who works in the field of art has no money. Because everything you do – you do it with all your heart and soul and you throw it away. So the system is: you make money, it means something that is commercial, or you make art. Aries Unikat has always been associated with non-traditional things. And I continue to work in these dimensions. I have a certain clientele. But such a store is a nice thing to do. Now such clothes are made for shows. I mean, even if you don't have the money to buy the whole dress – you rent it. Do you know how many colleagues just have their clothes on the hangers?

– They can show them.

– Not only to show them, but to help, to rent and take them back. Because how many times can a transvestite or a singer wear a dress?

– Not many.

– Well, come on, 2-3 times, going to the countryside. Once upon a time we looked at who had what kind of clothes and where they wore them, we used to recognize everyone here in Sofia. Now I went [to that thing], last year, and Jeni Zhivkova did an interview, well, I don't know anyone, you know? All those designers coming from everywhere, every third person a designer, every tenth a singer. I don't

know, maybe that's how it should be. It's the era of the Aquarius now, we are all in the field of art, there is nothing wrong with that. But now the other thing begins: the natural selection. I know a lot of people who think they are designers, they don't sell. So, clothes from Turkey, from India, you see what's going on. From all over the place.

– What about fast fashion, especially in Bulgaria ...

– In the whole system, second-hand shops are vomiting [production]. And I have to tell you that they have brand new clothes, they don't smell like second-hand, even I, when I need to do something, go and buy from there, because they have perfect fabrics, they have perfect cuts. And who will impress me at this stage, a young designer, who will make me a perfect cut? Having worked for so many years, I can't fabricate this cut. There are so many lies in this whole scheme that... Now the other thing – what do I do. I deal with ethno fashion, but not by regions as they are, but it's an eclectics. So, I can't talk about the Bulgarian fashion trend in the ethno line, because Poles, Hungarians, Greeks, Turks and Serbs have all passed through Bulgaria. And I have united all this and I have taken from the regions the litaks, the peshtemals, the aprons, which are typically used to collect apples and pears in them, this thing with the apron is true for all Bulgarian women, the scarves, which are here the decoration with the pendants, and so on. We have dressed the [male] misses, who are then sent to pageants. I've dressed all the misses, the women – no, the transvestites – for the world competitions or when traveling abroad. I work in this style.

And another thing – I do things for singers who are already my age that are both modern and attractive, but I don't do mass fashion, just like that, to sew and accept clients. When you look at these old magazines – 1926, 1935, 1932, really unique things, because it's made according to the person. And you see what it is now – the shops are full.

– There are no such things now.

– Well, there aren't. No, there are, but fashion costs money, you know.

– Yes, of course.

– And we work at much lower prices because people really don't have money.

– Yes, no one can afford it.

– They can't afford it. The clientele especially for me is to each

accordingly. We even redo old things so they can go together.

– And you were a jury member at pageants?

– At all the Miss Bulgaria pageants. All of Bulgaria has passed through me. With all the groups there are. And the first Miss Bulgaria – we had an accumulated wardrobe, we had attractive clothes. I explained to you, these are transparent laces, different types, and when she dresses underneath with black balley top or underwear, by removing the lining, she becomes attractive. When the light hits it is ... You understand what it's about.

And we were probably more popular than the other colleagues. We, I have to tell you, this is how we made a living. I've worked with absolutely all fashion agencies in Bulgaria that were here in Sofia. There is no agency that hasn't started with the clothes of Aries Unikat. At one time I had 7-8 designers, young designers. This is continuity, a school, because I invent it all from here to there, but here's a person who has new ideas; but the experience I have, they take it and move on.

Our designer is Mira Bachvarova. At least 30 people have passed through me. And what can I say? 5-6 names who have become designers and do work. The other day Krasi [Nedyalkov] asked me about these 30 years, because last year we, our group, celebrated 30 years, because I'm not a company, I'm a designer who works, who expresses herself. He tells me: give me a designer for those 30 years that is now realized. Well, this is Mira Bachvarova. I don't see anyone else, I'm sorry to say that. And she keeps working. Each country has 5-6 people. You can understand that one is a designer if you can know their style. The style in which they work, it has a style of its own. What with the hat, the boots, the accessory that goes with the dress. There are 5-6 such people, if there are that many. I'm not saying anything, but it's a fact. I will not quote here, but go to fashion forums and open the Internet to see who copied from where. I'm sorry, that is now the model. Once we went [here and there], there were designers, I will not quote the old names, you stand there, you go there with your head down and they tell you: "you pass, you don't." I myself chose my models – not having them to bulge their tits, right, but so as to see them dance for me – I always worked on some electronic music. I always chose the dancing models.

And I'll tell you a funny case again. There is a place where they do a show, in a big hotel, I go last, because I was told that the groups

pass first, I say fine. I go and ask the man, "What's the crap?" He says: "Over there, they're not going to participate." I say: "Give them to me." I dressed them, and when we went out to rehearse, he said: "Hey, where did you get those girls?" And I say: "Honey, those were your crap." And do you know why? First, you choose the clothes, accessories, make-up, and these are children who want to express themselves. I mean, there are different models. You can get all the information from Cheri and Yassen. Cheri remembers all the girls I've worked with.

The real things were happening at Spartacus and Caligula. Mix clubs – there were all the stars of Bulgaria. There really was a party, there was a desire to work with both designers and models, it was great in general. Nothing is being done now. It was great, not because we were young, you know. People are bored and hopefully there are young people who want to do stuff. Now the situation is like, "How much money will you give?" And I've worked like that, fine, we'll do it, but there's no money. And I've worked for no money, but it's passion, it's energy. And now? I have more energy than these young people. The way they move ahead, if you push them, they'll fall.

So, girls, [I can say] only good things for these people from the drag scene, because they deserve respect, they broke the canon, they were spat on, they were hurt, insulted. I know the psyche of these people and I bow to them. I can't be inspired by such things, given that the information is in my head. With every single world designer, when I look at the style in which they work, I like 5-6 things, I can't like the whole collection. It's like with my stuff – when they come out on the stage, someone will say "I like it," another one – "I don't like it." I see things I've done that are such a precious memory for me, and when I see them later again, I wonder if I did create them, and you're horrified by what you've done. But for them, it is what it is. Everything is energy, the dress is energy. This is your second skin. So... And you do a show like that, only with men. We will invite our colleagues who are not ashamed.

– Fashionable we don't know, but...

– Why? One such show, get them out.

– We have organized some parties in an autonomous space and there were some parties where drag shows were made, but before the pandemic.

– Make normal show when showing this project. I will help you with

the clothes. A regular show, so they get dressed and see if they will understand whether these are men or women. But no models, only men. That's when you start the project.

– We'll talk.

– I'm sure that Cheri will join, she participated in my shows. Look, half of them already have tits too. Let's do it, let's slap the so-called models. Why not? There is no soul now, let everyone look around. So, I'm in.

– Okay, we'll remember that.

– If you want. I give you the idea – about the first store, we'll talk to colleagues, so they can tell their prices, they can sell clothes in parts, no immediate payment, but these people can be helped in this way. And the second thing: make real catwalks, but only with men. Yasen can organize it, I can help you with the clothes, I don't care, I have everything in collections, I have some all zippers, some completely formal, and only normal and non-normal. It's not just about drag. Here we're talking about normal fashion. And then you're going to kill one of these guys when you tell them, "You're not fit to catwalk because you don't have the moves." But no, this is the way. If you want. Kristina and Konstantin are somewhere abroad, so I'll talk to some of my colleagues if they decide so. If you want, suggest to Yasen both ideas, for this and for the store, but when you do this project, I think that it should be researched and you should invite one of the luminaries in the journalistic world. Let's fill their pages, right? I've never paid journalists and I'll tell you a case with Maria Micheva. We were doing this show, I had a TV show, it was called "Balance out of Chaos," and I told Maria, "You won't let all the journalists in, just two of them." And they were like: "But what will they say?" And at the next show, they came with the flowers and called. So, journalists, I love you, be well and prosper, but you always have to be careful what is written. Think about this thing – here I gave you an idea without money.

– Thanks for that.

– Nothing is money, the most important thing is health. If you have health; and you have health by doing good things as your deeds. Everything else is fodder. It was nice speaking to you.

ДРАГ КУЛТУРА И МУЗИКАЛНА СЦЕНА В БЪЛГАРИЯ (1999-2021)

Доротея Стефанова

Периодът на 90-те години в България е време, в което ъндърграунд драг културата процъфтява: „Калигула“ в Пловдив, „Александър“ във Варна, вариететни програми като „Тамара найт шоу“; шоу програми в микс клубовете „Спартакус“, които не е просто гей бар, а място, в което се развива клубната сцена на 90-те и се превръща в централно място за клубната сцена в София и Варна. Някои драг кралици като Урсула бързо придобиват популярност. Тези места остават активни и в ранните 2000-ни години. Това е и времето, в което някои от артистите и проектите, които ще разгледаме по-долу, се появяват и стават част от музикалната поп култура. В следващите редове ще се опитам да представя някои от изпълнителите, използващи драг като част от своята музика – от поп-фолк дивата Азис през индъстриъл готик образа на Shemale Zero до Иво Димчев и Стамбини, оказва се, че драгът трайно остава на музикалната поп и ъндърграунд сцена.

Азис

В края на 90-те Васил Троянов получава псевдонима си Азис и подписва договор с „Маратон рекърс“¹. Тогава издава и първия си албум, но все още не го виждаме в образа на драг кралица, който буги възмущението и недоволството на консер-

ваторите у нас. През 2001 г. за първи път го виждаме в драг като бели генс танцьорка в клипа към „Хвани ме, ге“. През същата година доразвива драг образа си в „Ето ме“. В последствие ще успее да произведе един от най-запомнящите се и противоречиви образи в съвременната българска поп музика. Важна роля за това ще изиграе и Мис Бони – една от звездите на драг сцената от 90-те. Пищни рокли, високи токчета, корсети, кожени якета, кич – образът на Азис е на същинска кралица. Във видеата му, както и в тези на някои от жените в поп-фолк жанра, се отличава със сексуализирането и обективизирането на мъжките тела, преобръщайки мъжкия поглед². В някои от концертите и видеата му („Хвани ме, ге“) откриваме елементи от BDSM субкултурата. В допълнение на консервативното публично недоволство, предизвикано от появата на Азис в драг, заради сексуалната си ориентация и ромския си произход, които не крие, изпълнителят се превръща в постоянен обект на расизъм и хомофобия³. За това допринася и статусът на поп-фолк музиката като ниска култура⁴.

Макар след албума си *Азис 2014* той да остави настрана драг образа си, песните му от последните години като „Мотел“ (2017), „Позна ли ме?“ (2018), „Циганче“ (2019) засягат социално значими теми като расизма, хомофобията, ейблизма.

Shemale Zero

Докато мейнстрийм сцената е разкъсвана от хомофобия, трансфобия и расизъм по повод образа на Азис, на ъндърграунд готик сцената в България от началото на 2000-те се появява Shemale Zero. Проектът е дело на Стефан Стоев – едновременно отговорен за вокалите, текстовете, инструментали-

1 Kosta Karakashyan, *Positive Media Representation of the Bulgarian LGBTQ+ Community and Shifting National Attitudes Towards Homosexuality* (Master's Thesis, Aristotle University of Thessaloniki, 2020). <https://repository.gchumanrights.org/bitstream/handle/20.500.11825/1822/Karakashyan%20Kosta.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

2 Plamena Kourtova, "Imitation and Controversy: Performing (Trans)Sexuality in Post-Communist Bulgaria," in *Controversial Images: Media Representations on the Edge*, eds. Feona Attwood, Vincent Campbell, I. Q. Hunter, and Sharon Lockyer (London: Palgrave Macmillan, 2013), 52-66; the male gaze (мъжкия поглед) – понятие в изследванията на пола, изковано от Лора Мълви и отнасящо се до представянето на жените и женското тяло в изкуството от перспектива, която ги представя единствено като обект на удоволствие за хетеросексуалния мъж. Вж. Laura Mulvey, "Visual Pleasure and Narrative Cinema," *Screen*, Volume 16, Issue 3 (Autumn 1975): 6-18.

3 Вж. nak Kourtova, "Imitation" и Karakashyan, "Positive Media."

4 Вж. nak Kourtova, "Imitation."

Енигма Чадел във видеото на Рут Колева „Salty“
Enigma Chadelle in Ruth Koleva's video "Salty"

те – често произведени по електронен път, макар че в отделни случаи с него свирят на сцена различни музиканти. Има издадени два албума – *After the Funeral, It's After the Party!* (2009) и *Play Hard* (2014). Куиър, кинк текстове на фона на индъстриъл, синтпоп и пънк звучене и перформанс в драг – понякога в жартуери и корсет, понякога в черен клин и черна пола – Shemale Zero куиърва готик и метъл сцената в България.

Иво Димчев

Хореограф, перформанс артист, танцор, певец – в последните 20 години Иво Димчев успява да се позиционира като един от значимите съвременни артисти на световната сцена. В работата си той режисира самия себе си и някои от образите му са свързани с постоянно преминаване на границите на бинарността на пола⁵. В неговата работа тялото е джендър-флуидно, а за това спомага и специфичната употреба на гласа му⁶. Музиката е важна част от неговите перформанси, а през 2017 г. Димчев издава първия си албум *Скуптури*. В музиката, която прави темата за джендър флуидността се запазва – както чрез специфичния му глас, така и по време на концертите му, на които често можем да го видим с грим, червило и андрогинни грехи. Клиповете му също са изпълнени с образи, отиващи отвъд половата бинарност. Примери за това са видеата към „Корона къш къш“ (2020), „Баница“ (2020) и „Пушкин“ (2021). От класическо пеене до елементи от фолклорната и поп-фолк музиката, които забелязваме в последните му парчета, Иво Димчев преминава границите на стиловете и джендър нормите.

Анджелика Съмърс

Анджелика Съмърс също е позната на почитателите на съвременния театър в София. От 2015 г. Анджелика е част от експерименталната група Strawberry Finns, която прави концер-

ти и перформанси. Перформансът им *GenderFluid* поставя под въпрос бинарността на пола. След началото на пандемията от COVID-19 през март 2020 г. Анджелика започва да прави и политическо инди. На фона на акустично укулеле, а в някои случаи и китара, Анджелика засяга най-наболелите социалнополитически теми у нас – от ситуацията с COVID-19 през липсата на подкрепа за независимите артисти в контекста на глобална пандемия до критика към крайно дясното, ширещия се фашизъм и толерирането на расизма, сексизма и ЛГБТИ+ фобията в българския политически и обществен контекст. В „Don't Be a Homophobe“ („Не бъди хомофоб“) и „О, как бих се омъжил“ откриваме както противопоставяне на дискриминацията към ЛГБТИ+ хората, така и повдигане на темата за липсващите граждански права, които поставят ЛГБТИ+ общността в неравностойно положение, като невъзможността за сключване на брак с партньор от същия пол. От Красимир Каракачанов и Кристиан Шкварек през Мая Манолова до Бойко Борисов, никой не остава пощаден от острата ирония, запленяващия глас и укулелето на Анджелика.

Стамена

От 2016 г. насам Стамена набира популярност в YouTube, където често се появява в драг. Музикалните стилове, в които пее са поп-фолк, фолклор и хип-хоп. Естетиката ѝ е по-скоро DIY заиграване с визията на съвременната поп-фолк дива и естетиката на поп-фолк и хип-хоп видеоклиповете. Особено отличаващи са видеата, в които изпълнява фолклорни песни във видеа в драг и народна носия.

Стамбини

Стамбини е от първите влогъри в България и добива доста голяма популярност в последните години. Част от видеата му са насочени към проблемите на ЛГБТИ+ общността и гей идентичността му. Често Стамбини пародира различни женски образи. Сред тях се отличава „Мастия“ – пародията му на песента на Тита „Антилопа“. Към този образ бихме могли да поставим въпроса доколко не възпроизвежда и затвърждава сексистки клишета и стереотипи за образа на Тита и музиката ѝ.

5 Боряна Роса, „Женско, феминистко, куиър и изкуство занимаващо се с проблемите на пола от България“, *Open Art Files* (2018). <https://openartfiles.bg/bg/topics/2184-beyond-gender-female-feminist-queer-and-gender-related-art-from-bulgaria>.

6 Вж пак Роса, „Женско“ и Ейми Брицел, „Изкуството на перформанса в България“, *Open Art Files* (2018). <https://openartfiles.bg/bg/topics/1396-performance-art-in-bulgaria>.

Хукен Щукен

Хукен Щукен също е един от популярните куиър влогъри в България. Темите в канала му са разнообразни и той също често прави видеа, засягащи част от проблемите, с които ЛГБТИ+ общността се сблъсква.

През 2018 г. започва да прави пародии на видеата и музиката на някои от известните диви на поп и поп-фолк музиката тогава – Дара, Гери-Никол и Андреа.

Елза Парини

Елза Парини е част от драг сцената в България от началото на 90-те години. Част от „Тамара найт шоу“, от различни друг и шоу програми, Елза е една от разпознаваемите драг кралици. През 2020 г. прави пародия на „Твой съм“ на Папи Ханс – „Гей съм“. Текстът е експлицитно сексуален, отправящ критика към „дискретните“ мъже в приложението Грайндър. Едновременно с това както текстът, така и видеото обективират мъжкото тяло, което бихме могли да разчетем като подривно за цисхетеронормативната естетика. Във видеото можем да видим и други драг кралици, които са част от драг сцената в момента.

Макар и голямата част от тези изпълнители и проекти да не са толкова мейнстрийм, да не получават достатъчно публичност и да ги откриваме основно в YouTube, драг културата категорично присъства на българската музикална сцена. А артисти като Иво Димчев и Азис успяват да превърнат драга и преминаването на границите на бинарността на пола в значима част от поп културата в България.

DRAG CULTURE AND THE MUSIC STAGE IN BULGARIA (1999-2021)

Dorotea Stefanova

The period of the 1990s in Bulgaria was a time when underground drag culture flourished: Caligula in Plovdiv, Alexander in Varna, variety programs such as Tamara Night Show; show programs in the mixe clubs Spartacus, which was not just a gay bar, but a place where the club scene of the 1990s developed and became a central place for the club scene in Sofia and Varna. Some drag queens like Ursula quickly gained popularity. These places remained active in the early 2000s. This is also the time when some of the artists and projects I will look at below appeared and became part of pop music culture. In what follows I will try to present some of the artists who use drag as part of their music – from the pop-folk diva Azis via the industrial gothic image of Shemale Zero to Ivo Dimchev and Stambini, it turns out that drag does remain permanently in the pop music and underground scenes.

Azis

In the late 1990s, Vasil Troyanov received his nickname Azis and signed a contract with Marathon Records.¹ After that he released his first album, but we are yet to see him in a drag queen image, which stirred indignation and dissatisfaction among Bulgarian conservatives. In 2001, we first saw him in drag as a belly dancer in the video for “Hvani me, de [Come on, Catch Me].” In the

same year, he developed his image even further in “Eto me [Here I Am].” Subsequently, he will come to produce one of the most memorable and controversial images in contemporary Bulgarian pop music. An important role in this will be played by Miss Boni – one of the stars on the drag scene of the 1990s. Gorgeous dresses, high heels, corsets, leather jackets, kitsch – the image of Azis is a real queen. In his videos, as well as in those of some of the women in the pop-folk genre, he can be distinguished by the sexualization and objectification of male bodies, reversing the male gaze.² In some of his lives and videos (“Hvani me, de”) we can find elements of the BDSM subculture. In addition to the conservative public discontent caused by Azis’ appearance in drag, due to his sexual orientation and his Roma origin, which he does not hide, the performer became a constant object of racism and homophobia.³ The status of pop-folk music as low culture also contributes to this.⁴

Although after his album *Azis 2014* he put aside his drag image, his songs from recent years such as “Motel” (2017), “Pozna li me? [Did You Recognize Me?]” (2018), “Tsiganche [Little Gypsy]” (2019) touch on socially significant topics such as racism, homophobia, and ableism.

Shemale Zero

While the mainstream scene is torn by homophobia, transphobia and racism over the image of Azis, the underground gothic scene in Bulgaria of the early 2000s saw the rise of Shemale Zero. The project is the work of Stefan Stoev – simultaneously responsible for all vocals, lyrics, and instrumentals – it is often produced electronically, although in some cases it is played on stage by different musicians. He has released two albums – *After the Funeral, It’s After the Party!* (2009) and *Play Hard* (2014). Queer, kink lyrics against the background of industrial, synthpop and punk sound and performance in drag –

1 Kosta Karakashyan, *Positive Media Representation of the Bulgarian LGBTQ+ Community and Shifting National Attitudes Towards Homosexuality* (Master’s Thesis, Aristotle University of Thessaloniki, 2020). <https://repository.gchumanrights.org/bitstream/handle/20.500.11825/1822/Karakashyan%20Kosta.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

2 Plamena Kourtova, “Imitation and Controversy: Performing (Trans)Sexuality in Post-Communist Bulgaria,” in *Controversial Images: Media Representations on the Edge*, eds. Feona Attwood, Vincent Campbell, I. Q. Hunter, and Sharon Lockyer (London: Palgrave Macmillan, 2013), 52-66; the male gaze – a concept in gender studies coined by Laura Mulvey, referring to representing women and the female body in art from the perspective of the heterosexual man as merely the object of pleasure. See Laura Mulvey, “Visual Pleasure and Narrative Cinema,” *Screen*, Volume 16, Issue 3 (Autumn 1975): 6-18.

3 See again Kourtova, “Imitation” and Karakashyan, “Positive Media.”

4 See again Kourtova, “Imitation.”

sometimes in garters and corset, sometimes in black leggings and black skirt – Shemale Zero queers the gothic and metal scene in Bulgaria.

Ivo Dimchev

Choreographer, performance artist, dancer, singer – in the last 20 years Ivo Dimchev has managed to position himself as one of the most important contemporary artists on the world stage. In his work he directs himself, and some of his images are associated with the constant crossing of the gender binary.⁵ In his works the body is gender fluid and this is facilitated by the specific use of his voice.⁶ Music is an important part of his performances, and in 2017 Dimchev released his first album *Sculptures*. In his music the topic of gender fluidity is kept – both through his specific voice and during his concerts, where we can often see him wearing make-up, lipstick and androgynous clothes. His videos are also filled with images that go beyond the gender binary. Examples of this are the videos to “Korona kush kush” (2020), “Banitsa” (2020) and “Pushkin” (2021). From classical singing to elements of folk and pop-folk music, which we notice in his last songs, Ivo Dimchev crosses the boundaries of styles and gender norms.

Angelica Summers

Angelica Summers is also known to fans of contemporary theater in Sofia. Since 2015, Angelica has been part of the experimental group Strawberry Finns, who do lives and performances. Their performance *GenderFluid* calls into question the gender binary. After the start of the COVID-19 pandemic in March 2020, Angelica began doing political indie. Against the background of an acoustic ukulele, and in some cases with a guitar, Angelica touches on the most pressing social-political issues in our country – from the situation with COVID-19 through the lack of support for independent artists in the context of a global pandemic to critiquing the far right, the spread

of fascism and the tolerance of racism, sexism and LGBTI+ phobia in the Bulgarian political and social context. In “Ne budi homofob [Don’t Be a Homophobe]” and “O, kak bih se omazhil [Oh, How I Would Get Married]” we find both opposition to discrimination against LGBTI+ people and raising the issue of missing civil rights, which puts the LGBTI+ community at a disadvantage, such as the impossibility of marrying one’s same-sex partner. From Krassimir Karakachanov and Krystian Szkwerek through Maya Manolova to Boyko Borisov, no one is spared the sharp irony, the captivating voice and the ukulele of Angelica.

Stamena

Since 2016, Stamena has been gaining popularity on YouTube, where she often appears in drag. The musical styles she likes to sing are pop-folk, folklore and hip-hop. Her aesthetics is akin to a DIY-play with the modern pop-folk diva imagery and the aesthetics of pop-folk and hip-hop videos. Particularly distinctive are the videos in which she performs folk songs in videos wearing drag and folk costume.

Stambini

Stambini is one of the first vloggers in Bulgaria and has gained a lot of popularity in recent years. Some of his videos focus on the problems of the LGBTI+ community and his gay identity. Stambini often parodies various female characters. Among them is “Mastiya [Mongrel]” – his parody of Tita’s song “Antelope.” In view of this image we could ask the question to what extent it does reproduce and reinforce sexist clichés and stereotypes about the image of Tita and her music.

Hicken Shtiken

Hiken Shtiken is also one of the popular queer vloggers in Bulgaria. The topics on his channel are varied, and he also often makes videos addressing some of the issues facing the LGBTI+ community. In 2018 he started making parodies of the videos and music of some of the famous divas of pop and pop-folk music of the time – Dara, Gery-Nikol and Andrea.

5 Boryana Rossa, “Zhensko, feministko, kuilar i izkustvo zanimavasht se s problemite na pola ot Balgariya” [“Female, Feminist, Queer and Gender-Concerned Art in Bulgaria”], *Open Art Files* (2018). <https://openartfiles.bg/bg/topics/2184-beyond-gender-female-feminist-queer-and-gender-related-art-from-bulgaria>.

6 See again Rossa, “Zhensko,” and Amy Bryzgel, “Izkustvoto na parformansa v Balgariya” [“Performance Art in Bulgaria”], *Open Art Files* (2018). <https://openartfiles.bg/bg/topics/1396-performance-art-in-bulgaria>.

Elza Parini

Elsa Parini has been part of the drag scene in Bulgaria since the early 1990s. Part of the Tamara Night Show, of various drag and show programs, Elza is one of the recognizable drag queens. In 2020 she made a parody of “Tvoy sam [I’m Yours]” by Papi Hans – “I’m Gay.” The text is explicitly sexual, criticizing the “discrete” men in the Grinder app. At the same time, both the text and the video objectify the male body, which we could read as subverting the cisheteronormative aesthetics. In the video we can see other drag queens who are part of the current drag scene.

Although most of these artists and projects are not so mainstream, do not receive enough publicity and we find them mainly on YouTube, drag culture is definitely present on the Bulgarian music scene. And artists such as Ivo Dimchev and Azis managed to turn drag and crossing gender binaries and their limitations into a significant part of pop culture in Bulgaria.

КРАЛИЦИ И КРАЛЕ QUEENS AND KINGS

ЕЛЗА ПАРИНИ | ELZA PARINI

Освен че е най-известната ни драг кралица в България, Елза Парини е една от първите драг кралици в България. На сцената е от 1992 г., като тогава с приятели основават групата „Тамара найт шоу“. „Тамара найт шоу“ са базирани в морската столица Варна, но бързо стават популярни в цялата страна. Успоредно с това, Елза води радио предаване в радио „Браво“, пише колонки в различни печатни издания и е канена за водеща на множество светски събития във Варна. След „Тамара найт шоу“, Парини е поканена за арт директорка на микс клуб „Александър“, Варна. Следват гастроли в София, където успешно се налага като водеща фигура в нощния гей живот. Чест гост е в най-гледаните телевизионни формати и е главен редактор на сайта за светски клоку и новини lifeonline.bg.

Apart from being the most famous drag queen of ours, Elza Parini is one of the first drag queens in Bulgaria. She has been on the stage since 1992, when she and friends founded the troupe Tamara Night Show. Tamara Night Show was based in the sea capitol of Varna, but quickly became popular throughout the country. At the same time, Elza hosts a radio show on Radio Bravo, writes columns for various outlets and is being invited to host a plethora of secular events in Varna. After Tamara Night Show, Parini was invited to serve as the art director of Alexander Mix Club, Varna. Then tours in Sofia ensued, where she successfully established herself as a leading figure in gay nightlife. She is a frequent guest in the most watched TV formats and is the editor-in-chief of the gossip and news website lifeonline.bg.

МИС БОНИ | MISS BONI

Мис Бони е от първите драг артисти в България. Изявява се като вариететен артист в шоу програмите на столични нощни клубове през ранните 90-те г. От 1996 г. е резидент в програмата на микс-клубовете „Спартакус“ (София), „Спартакус“ (Варна) и „Оскар Уайлд“ (Варна). От 2000 г. постепенно се отдръпва от сценичните изяви и се отдава на кариерата на гримьор. През годините става известен като звездения топ гримьор Борислав Соколов, а през четките и ръцете му минават едни от най-ярките български звезди – Лили Иванова, Йорданка Христова, Нели Рангелова, дует „Ритон“, Стефка Берова, Кичка Бодурова, Аня Пенчева, Искра Радева и голяма част от поп-фолк индустрията.

Miss Boni is among the first drag artists in Bulgaria. She participated as a variety artist in the shows of Sofia's night clubs in the early 1990s. Since 1996 she was the resident of the club shows of Spartacus in Sofia and Varna, and in Oscar Wilde in Varna. Since 2000, she gradually withdrew from stage performances and devoted herself to a make up artist career. Throughout the years, he became famous as the starry top make-up artist Borislav Sokolov, and his hands and brushes have seen some of the most prominent Bulgarian stars – Lili Ivanova, Yordanka Hristova, Neli Rangelova, Duet Riton, Stefka Berova, Kichka Bodurova, Anya Pencheva, Iskra Radeva and a big deal of the pop-folk music stars.

УРСУЛА | URSULA

Урсула е сред емблематичните клубни персонажи на 90-те. Феноменален артист със стотици образи и уникални сценични костюми. Урсула е откритие и муза на Кристина и Константин, създатели на клубната и авангардна мода у нас. Ексцентричното дизайнерско дуо я превръщат в най-популярния модел сред drag кралиците. През 1996 г. печели приза „Мис България“ на първия по рода си конкурс за транвестити в Пампорово. През 2000 г. печели наградата на MTV-България за най-добър танцьор. Резидент в програмата на клуб „Ялта“, София през 1996-1997 г., микс клуб „Спартакус“ през 1997-2003 г.

Ursula is among the most emblematic club personae of the 1990s. A phenomenal artist with hundreds of images and unique stage costumes. Ursula is the discovery and muse of Kristina and Konstantin, creators of club and avantgarde fashion in Bulgaria. The eccentric designer duo transformed Ursula into the most popular model among all the drag queens. In 1996, she won the Miss Bulgaria pageant, the first of a kind transvestite one in Pamporovo. In 2000 she won the MTV Bulgaria prize for best dancer. She has also been resident of the programs of Yalta Club, Sofia, in 1996-1997, and Mix Club Spartacus, Sofia, 1997-2003.

МИС ЖУЛИЕТА | MISS JULIETA

Мис Жулиета е сценичното име на художника Ясен Згуровски във втората половина на 90-те и началото на милениума. Резидент е в програмите на микс клубовете „Спартакус“ (София), „Спартакус“ (Варна) и „Оскар Уайлд“ (Варна). Печели конкурсите „Мис Спартакус София“ 1997, „Мис Дива“ 1998, „Мис Калигула“ 2003. През 2014 г. се завръща на сцената в амплото на диджей Жулиета Интергалактика.

Miss Julieta is the stage name of artist Yassen Zgurovski during the second half of the 1990s and the turn of the century. Resident in the club shows of Spartacus in Sofia and Varna, and Oscar Wilde in Varna. She has won the pageants Miss Spartacus Sofia 1998, Miss Diva 1998, Miss Caligula 2003. In 2014 she returned to the stage as DJ Julieta Intergalactica.

ДЖЕНИФЪР БЕНЕДИКШЪН | JENNIFER BENEDICTION

Дженифър Бенедикшън е една от най-активните и популярни драг кралици в последните 10 години. Била е резидент в програмата на клубовете „Калигула“, ID, One to One, изпълнителка в няколко издания на „София Прайд“ и носителка на короната в редица конкурси за драг кралици. Организаторка е на конкурса „Бенедикшън драг рейс“, чието трето издание очакваме с нетърпение тази година (2021 г.). В интервюто със София куиър форум Дженифър разказва за пътя си на кралица, тежестта на короната, вдъхновенията, колегите и за конкурса „Бенедикшън драг рейс“.

Jennifer Benediction is one of the most active and popular drag queens during the past 10 years. She was a resident in the programs of the clubs Caligula, ID, One to One, a performer in several Sofia Pride editions, and crown winner in a number of drag queen pageants. She is the organizer of the Benediction Drag Race pageant, and we are looking forward to this year's edition (2021). In the interview with Sofia Queer Forum, Jennifer talks about her journey as a queen, the weight of the crown, inspirations, colleagues and the Benediction Drag Race pageant.

ЕНИГМА ЧАДЕЛ | ENIGMA CHADELLE

Енигма Чадел е една от най-ярките представителки на новото поколение драг кралици и част от екипа на „House of Diva Station“. Прави впечатление със смели и екстравагантни визии, съчетаващи естетиката на „клуб kids“ с класически драг, вдъхновен от конкурсите „Мис Континентал“. Разнообразният ѝ репертоар включва тани, буфосинхронада и елементи на стендъп комедия. Изпълнителка е в редица софийски клубове и редовен персонаж от баловите на фондация „Глас“.

Enigma Chadelle is one of the brightest representatives of the new generation of drag queens and part of the crew behind House of Diva Station. She throws impressions with her bold and extravagant outlooks, combining the club kids aesthetics with a classic drag, and is inspired by the Miss Continental pageants. Her diverse repertoire includes dance, lipsync and elements of stand-up comedy. She performs in a number of Sofia clubs and is a regular persona at the balls organized by Glas Foundation.

КЕШИШЕВА (ИВОН ШЕРИ) | KESHISHEVA (YVONNE CHERI)

С появата на първия в страната ни фейсконтрол в незабравимия „Спартакус“, впоследствие и в други знакови клубове на 90-те, хората, отговорни за подбора на публиката стават неизменен атрибут на нощния живот и поп културата. Сред имената на легендарните фейсконтроли се нарежда и името Ивон Шери. Шери добива популярност през 90-те като малката Кешишева, култов клубен персонаж и важна част от антуража на легендарни драг кралици. След ерата „Спартакус“, през годините и до сега, Кешишева поема ролята на фейсконтрол и селектира посетителите в редица популярни софийски гей и микс клубове.

With the appearance of the first Bulgarian face controls in the unforgettable mix club Spartacus, and later in other iconic clubs of the 1990s, the people responsible for selecting the audience became an invariable attribute of nightlife and pop culture. Among the names of the legendary face controls is the name Yvonne Cheri. Cheri gained popularity in the 1990s as the little Keshisheva, a cult club character and an important part of the entourage of legendary drag queens. After the Spartacus era, over the years and until now, Keshisheva has taken on the role of face control and selected visitors for a number of popular Sofia gay and mix clubs.

КУИЪР ВЪРТЕЛЕЖКА | QUEER CAROUSEL

„Куиър въртележка“ (основано 2019 г. в София) е ЛГБТИ+ феминистки колектив, в който политическото и социалното бива разглеждано през призмата на драг и перформанс изкуството. „Куиър въртележка“ цели да даде платформа на нови драг артисти в София, да запознае клубната сцена в града с различните форми на драга и да създаде подкрепяща общност, изградена на принципите на овластяването и взаимното учене чрез забавление.

Queer Carousel (founded 2019 in Sofia) is an LGBTI+ feminist group in which the political and the social are viewed through the prism of drag and performance art. Queer Carousel aims to provide a platform for new drag artists in Sofia, to introduce the club scene in the city to the various forms of drag and to create a supportive community built on the principles of empowerment and mutual learning through the means of fun.

ДИСКУСИЯ №1: ТРАДИЦИИ И СЪВРЕМЕННА ДРАГ КУЛТУРА

5 март 2021 г.

Участници: Мартина Балева, Никол Бърборини,
Кристиян Чалъков
Модератор: Станимир Панайотов

Практиките на преобличане и тяхната популярност днес имат широко място в поп културата, масовизирана от глобални феномени като шоуто на Ру Пол. Масовизацията на драга изстрелва в публичността доскоро маргинални фигури на драг общностите и това е важен знак за прогреса на ЛГБТИК+ и феминистките движения. Но преди тази масова популяризация да се случи, всъщност може да се каже че началата на драг, както и популярността на самата практика на преобличането, също съществуват. Това е особено видно в уникалните за България и някои съседни на нас страни фолклорни практики, както и в редки за градската култура практики по преобличане. В тази дискусия ще се опитаме да хвърлим мост между традиция и съвременност, между фолклор и изкуство, за да разбием клишето, че драг културата е нещо външно и дори заплашително за нашата културна среда и реалност. Ще си зададем въпроси като: Можем ли да мислим съвременната драг култура като продължение на нашите собствени традиции? Как можем да сравняваме фолклора с драг като част от градските култури?

*Цялата дискусия може да се гледа на сайта:
<http://dragbg.sofiaqueerforum.org/articles/discussion1>.*

МАРТИНА БАЛЕВА

„В този ред на мисли се задава въпросът защо българските въстаници се снимат във фото студията и обличат тези униформи? Един от възможните отговори е, че това се превръща малко или много в ритуал... интересно е, че те не се обличат в униформите на „хайдука“, а обличат европейската униформа на кавалерийския хусар, и с това не само търсят приобщаване към европейската общност... а те създават, поне оптически, с помощта на фотографията, нещо като една българска народна армия, която не е възможно да бъде реализирана... поради невъзможността да носиш униформа в Османската империя... Това са хора, които са в нелегалност, но в тази си нелегалност те успяват посредством униформата, преобличането и представянето пред камерата да представят една имагинерна армия и да покажат своето приобщаване към една европейска култура на грехата“.

КРИСТИЯН ЧАЛЪКОВ

„В последните няколко години моят фокус е своеобразната симбиоза от модерното с миналото. Основното ми вдъхновение е българският и балканският фолклор. Вдъхновението дойде от думата „възраждане“ и това, което сме свикнали да мислим, че символизира тази дума в българската реалност, като направих аналогията със своеобразното „възраждане“ на куиър културата в България, и на Балканите като цяло. Първата работа с фолклорни елементи беше посветена на втори февруари – Петльовден. Това, което много ми допадна в този празник е, първо, че го наричаме празник... и второ, че както терминът „куиър“ е приобщен и върнат обратно към хората от ЛГБТИК+ обществото, по същият начин втори февруари е ден, който е преминал през няколко метаморфози докато стигне до ден, в който голяма част от съвременното ми обкръжение от млади ЛГБТИК+ хора го приемат като свой празник, докато преди е бил повод за шеги, че това е „деня на гейовете““.

НИКОЛ БЪРБОРИНИ

„Преди три години реших, че искам да се видя в женски образ. Купих си една перука и грим, но като цяло да си драг кралица

е много трудно, защото ти изграждаш един нов, един женски образ, докато преди това си бил момче, може дори да не си бил гей момче... започваш да се учиш на нещо ново... Трябва да се работи за популяризирането на драг изкуството, за да може всеки човек да се чувства добре в своята кожа и да не се притеснява от това, което е“.

DISCUSSION N°1: TRADITION AND CONTEMPORARY DRAG CULTURE

March 5, 2021

Participants: Martina Baleva, Nicole Burborini, Christian Chalakov
Moderator: Stanimir Panayotov

Cross-dressing and drag practices and their popularity today have a wide place in pop culture, mainstreamed by global phenomena such as Ru Paul's Drag Race show. The mainstreaming of drag launched into the public arena figures that were marginal until recently, and this is an important sign of the progress of LGBTQI+ and feminist movements. But before this mass mainstreaming did happen, it can actually be said that the beginnings of drag, as well as the popularity of the practice of crossdressing itself, also existed. This is especially evident in the unique for Bulgaria and some neighboring countries folklore practices, as well as in practices rare for urban culture. In this discussion we will try to build a bridge between tradition and contemporaneity, between folklore and art, to break the cliché that

drag culture is something external and even threatening to our cultural environment and reality. We will ask ourselves questions such as: Can we think of modern drag culture as a continuation of our own traditions? How can we compare folklore to drag as part of urban cultures?

The entire discussions can be watched here:

<http://dragbg.sofiaqueerforum.org/articles/discussion1>.

MARTINA BALEVA

“In this line of thought, the question arises why the Bulgarian insurgents are photographed in the photo studio and wore these uniforms? One possible answer is that this is becoming more or less a ritual... it is interesting that they do not dress in the uniforms of the ‘haiduks’, “ but do wear the European uniform of the cavalry hussar, and thus not only seek to join the European community... but they also create, at least optically, with the help of photography, something like a Bulgarian People’s Army, whose realization is not possible... because of the impossibility to wear a uniform in the Ottoman Empire... These are people in illegality, but in this illegality they are able, through their uniforms, disguises and camera presentations, to represent an imaginary army and to show their integration into a European clothing culture.”

CHRISTIAN CHALAKOV

“During the last few years, my focus has been a kind of symbiosis of the modern with the past. My main inspiration is the Bulgarian and Balkan folklores. The inspiration came from the word ‘revival’ and what we are used to think this word symbolizes in the Bulgarian reality, making the analogy with the kind of ‘revival’ of queer culture in Bulgaria and in the Balkans in general. The first work with folklore elements was dedicated to the Second of February – Petlyovden [Rooster’s Day]. What I really liked about this holiday is, firstly, that we call it a holiday... and secondly that just as the term ‘queer’ has been introduced and brought back to the people of the LGBTQI+ society, in the same way the Second of February is a day that has gone through several metamorphoses until it reaches a day when a large part of my modern environment of young LGBTQI+ people accept it as their holiday, while before it was an occasion for jokes that this is ‘the gays’ day.”

NICOLE BURBORINI

“Three years ago, I decided I wanted to see myself in a female image. I bought a wig and make-up, but in general being a drag queen is very difficult, because you build a new female image, while before you were a boy, maybe you have not been even a gay boy... you start learning something new... We need to work to promote drag art so that everyone can feel good in their skin and not worry about who they are.”

ДИСКУСИЯ №2: ИЗКУСТВО, ДРАГ И ПОП КУЛТУРА

7 април 2021 г.

Участници: Малина Янк, Михаил Вучков, Борис Костадинов
Модераторка: Владия Михайлова

Съвременното изкуство днес е повлияно от произтичащи от драг културата практики и феномени, като това се опитаме да покажем и в български контекст с изложбата ни в галерия „Структура“. България не само че не е изолирана от света в този смисъл, но и има адекватни примери, които да предложи за взаимовръзката между изкуство и драг. Какво обаче е значението на тази връзка? Каква тежест и важност има преобличането за самите художници? А за общността на самите кралици и крале, които са вдъхновители за тези художествени практики? Какви са важните теми и проблеми, идващи от драг културата, които стоят днес пред съвременното изкуство? В тази дискусия ще потърсим отговори на тези въпроси, за да създадем контекст и разбиране за вза-

имовръзката между двата феномена, които имат нужда от своето обяснение за широката публика.

Цялата дискусия може да се гледа на сайта:
<http://dragbg.sofiaqueerforum.org/articles/discussion2>.

МИХАИЛ ВУЧКОВ

„Тук е моментът да обърнем внимание на клубната култура през 90-те, която за съжаление няма нищо общо с настоящата. Клубната култура беше наистина култура. Да, там имаше огромно забавление, даже много повече от сега, но тя имаше изключително важна роля в посока на оформянето на културните усеждания на хората...“

„Електронната музика в тази епоха беше основополагаща – не просто за драг културата, за културата по принцип. Тя беше носител на свободния въздух, на свободното дишане, на толерантността, която като термин през 90-те не съществуваше. Този термин тогава трябва да се замени с думата ‚възприемчивост‘. Хората не бяха толерантни, те бяха възприемчиви и точно това беше ефектът на историческия момент, който също така не може да пренебрегнем... Във възприемането няма осъждане, във възприемането има само при-е-ма-не... И в този контекст ние там загубихме една България, която никога няма да имаме. Защото в следствие с ‚отсяването на пясъка‘ и с фрагментирането и с квадратите хората станаха критични, осъждащи, тесногърди... Възприемчивостта на хората от тези години ги отваряше и ги правеше много по-западни, отколкото сме сега. 90-те години са невероятни в този аспект. Да, проводникът е бил западната култура, но на местно ниво се създаваха образи, които нямаха референции в западния свят. ... Жулиета, Урсула, Персефона, това са имена, които имаха толкова силен, ярък изявен стил и толкова силен собствен характер, че ако търгнеш да търсиш аналози за тях във всичките сезони на Ру Пол, няма да намериш“.

БОРИС КОСТАДИНОВ

„Как това се отрази върху изкуството? ... Аз също съм на мнение, че [драг културата] главно се отрази върху музиката,

особено върху клубната култура на 90-те и донякъде върху театъра... Имаше страшно много парадокси през 90-те... Много добре си спомням Метрополис културата и огромните партита, и цялата мейнстрийм култура, която взаимодействаше не толкова драг, колкото образа на унисекс... което естествено беше свързано с диктата на техно културата, в хубавия смисъл на думата... техно културата на 90-те изведе един образ, който е андрогинен, който е унисекс и който беше изключително много повлиял на медиите и лайфстайл списанията като *Егоист* и музикалната култура. Като говоря за противоречия ... аз познавам много от хората, които са организирали тези събития, включително гуджеите от Метрополис, които издаваха и списание *Метрополис*, познавам и хора, които са били в „Спартакус“ и мога да кажа, че не винаги опаковката на нещата е отговаряла на съдържанието. Много често това, което имаше формата на нещо като драг перформанс, нямаше посланието на един персонаж, който е вътрешно драг. Много често това се случваше в пространства, които имаха чисто мачистка атмосфера. Изявленията и дискусията, които хората правеха, не бяха толкова свързани с освобождаването на пола, а по-скоро бяха повлияни от тези инфлуенции, които идваха от Запад и влиянието на техно културата. Ако прехвърлим нещата в по-ново време – интернет до голяма степен разми нещата, такива масови шоу изяви са разпространени навсякъде през интернет, всякакви мнения са валидни и е интересно да видим как това би повлияло на съвременната драг култура и дали е нужно да я обобщаваме единствено като драг култура или като някаква култура на преобличането, или като култура на пола, която обаче е свързана с тази масова култура на интернет. За съжаление (и само с това мога да оправдая носталгията си към 90-те) интернет до голяма степен уби ъндърграунда, и сега живеем във времето на мейнстрийма, и няма ъндърграунд, просто защото всичко, което има някакви претенции да бъде ъндърграунд, появявайки се в интернет, защото това е естествената среда – то на следващия ден вече се превръща в мейнстрийм“.

МАЛИНА ЯНК

„Аз нямам спомени за парти културата през 90-те, родена съм тогава, но това, което ми прави впечатление по отношение на авторитетите (което Борис спомена) – за момента все по-трудно става даден артист да се утвърди като авторитет по някакъв начин, в нашето съвремие, точно заради този поток от информация, който ни залива, всеки гледа нещо отвсякъде и си казва – „ами, този пък за к’ъв се мисли, и аз мога да го направя много по-добре от него“, всеки мисли, че може да направи нещо по-добре от другото, включително и в нашите драг среди се случва това, и така не остава момент на утвърждаване, в който може някой да се заяви като авторитет, докато преди години, мислейки си, че липсата на информация е била минус, в този случай, за изграждане на един авторитет, може би е помагало, защото хората са били много по-лесно изненадващи се и така дори без да го осъзнават са отдавали един респект на артиста пред тях, без значение в кое изкуство се изявява“.

DISCUSSION N°2: ART, DRAG AND POP CULTURE

April 7, 2021

Participants: Malina Yank, Mihail Vuchkov, Boris Kostadinov
Moderator: Vladiya Mihaylova

Contemporary art today is influenced by practices and phenomena that arise from drag culture, and we tried to show this in the Bulgarian context with our exhibition at the gallery Structura. In this

sense Bulgaria is not only not isolated from the world, but also has adequate examples to offer for the relationship between art and drag. But what is the significance of this connection? What is the weight and importance of drag for the artists themselves? What about the very community of queens and kings themselves who are the inspirers of these artistic practices? What are the important themes and problems coming from drag culture that contemporary art faces today? In this discussion, we will look for answers to these questions in order to create a context and understanding of the relationship between the two phenomena, which need their explanation to the general public.

The entire discussions can be watched here:

<http://dragbg.sofiaqueerforum.org/articles/discussion2>.

MIHAIL VUCHKOV

“Now is the moment to pay attention to the club culture of the 1990s, which unfortunately has nothing to do with the current one. Club culture was truly a culture. Yes, there was a lot of fun there, even much more than now, but it played a very important role in shaping people’s cultural feelings...”

“Electronic music in this era was fundamental – not just for drag culture, for culture in general. It was the carrier of free air, of free breathing, of tolerance, which did not exist as a term in the 1990s. This term should then be replaced by the word ‘receptivity.’ People were not tolerant, they were receptive and that was exactly the effect of the historical moment, which we also cannot ignore... In perceiving, there is no condemnation, there is only acceptance in perception... And in this context we lost a whole Bulgaria, which we will never have. Because later, by ‘winnowing the sieve,’ and the fragmentation and all the box-checking, people became critical, judgmental, narrow-minded... The receptivity of the people of those years opened them up and made them much more western than we are now. The 1990s are amazing in this regard. Yes, the conduit was Western culture, but at the local level, images were created that had no references in the Western world. Julieta, Ursula, Persephone, these are names that had such a strong and bright distinct style and such a strong character of their own that if you go looking for their analogy now in all the seasons of Ru Paul, you will not find them.”

BORIS KOSTADINOV

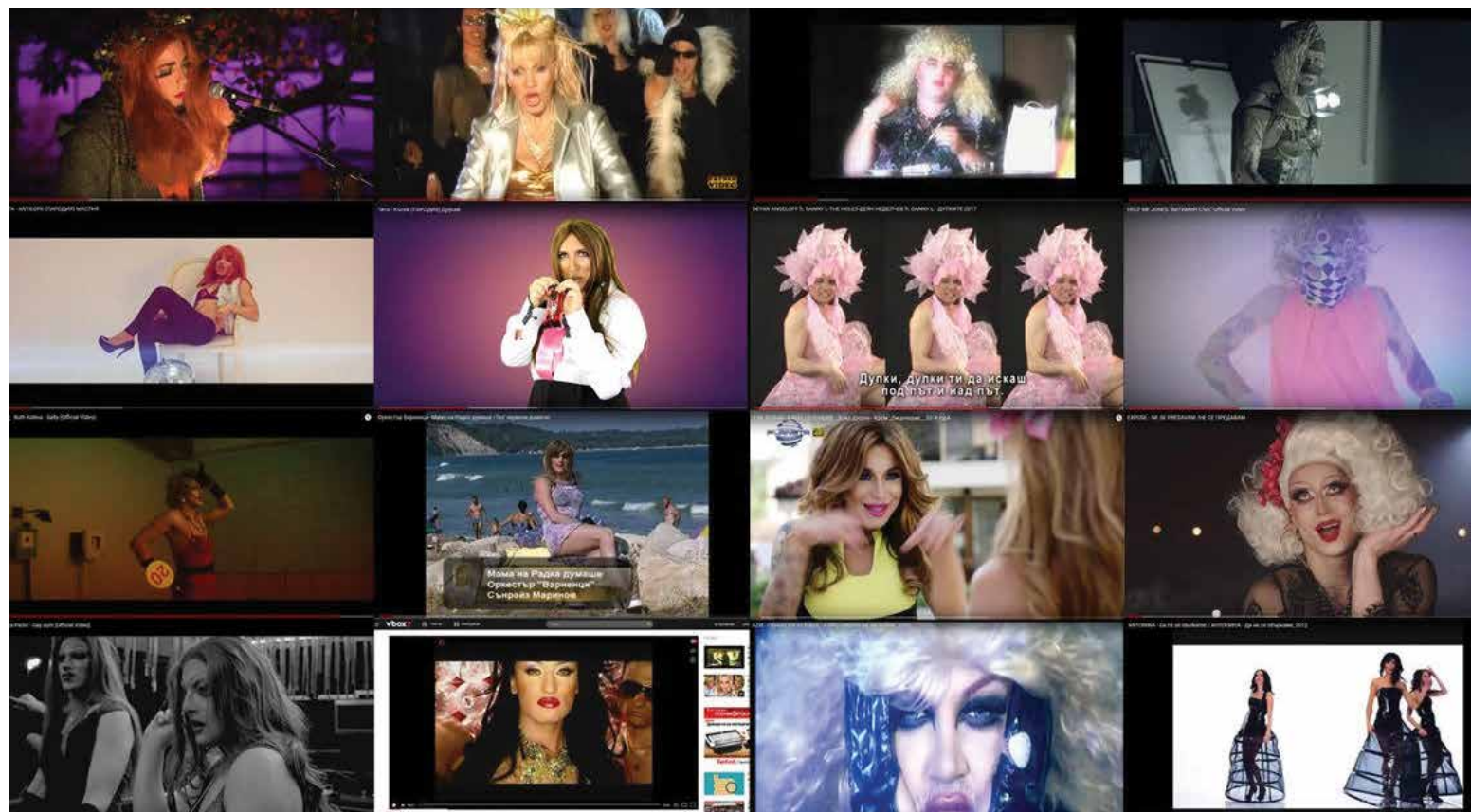
“How that affected art, alright ... I am also on the opinion that [drag culture] mainly affected music, especially club culture and theater in the 1990s... There were a lot of paradoxes in the 1990s... I remember very well the Metropolis culture and the huge parties, and the whole mainstream culture, which borrowed not so much from drag as from the image of the unisex... which was naturally related to the dictates of techno culture, in the good sense of the word... the 1990s techno culture brought an image that is androgynous, is unisex and it has greatly influenced the media and lifestyle magazines like *Egoist* and music culture. Speaking of controversy... I know many of the people who organized these events, including the Metropolis DJs who also published the *Metropolis* magazine, I also know people who have been to Spartacus and I can say that it’s not always that the packaging meets the content. Very often what resembled something of a drag performance did not carry with it the message of a character who is drag from within. Very often this happened in spaces that had a purely macho air to them. The statements and discussions that people made and had were not so much about sexual liberation, but rather were influenced by those streams that came from the West and the influence of techno culture. If we move on to a newer timeline – the Internet largely blurs things out, such mass shows are spread everywhere on the Internet, all opinions are valid and it is interesting to see how this would affect modern drag culture and whether we need to generalize it as only a drag culture or as a culture of cross-dressing, or as a culture of gender, which, however, is associated with this mass culture of the Internet. Unfortunately (and this is the only way I can justify my nostalgia for the 1990s) the Internet has largely killed the underground, and now we live in the mainstream, and there is no underground, simply because anything that claims to be underground is emerging on the Internet, because this is the natural environment – the very next day it becomes mainstream.”

MALINA YANK

“I have no memories of party culture in the 1990s, I was born then, but what impresses me about those authorities (the ones Boris mentioned) – is that at the moment it is becoming increasingly difficult for an artist to establish herself as an authority in some way, in our time, precisely because of this flow of information that floods

us, everyone looking at things coming from anywhere and says – ‘well, who do they think they are, I can do that so much better than them,’ everyone thinks they can do something better than others, this happens in our drag circles too, and so there is no moment of affirmation in which one can declare oneself as an authority, while

years ago, they thought lack of information was a minus, well, in this case, in order to build an authority perhaps it helped, because people were much more easily surprised and so even without realizing it they paid respect to the artist in front of them, no matter what line of art is concerned.”

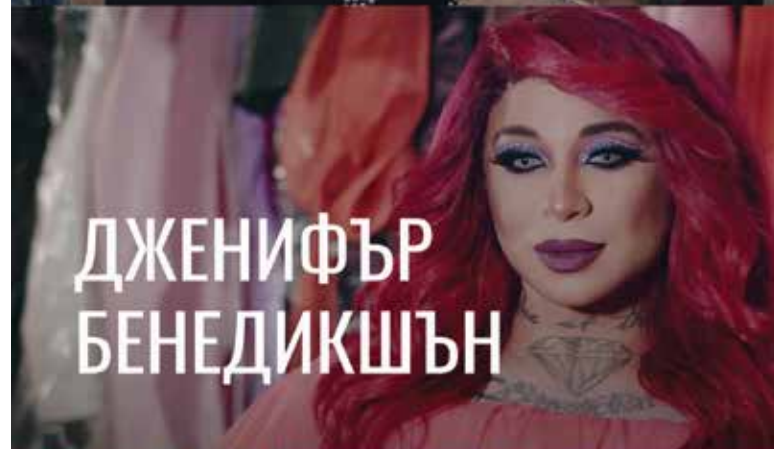
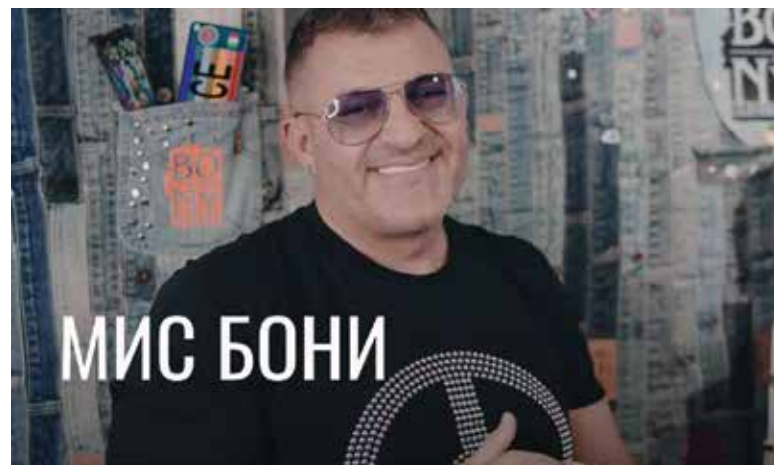

ИНТЕРВЮТА С ДРАГ КРАЛИЦИ И КРАЛЕ INTERVIEWS WITH DRAG QUEENS AND KINGS

Видео интервюта, които художникът Ясен Згуровски провежда с драг кралици и крале от различни поколения представят Елза Парини, Жулиета Интергалактика, Дженифър Бенедикшън, Ензима Чадел, Мис Бони (Борислав Соколов), Урсула (Борислав Сепунджиев), фейсконтролът Кешишева и разговор на Боряна Росса с групата „Куиър въртележка“. В тях те говорят за своята артистична практика, личната и колективна история на българския драг и как тяхното изкуство засяга въпросите на половата идентичност и се ангажира с ЛГБТКИ+ активизъм. Повечето от тях разглеждат аспекти на взаимодействието на различните видове изкуства с драг културата.

The video interviews that the artist Yassen Zgurovski conducted with drag queens and kings of different generations feature Elza Parini, Julieta Intergalactica, Jennifer Benediction, Engima Chadelle, Miss Boni (Borislav Sokolov), Ursula (Borislav Sapundzhiev), the face control Keshisheva and the conversation of Boryana Rossa with the collective Queer Carousel. They talk about their artistic practice, the personal and collective history of the Bulgarian drag, and how their art addresses issues of gender identity and engages in LGBTQI+ activism. Most of them treat the interaction of different arts with drag culture.

<http://dragbg.sofiaqueerforum.org/video>

ЖУЛИЕТА
ИНТЕРГАЛАКТИКА

УРСУЛА

ЕЛЗА ПАРИНИ

КУИЪР
ВЪРТЕЛЕЖКА

КЕШИШЕВА

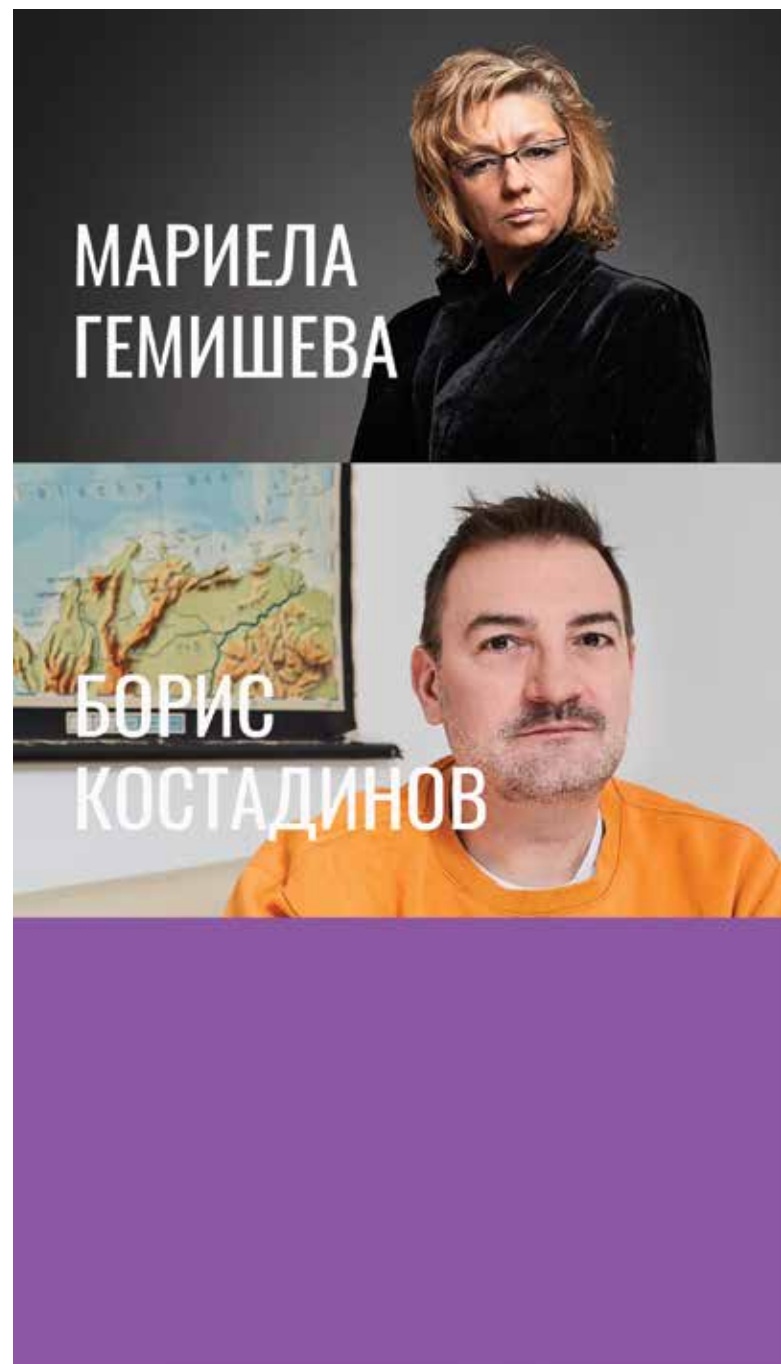
ИНТЕРВЮТА С ХОРА НА ИЗКУСТВОТО

INTERVIEWS WITH ARTISTS

Видео интервюта на Боряна Роса с дизайнерката Мариела Гемишева, художниците Ясен Згуровски, Калин Серапионов, театралните режисьорки Възкресия Вихрова и Ани Васева, актьорът Леонид Йовчев, изкуствоведът Борис Костадинов и разговорът на Станимир Панайотов с художничката за нейната собствена практика разглеждат аспекти на акта на преобличане в различните видове изкуства, като в някои случаи се проследява близко сътрудничество с drag изпълнители или влияние на тяхната естетика. Тези аспекти на взаимодействие са също анализирани като конкретна социална ангажираност на художниците с въпросите на пола, с критичен поглед върху ролевите модели и клишета в обществото и тяхното естетическо изразяване в историята на най-новото българско изкуство.

Boryana Rossa's video interviews with fashion designer Mariela Gemisheva, artists Yassen Zgurovski, Kalin Serapionov, theater directors Vazkresiya Viharova and Ani Vaseva, actor Leonid Yovchev, art critic Boris Kostadinov, and Stanimir Panayotov's conversation with Rossa herself, look at the act of transdressing in different arts, and in some cases they describe close collaboration with drag performers or they trace the influence of drag aesthetics in their own art. These interactions are also analyzed as a particular social engagement of the artists with gender issues, with a critical view on the role models and the clichés in society and their aesthetic expression in the history of modern Bulgarian art.

<http://dragbg.sofiaqueerforum.org/video>

ЯСЕН
ЗГУРОВСКИ

ВОЙН
ДЕ ВОЙН

АНИ ВАСЕВА
ЛЕОНИД ЙОВЧЕВ

БОРЯНА РОССА

ВЪЗКРЕСИЯ
ВИХЪРОВА

КАЛИН
СЕРАПИОНОВ

ТРИПТИХ II

пърформанс

Анто Лопес Еспиноса, Анна Лунгуен
и Войн де Войн

Tell Me Bar, 14 юли 2021 г., София

Триптихът е колаж от разнородни гласове, чиито пътища се пресичат тук, в София, в рамките на School of Kindness. Тази щастлива среща ражда желанието за преплитане на наративи под формата на многопластов ритуал, в който гласовете се наслаждават в една въображаема цялост, съществуваща под формата на вечно променящо се място, едновременно за и вътре в себе си.

TRIPTYCH II

performance

Anto López Espinosa, Anna Louinguine,
and Voin de Voin

Tell Me Bar, July 14, 2021, Sofia

This triptych is a collage of intersectional voices that happened to cross paths here in Sofia under the umbrella of School of Kindness. From this fortunate encounter, a desire to join narratives was born, as a way of proposing a multi-discursive ritual in which voices intertwine into one imagined entity, to exist as an ever changing location, both for and within itself.

ГРАФИНЯ ДЬО ШАРНИ: ИСТОРИЯТА НА НАШЕТО ЗАПОЗНАНСТВО

Лайла Аграго

Не познавах „сцената“ когато бях малка, и не знаех, че паралелно с мен е съществувала такава огромна като гуша личност като Графинята, както я наричаха.

За пръв път чух това име, когато бях още невръстна, по мерките за тогавашната гей/микс сцена (защото друга нямаше) – та бях мисля че за втори или трети път в бар „Джордж“, на ул. „Лавеле“ – както и да е, та там се говореше, че тя имала някъде участие, и можело да мине тази вечер.

Тогава изобщо не знаех за какво става дума, камо ли колко важна личност е тя за всички.

Не знам дали тя дойде онази вечер, но аз трябваше да бързам като Пепеляшка, тъй като бях все още ученичка и непълнолетна, за да се прибера преди полунощ и да хвана последния автобус.

Първата реална среща беше много странна, и не започна лично с нея.

Поредната седмица и вечер седях в бара, пиех сокове (защото толкова можех да си позволя с ученическите си пари), и към мен се приближи небезизвестната Персефона, друго голямо име в света на българския граг преди появата на Ru Paul Drag Race. Тя ме беше забелязала и каза, че видяла, че се поддържам и ме попита не бих ли искала да се включа към нея и нейния

антураж, а тя щяла да ме научи как да съм травеститка на ниво. Аз се съгласих, защото в мен бушуваха хормоните, исках промяна и отделяне от дома, и всичко различно беше като филм от Холивуд, а преди това бях видяла една нощ Персефона на сцената в „Спартакус“ да танцува цялата в бяло с песен на Дана Интернешънъл. За това нейната оферта ми се видя доста изкусителна, плюс това тя имаше грехи, и пообеща да намери обувки – вечният ми проблем.

Същата вечер тя дотича при мен и като изпитание ми каза да направим номер на някоя си Графинята, и да ѝ кажа, че не говоря български, а само руски, което всъщност не беше лъжа (родом съм от Москва/смесен брак).

Аз не знаех тогава, че Графинята има голям афинитет към Русия и много руски неща.

Няма и десет минути и цялото стълбище се загръсти, защото угваше тя! А, да поясня: „Джордж“ беше супер малко приземно заведение, в което двама човека можеха да направят вече загръстване на стълбите, пред тоалетните и т.н. Та, когато дойде първо многобройният антураж на Графинята, аз не знаех коя е тя, но Персефона „услужливо“ доведе към мен въпросната дама. Оказа се повече, отколкото очаквах, стигаше буквално до тавана и то без огромните платформи на Персефона – беше жена с голямо Ж.

Само ме попита наистина ли съм от Русия, на руски, и аз ѝ отговорих, поговорихме много малко, даже името си не ѝ казах; после, много по-нататък тя го научи, и някак си не ме забрави.

Не се получи „шегата“ на Персефона, защото аз на руски казах на Графинята, че знам и български.

След това тя бързо си тръгна от бара – никога не ѝ беше по вкуса, тя обичаше „народните“ заведения като „Уай нот“, „Агонис“, и т.н.

Започнаха дни и седмици, в които буквално бях антураж и помагах на Персефона с носенето на багажа ѝ; тя понякога ме обличаше и гримираше, както ѝ падне. По времето, когато вече го нямаше клуб „Индиго“, в който редовно ходихме, се отвори едно заведение на име „Трите кучки“, на територията на театър „Съзвездие и Смях“. Беше малко двустайно заведение, с бар и гуджей, където имаше само травестити и техните по-

клонници. Идваха борци, жени, пияни мъже и т.н. Една вечер се устройваше конкурс за най-добра травестит артистка, и вече не помня по чия инициатива, моя или на Персефона, но ме включиха в конкурса. Аз още няхах опит с гримиране, вече знаех, кое как се носи, имах готова песен и номер, но нямаше кой да ме гримира, а и в такива моменти всяка е враг за другата. За това Персефона се обърна към Графинята, която не участваше в конкурса, за да ме догримира. Тогава за пръв път „спокойно“ пообичувахме. Оказа се, че Графинята имала интересни младежки години като мен, че пътувала с влак по увеселителни заведения още преди да падне социализма, и че е една от първите, които създали цяла трупа на драг артистки – Елиза Парини, тя, Персефона, Урсула и още няколко, с които в началото на 90-те обикаляли цяла България и танцували пред публика в хотели, барове и ресторанти.

След конкурса не успях да забаря Графинята сама, аз не спечелих тогава.

Минаха още няколко седмици и месеца, и една лятна вечер – мисля, че беше вече 2000-та, – аз се бях задържала до твърде късно с Персефона, тя искаше да отиде на някакво парти, но без мен, а нямаше пари за такси, нямаше градски транспорт и трябваше някъде да ме прислони. Вървяхме по „Тодор Александров“, където тепърва строяха хотелите край тогавашната последна/първа спирка на метрото. Минавахме покрай някаква закусалня и Персефона каза, че там се събирали понякога травеститките. Влязохме, и беше права – Графинята и още една травеститка, която караше такси (така и не успях да запомня името), плюс групичка от много мъже на разна възраст и една цис жена, бяха седнали на няколко маси и шумно обсъждаха някакви неща.

Персефона обясни на Графинята положението и я помоли да ме наглежда поне докато тръгне първия транспорт. Тръгна си и ме остави с тях, аз се присламчих до Графинята, тъй като от всичките познавах само нея, и то горе-долу. Първо не ми обръщаха внимание, после казаха, че трябвало да ходят някъде. И аз тръгнах с тях. Пресякохме булеварда, който беше пуст като пустиня и в двете направления, поне тогава. Влязохме в заградено място, което сега е теренът на хотел „Анел“. Там всичко беше кал, боклуци от започналия строеж, греди

вместо пътека и няколко фургона, към които се запътихме, а аз помагах на Графинята да не падне в калта. Най-накрая влязохме във фургона и в едната му част няколко от мъжете, другата травеститка и жената се разсъблякоха и почнаха да правят секс, а аз и Графинята седнахме на един диван в средното помещение и говорехме дълго; тя ме разпитваше кой мъж ми харесвал, искам ли да се включа... Аз бях някак нетипично срамежлива тогава, но бях си харесала единия младеж, и тя взе, че го извика. Той дойде и тъкмо тя да му каже, че той ми допада, аз я помолих да не го прави.

Тя просто му каза, че няма нищо, и той се върна. И някак говорейки си за живота, за това, което искам да бъда, за това, какво се случва въкъщи и в училище, нощта почти се изтърколи. Когато групата свърши със сексуалните си занимания, аз, Графинята и другата травеститка оставихме хората във фургоните и тръгнахме към една баничарница до „Макдоналдс“-а до „Сердука“. Там седяхме и чакахме да съмне, и едва тогава ме пуснаха да се прибера.

Но това не беше последната ми среща с Графинята. Тя много добре знаеше, че не съм драг/травеститка, а че съм транс жена.

Когато започнах да имам медийни прояви, Персефона се скара с мен за това, както и за други неща, и останах без грехи, обувки, перуки и т.н. Аз реших да се пробвам да се престоря на обикновен цис гей мъж... Защото бях завършила училище и започвах нова страница от живота си, и не исках никой в университета да знае, исках по-лесно да намеря работа, да си намеря хубав и умен мъж. Всичко това мислех, че ще ми го даде една лъжа... Е, не успях.

Но от драг сцената Графинята първа ми писа във Фейсбук, за да ме добави към приятелите си, и така до ден днешен.

После една вечер реших да покажа гей сцената в София на най-добрата ми приятелка от училище, и я водех по няколко гей клуба, а най-накрая стигнахме до ID Club. Там, на втория етаж, танцувайки на някаква модна за онова време песен, докато приятелката ми беше в тоалетната, до мен се доближи Графинята. Нищо не каза, облегна се (което не е никак леко) върху мен и ме пита, къде съм се била изгубила? Аз ѝ разказах, тя се подсмихна и не изкоментира – тя винаги знаеше, че пъ-

тият на всеки си е неговият/нейният път, с всичките грешки и победи. Запознах я с приятелката ми, а после ние си тръгнахме по-рано и не успях да ѝ кажа чао. Някак това стана много типично за нас двете – едната винаги бързаше за някъде. Никога не бях питала Графинята лично (защото смятах, че е госта грубо и нетактично) как тя самата се самоопределя, но никога не я видях в мъжки образ, нито я чух някога да си говори в мъжки род. За това винаги съм я смятала за транс жена, въпреки, че поради финансовото ѝ положение (артист наистина къща не прави, особено драг кралица в България) тя не можеше да си позволи пълен преход.

Но тя винаги беше Гранд. Беше винаги над дребните кълони, въпреки, че знаеше всичките. Не се гнусеше от всякаква работа, стига да има работа.

Но когато през 2016 г. ѝ предложих пари, за да ѝ помогна – защото до мен за пореден път достигнаха слухове, че тя пак е безработна и в дългове, и едва преживява заедно с майка си, – тя категорично, но без злина, каза: „Своите пари сама ще си ги изкарам“.

Повече не повдигнах въпроса за парите, въпреки че пак имахме няколко обсъждания онлайн, колко е труден пътят и животът на транс хората в България, и как според нея нямаме бъдеще. А аз като никога бях някаква неоправима оптимистка и ѝ казах, че не, за нас има работа, и ние сме длъжни да се борим за нея.

Не знам дали беше права, и едва ли някога ще узнае тя, тъй като за последно – буквално – я видях, когато я изпращахме последния път през август 2020 г. За съжаление, не успях преди това да се видя с нея на живо и не знаех, че е смъртно болна. А месец-два преди нея си замина и майка ѝ, с която те вечно бяха на нож, но вечно се подкрепяха.

Ако освен линията с майка ѝ и това, че и двете сме транс жени, има нещо друго, което ни събираше, то бе това, че и двете сме зодия Рак, и че и двете много обичаме да помагаме на хората около нас, независимо от това, как те (не) ни се отплащат.

За самият живот на Графинята и детайлите му научавах от най-различни странични източници. А това, което знам накрайно, е:

- родена е преди по-малко от 50 години в София;
- учи в техникум по фризьорство;
- след това започва да участва в множество вариететни програми през 80-те;
- през 90-те, с навлизането на демокрацията, започва бумът на гей заведенията, и тя намира своето ново поприще на сцените на „Спартакус“ и много други клубове;
- с настъпването на 90-те, обаче, нейният репертоар от любимки – Ала Пугачова, Аманда Лиър и т.н., излиза от мода, и тя започва да заема странични места в сцената – като феър контрол, помощничка зад кулисите, шивачка, и т.н.;
- участваше винаги във всички конкурси, на които я канеха, но с настъпването на ерата на Ru Paul's Drag Race младите звезди ставаха все по-алчни и постепенно я забравяха, или пък я използваша за фон;
- тя не се притесняваше, нито се оплакваше – не беше такъв човек;
- помня, че участваше като танцьорка в едно от шоу-тата на Азис, когато той беше водещ;
- всички знаеха Графинята, и то не само в общността, затова за мен беше голям шок, че тези, които пиеха с нея всяка вечер, заемаха пари и неща от нея, не се появиха на погребението.

За финал бих искала да кажа, че ЛГБТИ+ хората в България правят много грешки, които често спъват развитието на сцената и дейностите ѝ. И когато ние като общност правим грешки, рискуваме да бъдем виновни в забравата на хора като Графинята – както и на други драг кралици и транс жени, чиито истории все още не са записани и запазени. Надявам се тази моя лична история и спомен от Графинята да допринесе за създаването на памет на тези, които ни напускат.

Графиня дьо Шарни, микс клуб „Александър“
The Countess de Charny, mix club Alexander

THE COUNTESS DE CHARNY: THE STORY OF OUR ACQUAINTANCE

Laila Agrado

When I was little, I didn't know the "scene" and I didn't know there was such a grand-souled person as the Countess, as they used to call her.

I first heard this name when I was still young – young according to the yardstick of the gay/mix scene at the time (another scene out there wasn't) – so, I think I was in the George Bar, on Lavelle Street, for the second or third time – anyhow, well, there people were talking that she were to have a performance elsewhere, and might come by that night.

At the time, I had no idea what this was about, let alone how important a person she was to everyone.

I don't know if she came that night, but I had to hurry like Cinderella, being the student and minor that I was, to get home before midnight and catch the last bus.

Our first real meeting was very strange, and it didn't quite start with her in person.

For yet another week and evening I was sitting at the bar, having soft drinks (because this is what I could afford with my student income), and I was approached by the notorious Persephone, another big name in the world of Bulgarian drag before the arrival of Ru Paul's Drag Race. She had noticed me and said that she saw I keep my looks and asked if I would like to join her and her entourage, and that she

would teach me how to be a classy transvestite. I agreed because the hormones were raging inside me, I wanted a change and to separate myself from where I lived, and everything different was like a Hollywood movie; and before that, one night I had seen Persephone dancing all white-clad along a song by Dana International on the stage of Spartacus. This is why her offer seemed quite tempting to me, plus she could offer clothes, and did promise to find me shoes – my eternal problem.

That same evening she ran to me and, as a test, told me to do a prank on someone called the Countess, and that I should tell her that I don't speak Bulgarian, but only Russian, which was not a lie (I am from Moscow/mixed marriage).

In less than ten minutes, the whole staircase was peopled – she was coming! Oh, let me clarify: George Bar was a super small underground establishment where just two people could already jam the stairs, the toilets, etc. So, when the Countess came first with her retinue, I didn't know who she was, but Persephone "helpfully" brought the lady in question to me. She turned out to be more than what I expected, she literally reached the ceiling without Persephone's huge platform shoes – she was a woman with a capital W.

She only asked me if I was really from Russia, in Russian, and I answered, we spoke briefly, I didn't even tell her my name; then, much later, she learned it, and somehow she didn't forget me.

Persephone's "joke" didn't work, because I told the Countess in Russian that I also know Bulgarian.

Then she quickly left the bar – she never liked it, she loved the "people's" establishments such as Why Not, Adonis, etc.

Then came the days and weeks when I was literally part of her retinue, helping Persephone carry her luggage; she sometimes dressed and made me up as she pleased. At a time when the Indigo Club, which we regularly attended, was no longer open, a restaurant called Trite Kuchki [The Three Bitches] opened inside the premises of the Salza i smyah [Tear and Laughter] Theater. It was a small two-roomed restaurant, with a bar and a DJ, where there were only transvestites and their worshipers. It was frequented by wrestlers, women, drunkards, etc. One night there was a pageant for the best transvestite artist, and I don't recall whose initiative it was, mine or Persephone's, but I was included in the pageant. I still had no experience with make-up, I already knew what to wear, I had a song and a number ready, but

there was no one to do my make-up, and in such moments everyone is everyone's enemy. That's why Persephone turned to the Countess, who wasn't in the pageant, to do my make-up. Then, for the first time, we "calmly" communicated. It turned out that the Countess had interesting juvenile years like me, that she traveled by train to entertainment venues even before the fall of socialism, and that she was one of the first to create a whole troupe of drag artists – Elza Parini, she herself, Persephone, Ursula, and more, and together in the early 1990s they toured all over Bulgaria and danced in front of audiences in hotels, bars, and restaurants.

After the pageant I failed to corner the Countess by herself, and I didn't win back then.

A few more weeks and months passed, and one summer evening – I think it was 2000 – I had stayed too late with Persephone, she wanted to go to a party, but without me, and there was no money for taxis. There was no public transport and she had to shelter me somewhere. We walked along Todor Alexandrov Boulevard, where the hotels near what was then the last/first metro station were still being in construction. We were passing a diner place, and Persephone said that transvestites used to gather there sometimes. We went in, and she was right – the Countess and a taxi-driving transvestite (I still couldn't remember her name), plus a group of many men of all ages and a cis woman, were sitting across several tables, discussing things noisily.

Persephone explained the situation to the Countess and asked her to watch over me at least until the first transport resumes. She went away and left me with them, I leaned over to the Countess, because of all of them I knew only her, and not that close at that. At first they didn't pay attention to me, then they said they had to go somewhere. And I went with them. We crossed the boulevard, which was as deserted as the desert in both directions is, at least at that moment. We entered a fenced area, which is now the grounds of the Anel Hotel. Everything there was mud, rubbish from the construction that had begun, beams instead of a path, and a few caravans to which we were headed for, as I helped the Countess not to fall into the mud. Finally, we got into the caravan and in one of its ends some of the men, the other transvestite and the woman undressed and started having sex, and the Countess and I sat on a sofa in the middle room and talked for a long time; she asked me which of the

guys I liked, if I wanted to be included... At that moment I was shy, somewhat untypical for me, but I had liked one young man, and she did call him. He came and it was she who told him that I liked him, and I asked her not to do it.

She just told him there was nothing going on, and he went away. And just like that, talking about life, about what I wanted to be, about what's going on at home and at school, the night was almost over. When the group had finished their sexual activities, me, the Countess and the other transvestite left the people in their caravans and went to a bakery next to the McDonald's nearby Serdica Metro Station. We sat there waiting for dawn, and only then did they let me go home.

But this was not my last meeting with the Countess. She knew very well that I wasn't a drag/transvestite, but a trans woman.

When I began appearing in the media, Persephone quarreled with me about it and about other things, and I was left without clothes, shoes, wigs, etc. I decided to try and pretend to be an ordinary cis gay man... Because I had finished school and was starting a new page in my life, and I didn't want anyone at the university to know, I wanted to find a job easier, to find a nice and smart man. I thought a lie would give me all of this... Well, I failed.

But from all the people in the drag scene, the Countess first contacted me on Facebook to add me to her friends, and so on to this day.

Then one night I decided to show the gay scene in Sofia to my high school bestie, and I took her to several gay clubs, and finally we got to ID Club. There, on the second floor, dancing to a fashionable song at the time, while my bestie was in the bathroom, the Countess approached me. She said nothing, leaned at me (not an easy thing to do) and asked where did I hit the road lately? I told her, she smiled and didn't comment – she always knew that everyone's path is his/her path, with all the mistakes and victories. I introduced her to my girlfriend, then we left earlier and I couldn't say goodbye. Somehow this became very typical for both of us – one of us was always in a hurry going somewhere.

I never asked the Countess personally (because I thought that was quite rude and inappropriate) how she defined herself, but I never saw her in a male image, nor did I ever hear her speak in the masculine. That's why I always considered her a trans woman, although due to her financial situation (an artist really doesn't feed a house, especially

a drag queen in Bulgaria), she couldn't afford a full transition. But she was always a Grand. She was always beyond the little gossip, even though she knew everyone. She didn't loathe any job, as long as she had one.

But when I offered her money to help back in 2016 – as rumors once again had it that she was still unemployed and in debt, and barely surviving with her mother – she definitely, but meaning no evil, said: “I’ll make my own money.”

I never again raised the money issue, although we still had several discussions online about how difficult the path and life of trans people in Bulgaria is, and that according to her we have no future. And I, as never before, was an incorrigible optimist and told her: no, there is work for us, and we have to fight for it.

I don't know if she was right, and she will hardly ever know, because literally the last time I saw her was when we last had to bid her adieu in August 2020. Unfortunately, I wasn't able to see her alive before that and little did I know she was terminally ill. And a month or two before her passing, her mother was gone too, and they were always at war, but also always supported each other.

If, other than the connection with her mother and the fact that we are both trans women, there is something else that brought us together, it was that we are both under the sign of Cancer, and that we both love to help the people around us, regardless of how they repay us (or don't).

I learned about the Countess's life and its details from various side sources. And what I know briefly is this:

- she was born less than 50 years ago in Sofia;
- studied at a hairdressing college;
- then began participating in many variety programs in the 1980s;
- in the 1990s, with the advent of democracy, a boom in gay establishments happened, and she found her new realization on the stages of Spartacus and many other clubs;
- with the onset of the 1990s, however, her repertoire of favorites – Alla Pugacheva, Amanda Lear, etc. – went out of fashion, and she occupied the sidelines of the scene – as face control, backstage assistant, seamstress, etc;

- she always participated in all the pageants she was invited to, but with the advent of the Ru Paul Drag Race era, the young stars became more and more greedy and gradually forgot her, or used her as a background prop;
- she did not worry or complain – she was not such a person;
- I remember her participating as a dancer in one of Azis' shows when he was the host;
- everyone knew the Countess, and not only in the community, which is why it was a big shock to me that those who had their drinks with her every night, borrowed money and things from her, didn't show up at her funeral.

Finally, I would like to say that LGBTI+ people in Bulgaria make many mistakes that often hinder the development of the scene and its activities. And when we as a community make mistakes, we risk being guilty of forgetting people like the Countess – as well as other drag queens and trans women whose stories have not yet been recorded and remembered. I hope that this personal story of mine and my memories of the Countess will contribute to creating the memory of those who leave us.

БИОГРАФИИ

BIOGRAPHIES

Бележка: Използваните легални имена на някои от drag кралиците е с тяхно съгласие и/или по тяхно настояване, т.е. те не ги считат за техни „мъртви имена“. | Note: The used legal names of some of the drag queens are used with their permission and/or their insistence on them, i.e., they do not consider them their own “dead names.”

Лайла Аградо е непоправима оптимистка. Тя е на 36 г., от Москва, и е понастоящем безработна. | Laila Agrado is an incorrigible optimist. She is 36, Moscow-born and currently unemployed.

Мартина Балева е професорка по история на изкуството в Университета на Инсбрук, с фокус върху новата история. В периода 2012-2018 г. е професорка по културни топографии на Източна Европа в Университета на Базел. Работи върху визуална история, история и теория на фотографията, история на изкуството и медиите от 19 век до днес и политиката на паметта със специален акцент върху Източна и Юго-източна Европа, Отоманския и пост-Отоманския свят. | Martina Baleva is an art historian and Professor of Art History with a focus on recent art history at the University of Innsbruck. From 2012-2018 she was Assistant Professor for Cultural Topographies of Eastern Europe at the University of Basel. She works on visual history, the history and theory of photography, art and media history from the 19th century till today, and the politics of memory, with a special emphasis on Eastern and Southeastern Europe, the Ottoman and Post-Ottoman world.

Дженифър Бенедикшън – виж секция „Кралици и крале“. | Jennifer Benediction – see the Queens and Kings section.

Галина Безлова е студентка в катедра „Социология“ на Софийски университет и активистка. Силно се интересува от темите на феминизма, антирасизма, ЛГБТИ+ освобождението и класовите борби. Част е от радикалните куиър феминистки колективи на „Саффо – България“, „Феминистки мобилизации“, „Кръжок“ и „Куиър въртележка“. | Galina Bezlova is a student at the Department of Sociology, Sofia University and is an activist. She is strongly interested in topics in areas such as feminism,

anti-racism, LGBTI+ liberation and class struggles. She is part of the radical queer feminist groups Sappho – Bulgaria, Feminist Mobilizations, Circle, and Queer Carousel.

Мис Бони (Борислав Соколов) – виж секция „Кралици и крале“. | Miss Boni (Borislav Sokolov) – see the Queens and Kings section.

Робин С. Бруукс е американска дипломатка, служила в посолствата на САЩ в Белград, София, Москва, Анкара и Мисията на САЩ към ОССЕ. Преди да се присъедини към Държавния департамент, Робин завършва докторска степен по политология в Калифорнийския университет в Бъркли, където изследванията ѝ се фокусират върху българската политика и по-специално разнообразието в българските идентичности. Живяла е в България с прекъсвания в периода 1997-2003 г. и все още преподава онлайн в Софийския университет в магистърската програма по международни отношения. | Robin S. Brooks is an American diplomat who has served at the U.S. Embassies in Belgrade, Sofia, Moscow, Ankara, and the U.S. Mission to the OSCE. Prior to joining the State Department, Robin completed a Ph.D. in Political Science at the University of California, Berkeley, where her research focused on Bulgarian politics and in particular the diversity of Bulgarian identities. She lived in Bulgaria intermittently from 1997-2003, and she still teaches at Sofia University in the online master's program in International Affairs.

Никол Бърборини е комуникативна, земна, закачлива, с бърза мисъл и чувство за хумор. Тя е на drag сцената от три години. Името си Бърборини получава от нейната drag майка, легендарната Елза Парини, след първото им общо участие на сцената на клуб One to One. | Nicole Burborini is outgoing, down-to-earth, playful, with a quick thought and a sense of humor. She has been on the drag stage for three years. Burborini received her name from her drag mother, the legendary Elza Parini, after their first joint appearance on the stage at One to One club.

Ани Васева е режисьорка и теоретичка на театъра и танца, съоснователка на „Метеор“. Творческата ѝ биография включва над двадесет спектакъла, множество видеа, както и визуални проекти, в сътрудничество с български и чуждестрани институции и организации. Авторка на книгите *Що е то съвременен танц?* и *Театър и истина*. | Ani Vaseva is a director and theoretician of theater and dance, co-founder of Metheor. Her creative biography includes over twenty performances, numerous videos, as well as visual projects, in cooperation with Bulgarian and foreign institutions and organizations. Author of the books *What Is Contemporary Dance?* and *Theater and Truth*.

Възкресия Вихърва е театрална режисьорка и доцентка, основателка на Театралния департамент (1991) на Нов български университет, авторка (НБУ) и директорка на бакалавърска програма по актьорско майсторство и режисура. Тя е основателка и ръководителка на „Театър на голия охлюв – университетски театър на НБУ“. | Vazkresiya Viharova is a theater director and associate professor, founder of the Theater Department (1991) at the New Bulgarian University, author (NBU) and director of the bachelor's program in acting and directing. She is the founder and director of the Naked Snail Theater – University Theater of NBU.

Михаил Вучков започва кариерата си в областта на медиите през 1998 г. като водещ в телевизия „ММ“. Впоследствие преминава през различни позиции като: режисьор, продуцент, сценарист и програмен директор на медията. През 2007 г. година завършва магистратура „Медийни науки“ в New School University в Ню Йорк. След завръщането си в България работи като редактор, кастинг директор и изпълнителен продуцент за Chouchkov Brothers, Old School Productions, Constantin Entertainment, bTV и Нова Телевизия. | Mihail Vuchkov began his career in the field of media in 1998 as a TV host of MM TV. Subsequently he changed various positions as a director, producer, screenwriter and program director of the same TV. In 2007 he graduated from the Media Arts program at the New School University in NYC. Upon his return in Bulgaria he worked as editor, casting director and executive director for Chouchkov Brothers, Old School Productions, Constantin Entertainment, bTV and Nova TV.

Мариела Гемешева (доцентка, докторка) е модна дизайнерка и художничка, работеща в областта на пърформанса, инсталацията и обекта, преподавателка в дисциплините „Моден проект“, „Модата на 20-ти век“ и „Модата като спектакъл“ в специалност „Мода“ към Национална художествена академия. | Mariela Gemisheva (Associate Professor, Ph.D.) is a fashion designer and artist working in the field of performance art, installation and objects, a professor in the disciplines “Fashion Project,” “Fashion of the 20th Century” and “Fashion as a Show” in the Fashion program at the National Academy of Arts in Sofia.

Светла Димитрова е основателка и собственичка на модна къща „Ариес Уникат“. | Svetla Dimitrova is the founder and owner of fashion brand Aries Unikat.

Войн де Войн (София, България) се стреми да формира колективен организъм и да изследва основните му качества. Това конкретно тяло е източник на съзнание, свързано с един различен *modus operandi*. За най-силно въздействие то често разчита на своята морфична и резонантна способност за комуникация. В сърцевината му остава колективното несъзнавано. Пространство в пространството, където различни качества биват репетираны, въобразявани, проектирани, реформирани, мечтани. Voin de Voin (Sofia, Bulgaria) seeks to form an organism to call collective, and investigate its essential qualities. From this particular body also radiates a sphere of consciousness, connected to a different kind of *modus operandi*. For its most effective performance, it often relies on its morphic and resonant ability to communicate. Its core particle remains at the collective unconscious. A space within a space, where other qualities are being rehearsed, imagined, projected, reformed, dreamed upon.

Иво Димчев (1976) е хореограф, танцор, режисьор, изпълнител, певец. Работите му са екстремна и пъстра смес от пърформанс, танц, театър, музика и фотография. Той е автор на повече от 30 представления, отличава се с множество международни награди за танц и театър в Европа, Северна и Южна Америка и Азия. | Ivo Dimchev (1976) is a choreographer, visual artist, singer-songwriter from Bulgaria. His work is extreme and colourful mixture of performance art, dance, theatre, music, drawings and photography. Dimchev is author of more than 30 performances. He has received numerous international awards for dance and theater and has presented his work all over Europe, South and North America.

Ясен Згуровски (Мис Жулиета/Жулиета Интергалактика) е роден в град Губкин, Русия през 1974 г. Завършва анимационна режисура в Нов български университет. Нестандартният му творчески почерк и дизайнерски решения формират впечатляващ кръг от почитатели. Определя стила си като психеделичен поп арт, нова романтика и куйър траш. Развива се като мултиартист, който експериментира с видео, музика, инсталация, пърформанс, илюстрация, колаж, дизайн. Виж също секция „Кралици и крале“. | Yassen Zgurovski (Miss Julieta/Julieta Intergalactica) was born in Gubkin, Russia in 1974. He graduated in animation directing at the New Bulgarian University. His non-standard creative signature style and designer solutions form an impressive circle of fans. He defines his style as psychedelic pop art, new romance and queer thrash. He develops his work as a multi-artist experimenting with video, music, installation, performance, illustration, collage, design. See also the Queens and Kings section.

Леонид Йовчев е актьор с множество роли в театъра и киното. От 2010 г. до сега е основен член на „Метеор“, играейки в голяма част от спектаклите. Работи като щатен или гостуващ актьор в различни театри, включително Народен театър „Иван Вазов“, Театър „Българска армия“, МГТ „Зад канала“ и др. | Leonid Yovchev is an actor with many roles in theater and cinema. He has been a core member of the Meteor collective since 2010, starring in many of their performances. He works as a full-time or guest actor in various theaters, including the National Theater Ivan Vazov, the Bulgarian Army Theater, Tiny Urban Theater Behind the Canal and others.

Кешишева (Ивон Шери) – виж секция „Кралици и крале“. | Keshisheva (Yvonne Cheri) – see the Queens and Kings section.

Борис Костадинов е куратор и изкуствовед – живее и работи в международен контекст между Берлин, Виена и София. Директор е на SCOPE BLN, Берлин. Проектите му са в областта на съвременното изкуство – инсталация, фотография, видео и филм, мултимедия, живопис, скулптура, публично изкуство, концептуален дизайн, архитектура, звукови и мултидисциплинарни форми. | Boris Kostadinov is a curator and art critic – he lives and works in an international context between Berlin, Vienna and Sofia. He is the Director of SCOPE BLN, Berlin. His projects are in the field of contemporary art – installation, photography, video and film, multimedia, painting, sculpture, public art, conceptual design, architecture, sound and interdisciplinary forms.

Даниела Костова (1974, София) е интердисциплинарна художничка, работи с видео, перформанс, фотография и инсталации. В работите си разглежда теми като география и културна репрезентация, създаване и преминаване на социокултурни граници и неелекия процес на превод и общуване. Понастоящем Даниела живее в Ню Йорк и работи като изложбена директорка на BAA и директорка кураторски проекти в Radiator Gallery. Тя е и членка на борда на CEC Artslink. Daniela Kostova (1974, Sofia) is an interdisciplinary artist, working with video, performance, photography and installations. In her work she treats issues such as geography and cultural representation, creating and transgressing social-cultural boundaries and the uneasy process of translation and communication. Currently Daniela lives in NYC and works as the gallery director of BAA and the director of curatorial projects at Radiator Gallery. She is a board member of CEC Artslink.

Куиър въртележка (Глория Филипова, Галина Безлова и Лия Манчева) – виж секция „Кралици и крале“. | Queer Carousel (Gloria Filipova, Galina Bezlova and Lia Mancheva) – see the Queens and Kings section.

Анто Лопес Еспиноса (Мадрид, Испания) предприема бифосинхронни пътувания, чрез които собствени и чужди спомени се съчетават в своята множественост, за да поставят началото на номадски онтологии, в които перформативният субект едновременно се намира в различни времена и на различни места, където фрагментиранияте наративи биват възплътени. Чрез творбата си „Имам намерението това да бъде акт на любов“ Еспиноса превръща сцената в технология на подкрепа, в способ тялото да действа като съд, в който спомените и перформативността се разяждат взаимно, със стремеж да се превърне в скитник из собственото си съществуване, колкото и разностранен да е този акт. | Anto López Espinosa (Madrid, Spain) embarks on lip-synched journeys where they allow theirs and others' memories to conform an amalgamation of beings in order to prepare a territory of nomadic ontologies in which the performative subject is located at multiple times and locations, for a celebration of fragmented narratives to be embodied. Through their piece "I Do Have the Intention of This, Being, an Act of Love" the stage becomes a technology of support, as a device for the body to be a vessel in which memories and performativity are eroding each other, with the desire of becoming a wanderer of their own existence, as plural as this act can be.

Лубри е роден в София през 1977 г., където продължава да живее и работи. Сред самостоятелните му изложби са: „Ladies Only“, Sariev Contemporary, Пловдив (2018), „Motorbike, marijuana, dum-dum“, One Night Stand Gallery, София (2018); „Eclectics“, галерия „Васка Емануилова“ (2016); неговите проекти са публикувани в списанията *Едно*, *Vice*, вестник *39 Грама*, *Fantom Magazine*. | Lubri was born in 1977 in Sofia, Bulgaria. He lives and works in Sofia. Among his solo shows are: "Ladies Only," Sariev Contemporary, Plovdiv (2018), "Motorbike, marijuana, dum-dum," One Night Stand Gallery, Sofia (2018), "Eclectics," Vaska Emanouilova Gallery, Sofia (2016), and covered by *Edno Magazine*, *Vice Magazine*, the newspaper *39 Grams* and *Fantom Magazine*.

Анна Лунгуен (Париж, Франция) тества границите на интимността и идентичността, като изгражда наративи чрез присъствието на неясен Аз, предлагайки закачливи и медитативни звукови картини, които поставят въпроси вместо да търсят отговори – с цел да бъдат възплътени пропускливостта на времето и паметта. Тялото и неговият глас стават неразделна част от процеса на изследване на вътрешната многопластовост и безкрайния потенциал, криещ се в колективните разкази за пол, желание и грижа. | Anna Louguine (Paris, France) treads the boundaries of intimacy and identity, building narratives through the presence of an indistinct I, offering playful and meditative soundscapes to question rather than seek answers – to embody the porousness of time and memory. The body and its voice become an inherent part of the process, exploring the pluralities within, reaching out to the infinite possibilities of collective narratives for gender, desire and care.

Владия Михайлова е кураторка и културоложка. От 2007 г. тя е част от екипа на Софийска градска художествена галерия като кураторка в галерия „Васка Емануилова“, където работи с програмите за съвременно изкуство и с музейния архив на галерията. Интересува се от културна история, съвременно изкуство, социалния, политически и образователен аспекти на институциите за изкуство. | Vladiya Mihaylova is a curator and cultural studies scholar. Since 2007 she is part of the team behind Sofia City Art Gallery and the curator of Vaska Emanouilova Gallery, where she works on contemporary art programs and with the gallery's museum archive. Her interests lie in cultural history, contemporary art, the social, political and educational aspect of art institutions.

Вера Млечевска е родена през 1979 г. Завършила е Националната художествена академия, София и програмата CuratorLab в университета Констфак в Стокхолм. От 2014 г. е докторантка към БАН. Тя е съоснователка и членка на „Изкуство – дела и документи“. Кураторка е на много групови и самостоятелни изложби, между които българското участие в Биеналето във Венеция през 2019 г. | Vera Mlechevska was born in 1979. She graduated from the National Academy of Arts, Sofia and the CuratorLab program, at Konstfack University of Arts, Crafts and Design in Stockholm. Since 2014 she has been a doctoral student at the Bulgarian Academy of Sciences. She is a co-founder and member of Art – Cases and Documents. She is the curator of many group and solo exhibitions, including the Bulgarian participation in the Venice Biennale in 2019.

Никола Ненков е писател и преводач от София. Наскоро защитава дисертацията си в Нюйоркския Университет, сега живее и работи в София. | Nikola Nenkov is a writer and translator from Sofia. He has recently defended his Ph.D. at New York University and now lives and works in Sofia.

Станимир Панайотов (1982, Сливен) е философ, съосновател и съдиректор на София куийър форум. Защитил е докторат по сравнителни джендър изследвания през 2020 г. в Централноевропейския университет. Професор по философия в Школата за перспективни изследвания в Университета на Тюмен, Русия и отговорен редактор на *Identities: Journal for Politics, Gender and Culture*. | Stanimir Panayotov (1982, Sliven) is a philosopher, co-founder and co-director of Sofia Queer Forum. He has defended his Ph.D. in Comparative Gender Studies at the Central European University in 2020. He is Assistant Professor in Philosophy at the School of Advanced Studies, University of Tyumen, Russia, and editorial manager of *Identities: Journal for Politics, Gender and Culture*.

Елза Парини – виж секция „Кралици и крале“. | Elza Parini – see the Queens and Kings section.

Боряна Росса (1972, София) е интердисциплинарна художничка и кураторка, доцентка и професорка в Сиракузския университет, Ню Йорк. Работи в областта на пърформанса, видеото, живописата и био-арта. Завършва докторантура през 2012 г. в университета Ранселер на тема „Представленията на пола в киното на България, СССР и Русия“. | Boryana Rossa (1972, Sofia) is an interdisciplinary artist and curator, Associate Professor at Syracuse University, New York. She works in the fields of performance, video, painting and bio-art. She completed her doctoral studies in 2012 at the University of Rensselaer, on the topic “Gender Performances in Bulgarian, Soviet and Russian Film.”

Калин Серапионов (1967, Враца), живее и работи в София. Занимава се с видео, като интересът му е насочен предимно към видеоинсталациите и способността на видеото да произвежда съспенс, без да „пропада“ в наративните похвати на киното. | Kalin Serapionov (1967, Vratsa) lives and works in Sofia. He works with video and his interest is focused mainly on the ability of this media to generate suspense without “sliding” into the narrative devices of the cinema.

Доротея Стефанова е феминистка и куийър активистка. В момента е студентка по социология. Интересите са в сферата на феминизма, антирасизма, движенията за куийър освобождение. Част е от куийър феминистките колективи „Саффо – България“, „Феминистки мобилизации“ и „Кръжок“. | Dorothea Stefanova is a feminist and queer activist. She is currently a student in sociology. Her interests are in the fields of feminism, anti-racism, queer liberation movements. She is part of the queer feminist groups Sappho – Bulgaria, Feminist Mobilizations and Circle.

Урсула (Борислав Сапунджиев) – виж секция „Кралици и крале“. Ursula (Borislav Sapundzhiev) – see the Queens and Kings section.

Енигма Чадел – виж секция „Кралици и крале“. | Enigma Chadelle – see the Queens and Kings section.

Кристиян Чалъков е художник-илюстратор от Пловдив познат със стила му, комбиниращ елементи от балканския фолклор, поп културата и преди всичко куийър културата. Изкуството му цели да разказва

истории с персонажи, които комбинират традиция и съвремие по игрив и автентичен начин и да намери мястото им в българската среда и култура. | Christian Chalakov is an artist and illustrator from Plovdiv known for his style combining elements of Balkan folklore, pop culture and above all queer culture. His art aims to tell stories through characters who combine tradition and modernity in a playful and authentic way and to find their place in the Bulgarian environment and culture.

Малина Янк е една от най-колоритните български кралици през последните години. Познато лице от клубната сцена, но истинска популярност получава след спечелването на първото издание на „Бенедикшън драг рейс“ през 2019 г., където освен с ефектна визия, изненадва и с рап изпълнение на живо. Забелязана от парти лейбъл „Волт“, последват множество участия на много и различни сцени, дори такива, които не са изцяло част от куйър общността. | Malina Yank is among the most picturesque Bulgarian queens in the past few years. A well known club scene persona, she gained true popularity after winning the 2019 Benediction Drag Race where she threw a surprise not only with her impressive outlook but also her live rap performance. After being spotted by the Vault party label, multiple invitations ensued for many and various stages, even ones outside the queer community.

София | Sofia
Галерия „Структура“ | Structura Gallery
2021

София куиър форум 2020: История на преобличането в България
Sofia Queer Forum 2020: Bulgarian Drag History

(cc) Куратори и съставители: Ясен Згуровски и Боряна Росса
(cc) Curators and editors: Yassen Zgurovski and Boryana Rossa

На предна корица: Плакат СКФ 2020 от Ясен Згуровски
On the front cover: Poster SQF 2020 by Yassen Zgurovski

На задна корица: Фотоархивен монтаж
On the back cover: Photo archival collage

(cc) Превод от български на английски, редакция и корекция: Станимир Панайотов | (cc) Translation from the Bulgarian into English, copyediting and proof-reading: Stanimir Panayotov

(cc) Превод от английски на български (на Робин С. Бруукс):
Никола Ненков | (cc) Translation from the English into Bulgarian
(of Robin S. Brooks): Nikola Nenkov

(cc) Графично оформление и предпечат: Калина Димитрова
(cc) Design and layout: Kalina Dimitrova

(cc) Авторы: Лайла Аградо, Галина Безлова, Робин С. Бруукс,
Вера Млечевска, Боряна Росса, Доротея Стефанова, Ясен Згуровски
(cc) Authors: Laila Agrado, Galina Bezlova, Robin S. Brooks, Vera Mlechevska,
Boryana Rossa, Dorotea Stefanova, Yassen Zgurovski

Участници: Мартина Балева, Дженифър Бенедикшън, Мис Бони, Никол Бърборини, Ани Васева, Възкресия Вихърлова, Михаил Вучков, Мариела Гемешева, Войн де Войн, Иво Димчев, Жулиета Интергалактика/Ясен Згуровски, Леонид Йовчев, Кешишева (Ивон Шери), Куиър въртележка (Глория Филипова, Галина Безлова и Лия Манчева), Борис Костадинов, Даниела Костова, Анто Лопес Еспиноса, Лубри, Анна Лунгуен, Владия Михайлова, Станимир Панайотов, Елза Парини, Боряна Росса, Калин Серапионов, Урсула, Енигма Чадел, Кристиан Чалъков, Малина Янк | Participants: Martina Baleva, Nicole Burborini, Jennifer Benediction, Miss Boni, Enigma Chadelle, Christian Chalakov, Voin de Voin, Ivo Dimchev, Mariela Gemisheva, Julieta Intergalactica/Yassen Zgurovski, Keshisheva (Yvonne Cheri), Boris Kostadinov, Daniela Kostova, Anto López Espinosa, Anna Loungine, Lubri, Vladiya Mihaylova, Stanimir Panayotov, Elza Parini, Boryana Rossa, Kalin Serapionov, Queer Carousel (Gloria Filipova, Galina Bezlova and Lia Mancheva), Ursula, Ani Vaseva, Vazkresiya Viharova, Malina Yank, Leonid Yovchev, Mihail Vuchkov

Използвани са материали от личните архиви на: Мис Бони, Илиан Дяков, Жулиета Интергалактика, Елза Парини, Енигма Чадел, Дженифър Бенедикшън, Ивон Шери

Personal archival material used and provided by: Miss Boni, Ilian Dyakov, Julieta Intergalactica, Elza Parini, Enigma Chadelle, Jennifer Benediction, Yvonne Cheri

Специални благодарности: Мария Василева, Искър Енев, Войн де Войн, Елза Парини, Вела Кавали, Tell Me Bar, ателие „Мариела Гемешева“, Bo-Ny Brothers Beauty Salon, Hair Studio Chillout Varna, Code Ursula World of Colour, Temple House Plovdiv, Out.bg, София прайд, Проф. Любимир Стойков, Мисирков/Богданов

Special thanks to: Maria Vassileva, Iskar Enev, Voin de Voin, Elza Parini, Wella Cavalli, Tell Me Bar, Atelier Mariela Gemisheva, Bo-Ny Brothers Beauty Salon, Hair Studio Chillout Varna, Code Ursula World of Colour, Temple House Plovdiv, Out.bg, Sofia Pride, Prof. Lubomir Stoykov, Missirkov/Bogdanov

Национален
фонд
„Култура“

Проектът и изданието са
подкрепени от програма „Публики“
на Национален фонд „Култура“
The project and this edition are
supported by the Audiences
Program of the National Culture Fund

Проектът е осъществен с партньорството и подкрепата
на Галерия „Структура“

This project is carried out in partnership with and the support
by Structura Gallery

Онлайн архив на проекта | Project online archive:

dragbg.sofiaqueerforum.org

Уеб програмиране: Искър Енев | Web Programming: Iskar Enev

Уеб дизайн: Боряна Росса | Web Design: Boryana Rossa

Видеомонтаж: Боряна Росса, Олег Мавроматти

Video Editing: Boryana Rossa, Oleg Mavromatti

(cc) Галерия „Структура“, София, 2021 | (cc) Structura Gallery, Sofia, 2021

Creative Commons: Признание-Некомерсиално-Без производни 4.0

България License | Attribution-NonCommercial-No Derivs 4.0 Bulgaria License

www.creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0

ISBN: 978-619-90949-9-0 (pdf, ел. издание; download: structura.gallery)

